

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

Bakalaura darbs

Līdzmantinieku savstarpējās attiecības un mantojuma dalīšana

6. semestra studente

Dace Vugule

dv08056

Zinātniskais vadītājs

Lekt., Mag. iur. Linda Damane

Rīga 2011

Satura rādītājs

Ievads	3
1. Līdzmantinieku savstarpējās attiecības atrodies mantojuma Kopvaldījumā	4
1.1. Mantojuma kopvaldījuma institūts – tā definēšanas problemātika	4
1.2. Līdzmantinieku savstarpējās tiesības un pienākumi	6
1.3. Līdzmantinieku atbildība par mantojuma pasīviem un tiesības uzstāties kā kreditoriem	13
2. Mantojuma reālā sadale – problēmjaudājumi	16
2.1. Mantojuma dalīšanas vispārīgie noteikumi	16
2.2. Mantojuma labprātīga sadale	21
2.3. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā	29
2.4. Mantojuma reālā sadale pēc mantojuma atstājēja norādījumiem	36
3. Dalāmās mantojuma masas noteikšana	38
4. Iepriekšēji saņemtā pievienojums	45
4.1. Iepriekšēji saņemtā pievienojuma mērķis un nozīme mantojuma tiesībās	45
4.2. Iepriekšēji saņemtā pievienojuma regulējums Civillikumā – tā nepilnības	50
Kopsavilkums	59
Anotācija angļu valodā	64
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	65

IEVADS

Gadījumos, kad mantojumu iegūst vairāk kā viens mantinieks, katram no ieguvējiem līdz mantojuma reālajai sadalei jārēķinās, ka viņu tiesības būs ierobežotas par labu pārējiem līdzmantiniekiem. Ņemot vērā mantinieku iespējami dažādās intereses, agri vai vēlu starp līdzmantiniekiem var rasties strīdi par mantojuma kopīgu pārvaldīšanu un, it īpaši, par mantojuma reālās sadales kārtību, tādēļ jautājums par līdzmantinieku savstarpējām attiecībām un mantojuma dalīšanu būs aktuāls vienmēr.

Civillikuma normas nenodrošina kārtību, kas veicinātu maksimālu viedokļu saskaņošanu un kompromisa panākšanu starp līdzmantiniekiem, kā arī regulējums pantos, kas reglamentē līdzmantinieku savstarpējās attiecības un mantojuma dalīšanu ir nepilnīgs un vietām pat arhaisks, tādēļ mantinieku interesēs ir tā pilnveidošana, padarot to atbilstošu mūsdienu dzīves un īpašuma apgrozības prasībām.

Tiesību doktrīnā inovatīvi viedokļi, kas būtu vērsti uz apskatāmo problēmjaudājumu risināšanu, tikpat kā nav rodami, tādēļ šī bakalaura darba mērķis ir aktualizēt problēmjaudājumus un rosināt diskusiju par izmaiņu nepieciešamību Civillikuma pantos, kā arī sniegt plašāku komentāru par Civillikumā ietvertajiem un praksē tik maz apspriestajiem tiesību institūtiem – nedalītu mantojuma valdījumu un mantojuma dalīšanu.

Darbs sastāv no 4 nodaļām, kas sadalītas apakšnodaļās. Nodaļās tiek atklāti aktuālākie problēmjaudājumi un sniegti to iespējamie risinājumi. Darbā, ierobežotā apjoma dēļ, netiek apskatīts ārpus pilsētu administratīvajām robežām esošas lauksaimnieciska rakstura zemes dalīšanas regulējums.

Pierādot tēzes, tika izmantotas 4 zinātniski pētnieciskās metodes – salīdzinošā, vēsturiskā, induktīvā un deduktīvā, liekot uzsvāru uz induktīvo un deduktīvo metodi.

Šis darbs balstīts galvenokārt uz Civillikuma, Notariāta likuma un citu saistīto normatīvo aktu analīzi. Darbā apskatīts arī Vācijas, Šveices, Krievijas un Lietuvas normatīvais regulējums, uzsverot būtiskākās atšķirības un izvērtējot, kādas normas būtu lietderīgi pārņemt Civillikumā. Vācijas un Šveices Civilkodeksu analīze ir īpaši nozīmīga, jo šos kodeksus likumdevējs ņēmis par piemēru izstrādājot Civillikumu¹. Argumentu pamatošanai darbā izmantota tiesu un notāru prakse, kā arī tādu autoru kā Konstantīns Čakste, Karlīna Dāle, Zigmants Gencs, Rolands Krauze u.c. zinātniskajos pētījumos paustās atziņas.

¹ Intervijas ar Dr. iur. Filipu Švarcu rakstā „Robs aizpildīts: ir tapusi Civillikuma vēsture”. Jurista Vārds, 2009. 2.jūnijs, nr. 22. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=192628> [aplūkots 2011.gada 16.maijā].

1. LĪDZMANTINIEKU SAVSTARPĒJĀS ATTIECĪBAS ATRODOTIES MANTOJUMA KOPVALDĪJUMĀ

1.1. Mantojuma kopvaldījuma institūts – tā definēšanas problemātika

Mantojums, saskaņā ar Civillikuma² (turpmāk tekstā – CL) 382.p., ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. No mantojuma pieņemšanas un iegūšanas brīža³ līdz tā reālajai sadalei starp līdzmantiniekiem⁴ var paiet ļoti ilgs laika periods, un, kamēr mantojums nav sadalīts, mantiniekiem savstarpējās attiecībās jāvadās no CL 7.nodaļas pirmajā apakšnodaļā piešķirtajām tiesībām un pienākumiem. Lai gan CL skrupulozi izklāstīti līdzmantinieku savstarpējo attiecību veidošanas pamati, paliek neatbildēts, pēc autores domām, fundamentāls jautājums – kā definēt savstarpējo stāvokli, kurā atrodas līdzmantinieki, kamēr tie gūst kopīgu labumu no mantojuma un nes kopīgu atbildību par to⁵? Tiesību avotos un arī juridiskajā literatūrā vērojama nekonsekvence, lietojot terminus „nedalīts mantojuma valdījums” un „kopīpašums”, kas var radīt pārpratumus tiesību normu piemērošanas procesā, jo katrs no šiem jēdzieniem saturiskajā ziņā atšķiras.

Pirms sākt detalizētu problēmas analīzi, darba autore uzskata, ka tās pilnīgākai izpratnei ir lietderīgi definēt valdījuma un īpašuma institūtus. „Valdījums ir kādas personas faktiskā vara pār lietu, turklāt šī persona izrāda gribu rīkoties ar to līdzīgi īpašniekam”⁶. No definīcijas secināms, ka nedalīts valdījums attiecīgi ir vairāku personu faktiskās varas realizēšana pār lietu, pastāvot arī otram definīcijā minētajam nosacījumam. Savukārt „īpašums ir pilnīgas varas tiesības pār lietu, t.i., tiesības valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt no katras trešās personas ar īpašuma prasību”⁷.

² Civillikums: LR likums. Pieejams: www.nais.lv [aplūkots 2011.gada 22.aprīlī].

³ Saskaņā ar CL 701.p., visas mantojuma atstājēj tiesības un saistības, ciktāl tās neizbeidzas ar viņa personu, pāriet uz mantinieku no mantojuma pieņemšanas un iegūšanas brīža.

⁴ Līdzmantinieks – ja mantinieku ir vairāk nekā viens, tad mantojums viņiem piekrīt kopīgi daļās (domājamās daļās), kuras noteiktas mantojuma līgumā, testamentā, vai kuras nosakāmas likumiskās mantošanas kārtībā (Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 146.lpp.)

⁵ Saskaņā ar CL 715.p., ja mantojums piekritis vairākām personām kopīgi, t.i., vairākiem līdzmantiniekiem, tad šīs personas, saskaņā ar CL 716.p., valda mantojumu nedalīti, saņemot mantojuma augļus un pārējos ienākumus samērā ar katra daļu, un tādā pašā samērā nesot arī uz mantojumu gulošās nastas.

⁶ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 283.lpp.

⁷ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 96.-97.lpp.

Attiecīgi „kopīpašums ir īpašuma tiesība, kas pieder uz vienu un to pašu nedalītu lietu vairākām personām tikai domājamās daļās tā, ka sadalīts ir tikai šīs tiesības saturs.”⁸

Pievēršoties CL lietotajai terminoloģijai, rodas jautājums, vai ar valdījumu šajā gadījumā ir domāts viens no īpašuma tiesību elementiem, vai arī patstāvīga, no īpašuma tiesībām neatkarīga tiesība? Jautājums ticis risināts juridiskajā zinātnē, tomēr vienota terminoloģija un izpratne par šo institūtu līdz pat šim brīdim nav rasta. Tiesīzinātnieks Zigmants Gencs uzsver, ka atšķirība starp mantojuma nedalītu valdījumu un kopīpašumu ir tāda, ka pirmā objekts ir kopība, kurā ietilpst gan aktīvs, gan pasīvs, turpretim kopīpašums pastāv tikai attiecībā uz noteiktu lietu, turklāt, iestājoties mantojuma nedalītā valdījumā, līdzmantinieks iegūst tiesības uz mantojuma domājamo daļu, bet tajā pat laikā ir atbildīgs par visu mantojumu kā kopību.⁹ Tomēr, nonākot pretrunā ar sevis minēto, autors atzīst, ka „atšķirība starp līdzmantinieku kopvaldījumu un kopīpašumu ir tikai vēsturiska un terminoloģiska, jo, pēc būtības, kopvaldījums ir kopīpašums”.¹⁰ Tiesīzinātnieks Konstantīns Čakste savā manuskriptā par civiltiesībām ir sniedzis šādu apgalvojumu: „Ja ir vairāki mantinieki, tad patiesībā nodibinās kopīpašums”.¹¹ Savukārt, kā norāda jurists Rolands Krauze, līdzmantinieku kopīpašums visbiežāk izveidojas tieši gadījumos, kad mantojumā ietilpst kāda nekustama manta, ko dabā nevar sadalīt, kā, piemēram, dzīvoklis.¹²

Izvērtējot šos viedokļus, darba autore secina, ka līdzmantinieki uzskatāmi par kopīpašniekiem attiecībā uz atsevišķām pie mantojuma piederošām lietām, kas var būt par īpašuma tiesību objektu. Šāds risinājums nodrošina iespēju līdzmantiniekiem realizēt savas īpašuma tiesības un gūt ekonomisku labumu no mantojuma masā ietilpstošām atsevišķām lietām. Viss mantojums, savukārt, atrodas līdzmantinieku nedalītā valdījumā, jo ir ķermenisku un bezķermenisku lietu kopība, kas nevar būt patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, jo īpašuma tiesības uz bezķermeniskām lietām nav pilnīgas, proti, bezķermenisku lietu, saskaņā ar CL, nevar atprasīt ar īpašuma prasību. Atbildot uz nodaļas sākumā izvirzīto jautājumu, darba autore secina, ka ar jēdzienu „valdījums” šajā gadījumā jāsaprot patstāvīga, no īpašuma tiesībām neatkarīga tiesība, kas atsevišķos gadījumos attiecībā uz mantojumā ietilpstošu nekustamu lietu pārklājas ar īpašuma tiesību sastāvdaļu - tiesību valdīt .

Iepriekš minētais izpaužas arī mantojuma tiesībās Vācijā. Vācijas Civilt kodeksa (*Bürgerliches Gesetzbuch*) (turpmāk tekstā – BGB) 90.p. ietverta „vācu tradīcija”, proti, lietas

⁸ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 119.lpp.

⁹ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 355.lpp.

¹⁰ Turpat. 368.lpp.

¹¹ Čakste K. Civiltiesības (Manuskripts). Rīga: [b.i.], 1940, 125.lpp.

¹² Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1994, 140.lpp.

BGB izpratnē ir tikai ķermeniski priekšmeti.¹³ Tas norāda uz principu, kas darbojas arī Latvijas civiltiesībās, proti, mantojums kā kopība nav uzskatāms par līdzmantinieku kopīpašuma objektu, jo tajā var ietilpt arī bezķermeniskas lietas, tādas kā tiesības un citiem atdodamās saistības. Minēto argumentu apliecina arī tiesību zinātnē izstrādāts princips, ka mantojums kā tāds tiek dalīts tikai vienu reizi, un, ja pēc pirmreizējās sadales, saskaņā ar CL 726.p., citi līdzmantinieki turpina kopīgo valdījumu, otrreizējā sadalīšana var notikt tikai kā kopīpašuma sadale.¹⁴

Rezultātā darba autore secina, ka stāvoklis, kurā atrodas līdzmantinieki no mantojuma pieņemšanas brīža līdz tā reālajai sadalei, uzskatāms par nedalītu mantojuma valdījumu, mantojuma kā tiesību institūta specifisko pazīmju dēļ, jo mantojums kā ķermenisku un bezķermenisku lietu kopība nevar būt par kopīpašuma priekšmetu, kaut gan līdzmantinieku savstarpējās attiecības būtībā ir kopīpašnieku attiecības, ar izņēmumiem mantojuma tiesību daļā. Tā kā tiesību doktrīna uzskatāma pa tiesību palīgavotu, kurā paustās atziņas izmanto gan tiesību piemērotāji, gan ievērotāji, nepieciešams turpmāk ievērot konsekvenci pareizi lietojot šos divus terminus. Noslēgumā darba autore uzskata par pierādītu tēzi: „Tiesību doktrīnā ir nepieciešams ievērot konsekvenci, definējot līdzmantinieku savstarpējo stāvokli laikā no mantojuma pieņemšanas un iegūšanas brīža līdz tā reālajai sadalei, dēvējot to par nedalītu mantojuma valdījumu”.

1.2. Līdzmantinieku savstarpējās tiesības un pienākumi

CL 7.nodaļas pirmā apakšnodaļa veltīta līdzmantinieku savstarpējo tiesību un pienākumu izklāstam, kā arī atbildības izpausmes skaidrojumam. Šajos deviņos CL pantos ir dots izsmeļošs, tomēr nepilnīgs regulējums, ko pēc darba autores domām būtu nepieciešams pilnveidot un papildināt, izdarot atsevišķus grozījumus CL pantos, kuru nepieciešamība tiks pamatota turpmāk.

„Universālā pāreja neizslēdz arī vairākus universālmantīniekus, kuri tikai faktiski viens otru ierobežo”¹⁵, šādu apgalvojumu Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes studenti mācījās, gatavojoties valsts eksāmenam 1934.gadā. Minētā tēze ir aktuāla arī šobrīd, 74 gadus pēc CL pieņemšanas, jo likuma normas uzliek par pienākumu līdzmantiniekiem rēķināties

¹³ German Civil code. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ [aplūkots 2011.gada 15.martā].

¹⁴ Bundurs Ž. Mantošanas tiesības. Mantinieku apstiprināšana un mantojuma sadalīšana; testāmentu, līgumu un lūgumu paraugi. Daugavpils: Pašpalīdzība, 1932, 57.lpp.

¹⁵ Civiltiesības. Sastādīts pēc Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes valsts eksāmenu programmas. Rīga: A.Vilka izdevniecība, 1934, 221.lpp.

vienam ar otru, veicot darbības, kas saistītas ar nedalītās mantojuma masas pārvaldīšanu, tādā veidā ierobežojot mantinieka individuālās rīcības brīvību ar mantojumu.

Mantojuma nedalītā kopvaldījuma svarīgākais elements, bez kura nav iespējama šī tiesību institūta funkcionēšana, ir mantinieka domājamā daļa¹⁶ mantojuma kopībā. Mantojuma daļas tiek noteiktas vai nu vadoties pēc CL normām, vai arī testators tās ir noteicis sastādot testamentu, bet, jebkurā gadījumā, tām jābūt noteiktām.¹⁷ Atkarībā no daļas apmēra tiek sadalīti mantojuma augļi un citi ienākumi, noteikta tā pārvaldīšanas un lietošanas kārtība, kā arī nestas uz mantojumu gulošās nastas. CL 715.p. piedāvā mantiniekam divus rīcības variantus ar savu domājamo mantojuma daļu – paturēt to nedalītā valdījumā ar pārējiem līdzmantiniekiem vai arī prasīt tās izdalīšanu no mantojuma. Ja mantinieks izvēlas pirmo iespēju, viņam turpmāk minēto apsvērumu dēļ jārēķinās ar nespēju pilnvērtīgi realizēt savas īpašuma tiesības pār noteiktiem pie mantojuma masas piederīgiem objektiem.

CL 716.p.2.d. paredz kārtību mantojuma kopīgai pārvaldīšanai un lietošanai. Kā redzams no komentējamā panta, vislielākā iespēja ietekmēt šo kārtību ir mantiniekam, kurš mantojumā saņēmis proporcionāli lielāko mantojuma daļu. Tiesību normu izvērtēšanas rezultātā darba autore secina, ka mantojuma tiesībās darbojas divi pretēji principi atkarībā no tā, vai rīcība ar mantojumu tiek veikta uz āru, t.i., iesaistot personas, kuras nav mantinieki, vai arī tiek regulētas attiecībās starp pašiem līdzmantiniekiem. Pirmajā gadījumā domājamās daļas lielumam nav nozīmes, jo rīcībai ar mantojumu nepieciešama visu līdzmantinieku piekrišana. Otrajā gadījumā, savukārt, respektēta priekšrocība, ko mantiniekam piešķīris likums vai testators, nosakot lielāku mantojuma daļu nekā pārējiem līdzmantiniekiem.

CL paredz iespēju mantojuma atstājējam pašam noteikt mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtību, turklāt likumā šādā veidā noteiktai kārtībai dota priekšroka attiecība pret kārtību, ko noteicis līdzmantinieku vairākums. Mantojuma atstājējs šādu savu gribu var izpaust testamentā vai arī mantojuma līgumā, un tā ir saistoša mantiniekam.¹⁸ Darba autore uzskata, ka ar CL 716.p. 2.d. mantojuma atstājējam piešķirta iespēja būtiski ietekmēt pie atstātā mantojuma piederošo atsevišķo objektu izmantošanu arī pēc savas nāves, tādā veidā ierobežojot līdzmantinieku tiesības. Kā piemēru autore min šādu iespējamo situāciju. Ņemot vērā CL 728.p. paredzēto iespēju mantojuma atstājējam aizliegt uz noteiktu laiku mantojuma reālo sadali, pastāv iespēja, ka mantojuma atstājējs abas tiesības izmanto vienlaicīgi, tādā veidā noteiktu laika periodu liedzot mantiniekiem jebkādu rīcības brīvību ar iegūto

¹⁶ Domājamā daļa – tā izpaužas kā daļa, kas izteikta aritmētiskā attiecībā pret visu īpašumu. Ar īpašuma domāto daļu tiek sadalīts vienīgi tiesību saturs (Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 52.lpp.)

¹⁷ Krauze R. Mantojuma tiesības. 2. papildinātais izdevums. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1997, 152.lpp.

¹⁸ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 355.lpp.

mantojumu. Šāda varbūtība ļauj mantojuma atstājējam pilnībā realizēt savu gribu, bet nepamatoti un pārlieku ierobežo mantinieku tiesības, tādēļ nepieciešams grozīt CL 716.p., izsakot tā 2.d. šādā redakcijā: „*Mantojuma atstājējs var noteikt nedalītā mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtību uz laiku, kas nepārsniedz 5 gadus skaitot no mantojuma atklāšanās dienas. Ja mantojuma atstājējs šādu kārtību nav noteicis, to nosaka līdzmantinieku vairākums pēc mantojuma daļu lieluma*”. Piecu gadu termiņš sakrīt ar 728.p. 2.d. paredzēto termiņu, pēc kura notecējuma var uzsākt mantojuma dalīšanu, ja aizliegums bijis noteikts uz nenoteiktu laiku. Šāda redakcija būtu kompromiss starp mantojuma atstājēja un mantinieku interesēm.

Mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtība ir noteikta arī likumā, proti, CL 394.p. paredz pārdzīvojušajam laulātajam tiesības pārvaldīt un lietot visu nedalīto mantojumu gadījumā, ja mantojums ir tik mazs, ka, to sadalot, nav iespējams uzturēt nepilngadīgos bērnus. Z.Gencs to definējis kā „mūža valdīšanas un lietošanas tiesību”.¹⁹ Šī definīcija nav precīza, jo CL 394.p.2.d. noteikti apstākļi, kuriem iestājoties šī tiesība izbeidzas, to starpā – ar visu bērnu pilngadību, kas būtu uzskatāma par maksimālo robežu pārdzīvojušā laulātā tiesībai. Pārdzīvojušā laulātā tiesības šajā gadījumā ir pārējo līdzmantinieku tiesību ierobežojums galvenokārt tāpēc, ka pārējie līdzmantinieki, ar iespējamām izņēmumiem, ir rīcībnespējīgi savas nepilngadības dēļ, un laulātais šajā gadījumā uzstājas kā viņu dabiskais aizbildnis. Vēsturiski šim tiesību institūtam paredzēts savdabīgs mērķis, proti, ”piešķirt pārdzīvojušajam laulātajam tādu īpašu mantisku varu, lai saturētu kopā ģimeni un tās materiālo čaulu, kamēr pieaug visi bērni”.²⁰ Rodas jautājums, vai šis mērķis ir aktuāls arī šobrīd, ņemot vērā ģimenisko vērtību maiņu un izmaiņas sabiedrības vērtību sistēmā kopumā? Ar CL 394.p. ģimenes intereses tiek pretnostatītas pilngadīgo līdzmantinieku interesēm, kuriem, lai izdalītos no mantojuma, jāpierāda svarīgi iemesli, kurus izvērtēt likums uzliek par pienākumu bāriņtiesai²¹. Bāriņtiesa CL 395.p. noteiktajā kārtībā veic uzraudzību arī pār to, cik godprātīgi pārdzīvojušais laulātais izmanto savas tiesības. Lai gan bāriņtiesai ir plašas iespējas izvērtēt pastāvošo situāciju, tās viedoklī nav izslēgts subjektīvisms, tādēļ nepieciešams jēdziena „svarīgi iemesli” skaidrojumu ietvert likumā, kas būtu arī pilngadīga līdzmantinieka, kurš vēlas izdalīties no mantojuma, interesēs, jo radītu tiesisko noteiktību, pie nosacījuma, ka iemeslu uzskaitījums būtu izsmeļošs. Kā „svarīgi iemesli” CL 394.p. 3.d.5.pkt. izpratnē būtu jāatzīst: 1) pilngadīgā bērna atzīšana par maznodrošinātu personu saskaņā ar likumu, 2) jaunas

¹⁹ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 355.lpp.

²⁰ Ozoliņš O. Jaunā Civillikuma apskats: Raksti par prezidenta K.Ulmaņa Civillikumu. 1.burtnīcas pielikums. [b.v.], Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1939, 121.lpp.

²¹ Bāriņtiesa – pilsētas pašvaldības izveidota un finansēta aizbildnības un aizgādības iestāde. Civillikumā paredzētajos gadījumos sniedz palīdzību mantojuma lietu kārtošanā (Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 36.lpp.)

ģimenes nodibināšana ar iedošanos laulībā vai saistībā ar bērna piedzimšanu, kā arī 3) pilngadīgā bērna smaga slimība, ko apliecina ārsta izziņa. Visi šie iemesli saistīti ar neatliekamu vajadzību pēc papildus materiālajiem līdzekļiem, turklāt arī ar ģimenisko vērtību stiprināšanu un sociālā līdzsvara stiprināšanu valstī un to sasniegšanu zināmā mērā varētu nodrošināt mantojuma reālās daļas iegūšana neaprobežotā īpašumā.

Rīcībai ar mantojumu nepieciešama visu līdzmantinieku piekrišana - tādu kārtību paredz CL 719.p. Tas nozīmē, ka, neatkarīgi no mantojuma domājamās daļas apmēra, katram no līdzmantiniekiem ir vienādas iespējas ietekmēt tādu pārējo mantinieku rīcību, kas varētu aizskart līdzmantinieka tiesības uz mantojumu. Kā norāda Z.Gencs, tā izpaužas atšķirība no mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtības noteikšanas, kur mantojuma daļu apmēram un no tā izrietošajam balsu vairākumam ir izšķiroša nozīme.²² Iztulkojot komentējamo pantu pēc gramatiskās iztulkošanas metodes, jāsecina, ka mantinieka rīcībai tieši ar savu mantojuma domājamo daļu nav vajadzīga visu līdzmantinieku piekrišana. Pretēju skaidrojumu ir devis Z.Gencs, norādot uz sekojošu kārtību -,katrs līdzmantinieks savu domājamo daļu var atsavināt, taču ir nepieciešama visu līdzmantinieku piekrišana”²³. No iepriekš minētā nevar izdarīt viennozīmīgu secinājumu par mantinieka rīcības brīvību ar savu domājamo daļu, tādēļ likums jāinterpretē sistēmiski, kā arī pielietojot teleoloģisko iztulkošanas metodi. Skatot CL 719.p. sistēmā ar CL 723.p. jāsecina, ka 723.p. palīdz sasniegt 719.p. mērķi, paredzot mantiniekam ierobežotu rīcības brīvību ar mantojumā ietilpstošo mantu un neļaujot izlietot neko no nedalītā mantojuma savām vajadzībām. Notariāta likuma²⁴ 284.p. 5.pkt. un tā paša likuma 318.p. 6.pkt. paredzēts, ka, nostiprinot tiesības uz mantojumu, jābūt norādītam mantojamās mantas sastāvam, kas ir novērtēta naudas izteiksmē. Tātad mantiniekam ir zināma savas domājamās daļas vērtība naudas izteiksmē, kas ļauj sekot līdzi tam, lai CL 719.p. netiktu pārkāpts, proti, lai mantinieks nerīkotos ar pārējo mantojumā ietilpstošo mantu, kuras vērtība pārsniedz viņa domājamās daļas apmēru. CL 719.p. jēga un mērķis ir panākt, lai ar līdzmantinieka rīcību netiktu šaurinātas un aizskartas pārējo līdzmantinieku tiesības. Tā kā tiesu praksē trūkst piemēru šādiem strīdiem, jāsecina, ka šī norma savu mērķi sasniedz arī neierobežojot līdzmantinieka rīcības brīvību ar savu domājamo daļu. Tas dod pamatu secināt, ka rīcībai ar savu domājamo daļu mantojumā līdzmantiniekam nav nepieciešama citu līdzmantinieku piekrišana.

Mantojumu kā vienību aizsargā arī CL 720.p., kas ierobežo varbūtību mantojumā ietilpstošajam nekustamajam īpašumam nonākt ārpus mantojuma masas. Šāda iespēja tomēr

²² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 360.lpp.

²³ Turpat. 360.lpp.

²⁴ Notariāta likums : LR likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1993. 5.jūlijs, nr.1.

pastāv, ja neviens no līdzmantiniekiem neizlemj izmantot CL 1073.p. nostiprinātās pirmpirkuma vai izpirkuma tiesības, kā arī gadījumos, kad domājamā daļa no nekustamā īpašuma tiek atsavināta citā veidā (dāvinot, mainot u.tml.), nevis pārdodot. Saskaņā ar CL 2060.p.2.d., šādos gadījumos pirmpirkuma tiesības nav izlietojamas. Šajā sakarībā arī Augstākās tiesas Senāta (turpmāk tekstā – Senāts) norādījis, ka domājamā daļa kopīpašumā ir pastāvīgs civilās apgrozības priekšmets, kas nozīmē to, ka maiņas līguma noslēgšanai nav vajadzīga līdzīpašnieku piekrišana.²⁵ Negodprātīgs līdzmantinieks var brīvi rīkoties ar savu daļu, piemēram, apslēpjot pirkuma līgumu aiz dāvinājuma, maiņas u.c. līgumiem, tādā veidā apejot pirmpirkuma tiesību izmantošanu. Cietušajam līdzmantiniekam savu tiesību aizsardzībai atliek vien iespēja apstrīdēt notikušo darījumu un izprasīt no īpašuma ieguvēja atsavināto pie mantojuma piederošo objektu. Kā savā spriedumā norādījis Senāts, ja ir vairāki mantinieki, tad katrs no viņiem var celt prasību par mantojuma masai piederošas mantas izdošanu, pie apstākļiem, ja netiek apstrīdētas prasību cēlušā mantinieka mantojuma tiesības.²⁶

Jautājums aktualizējas brīdī, kad tiek atsavināta domājamā daļa no mantojumā ietilpstošā īpašuma personai, kura nav līdzmantinieks. Vai persona, šādā veidā iegūstot īpašuma tiesības, kļūst par līdzmantinieci un, vai pirms mantojuma reālās sadales vispār var izdalīt tiesības uz noteiktu pie mantojuma piederīgu objektu? Kā jau darbā minēts, attiecībā uz nekustamu īpašumu, kas piederīgs mantojuma masai, līdzmantinieks atzīstams par kopīpašnieku un ir tiesīgs realizēt īpašuma tiesības pār kopīpašumā ietilpstošo objektu, tātad arī atsavināt to jebkurai personai. Darba autore piekrīt tēzei, ka „nedalītā mantojuma valdījumu neiznīcina un negroza ne mantojuma sastāvā ietilpstošo atsevišķo lietu pamazinājums vai pieaugums, ne arī kāda cita to pārmaiņa”²⁷, kas, atbildot uz iepriekš izvirzīto jautājumu, netieši paskaidro, ka persona, kas ieguvusi tiesības uz domājamo daļu no nekustamā īpašuma, nekļūst par līdzmantinieku šī jēdziena izpratnē. Raugoties no vēsturiskā aspekta, jāmin, ka pirms CL pieņemšanas pastāvēja iespēja atsavināt mantojumu kā vienību, bet ar nosacījumu, ka atsavinātājs arī pēc tam paliek mantinieks un turpina atbildēt par saistībām mantojuma atstājēja kreditoriem un legatāriem.²⁸ Pēc CL izveidojas līdzīga situācija. Tā kā līdzmantinieku kopuma grozīšana ar atsevišķu pie mantojuma piederošu priekšmetu atsavināšanu 3. personām nav iespējama, jāpiekrīt, ka pat atsavinot savu

²⁵ Izvilkums no Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 1999.gada 3.februāra sprieduma lietā Nr. SKC-58 par maiņas līguma atzīšanu par spēkā neesošu. Grām.: Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 361.-364.lpp.

²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-15. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

²⁷ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 359.lpp.

²⁸ Civiltiesības. Sastādīts pēc Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes valsts eksāmenu programmas. Rīga: A.Vilka izdevniecība, 1934, 221.lpp.

mantojuma daļu, līdzmantinieks saglabā savu statusu ar visām no tā izrietošajām tiesībām un pienākumiem. Tomēr nevar piekrist tam ka atsavinot visu mantojumu, mantinieks saglabā atbildību pret mantojuma atstājēja kreditoriem. Mantojums var sastāvēt gan no aktīva, gan pasīva, un, ja pieņem, ka tiek atsavināts viss mantojums, situācija, kad mantojuma pasīvs paliek mantinieka īpašumā, nevar rasties, tādēļ visa mantojuma atsavināšana nav pieļaujama.

Visiem līdzmantiniekiem samērā ar katra daļu jānes izdevumi, kas nepieciešami mantojuma uzturēšanai vai ir nesuši tam patiesu labumu – šāds pienākums līdzmantiniekiem paredzēts CL 721.p. Komentējamais pants uzliek pienākumu mantiniekiem, bet neparedz kritērijus, pēc kādiem noteikt, vai izdevumi tiešām ir bijuši nepieciešami. Strīds par nepieciešamo izdevumu jeb ieguldījumu atlīdzināšanu risināts arī Senātā izskatītajā lietā Nr. SKC-15/2011.²⁹ Šajā lietā prasītāja pieteikusi pretenziju pret mantojumu par strīdus īpašumā veiktajiem ieguldījumiem, ko viņa definējusi kā nepieciešamos izdevumus, kuru nepieciešamību apliecinot strīdus īpašuma stāvoklis, kas konstatēts tā iegādes brīdī, norādot, ka īpašumam bijis nepieciešams remonts, apkures iekārtas uzstādīšana un ūdensapgādes tīkla renovācija. Pirmās instances tiesa šo pretpasību noraidīja, savukārt apelācijas instances tiesa atzina to par nepamatotu, kā argumentu minot to, ka pretpasības cēlāja nav saskaņojusi veiktos darbus ar pārējiem līdzmantiniekiem un bāriņtiesu, kā arī šie izdevumi CL 865.p. izpratnē nav atzīstami par nepieciešamajiem izdevumiem, tātad nav jāatlīdzina. Šajā spriedumā tiesa nav pamatojusi savu viedokli par to, kādēļ minētie izdevumi nav uzskatāmi par nepieciešamiem, un tas norāda uz diezgan lielu tiesas brīvību nosakot CL 865.p., kurā definēti nepieciešamie izdevumi, interpretācijas robežas. Darba autore uzskata, ka, iespējams, šajā lietā netika iesniegti pietiekami pierādījumi, lai tiesa varētu izvērtēt izdevumu nepieciešamību, tomēr tādā gadījumā tiesai tas bija jāpamato spriedumā.

Ja līdzmantinieki labprātīgi piekrīt piedalīties izdevumu segšanā, viņi tos sedz kārtībā, par kuru savstarpēji vienojušies. Problēma rodas gadījumā, ja viena mantinieka subjektīvais viedoklis par izdevumu nepieciešamību nesakrīt ar pārējo mantinieku viedokļiem. Šādos gadījumos mantinieks var vērsties tiesā un apstrīdēt savu pienākumu segt izdevumus, norādot uz to, ka nav CL 721.p. minētā pamata. Saskaņā ar Civilprocesa likuma³⁰ (turpmāk tekstā – CPL) 10.p. nostiprināto sacīkstes principu, prasītājam būs pienākums pierādīt to, ka šie izdevumi nav nepieciešami, bet atbildētājam būs jāatspēko prasītāja argumenti. To, kuras puses argumenti ir pārliecinošāki, kā redzams no iepriekš apskatītā piemēra, izlems tiesa, tādā

²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-15/2011. [nav publicēts].

³⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1998. 3.novembris, nr.326/330.

veidā atzīstot par pamatotiem noteiktus pušu izvirzītus kritērijus, uz kuriem savukārt varēs balstīties citas tiesas, izskatot līdzīgas lietas. No tā izriet, ka kritēriji nepieciešamajiem izdevumiem meklējami tiesu praksē, un ir tieši atkarīgi no konkrēti izskatāmā gadījuma, tādēļ sistematizēt tos un ietvert likumā nebūtu lietderīgi, jo tas nevarētu aptvert visus dzīvē iespējamus gadījumus. Minēto iemeslu dēļ CL 721.p. ietvertais pienākums maksāt likumiskos nokavējuma procentus, pēc darba autores domām, aizskar pārējo līdzmantinieku tiesības. Kaut gan CL 1756.p. paredz, ka pienākums maksāt procentus var izcelties arī uz likuma pamata, kā tas ir 721.p. noteiktajā gadījumā, tiesības prasīt procentu samaksu nedrīkst pārvērsties par absolūtu viena līdzmantinieka patvaļu. No komentējamā panta izriet prezumpcija, ka visi izdevumi, ko mantojuma labā izdevis kāds no līdzmantiniekiem ir nepieciešami vai nesuši tam patiesu labumu. Uz šīs prezumpcijas pamata rodas mantinieka pienākums maksāt nokavējuma procentus, un vienīgais veids, kā no tā izvairīties, ir vērsties tiesā. Darba autore uzskata, ka ir jāgroza CL 721.p., paredzot, ka nepieciešamo izdevumu apmēru mantojuma uzturēšanai nosaka visu līdzmantinieku kopums neatkarīgi no katra mantinieka domājamās daļas apmēra. Tas nozīmē, ka, pat tad, ja vienam mantiniekam pienākas $\frac{1}{4}$ domājamā daļa no mantojuma, bet otram $\frac{3}{4}$, šiem līdzmantiniekiem būs vienāda iespēja ietekmēt nepieciešamo izdevumu apmēru. Pie šāda noteikuma zustu jēga arī paredzēt likumiskos nokavējuma procentus. Darba autore piedāvā 721.p. izteikt šādā redakcijā: „*Nepieciešamos izdevumus mantojuma uzturēšanai nosaka visi līdzmantinieki savstarpēji vienojoties. Izdevumus līdzmantinieki sedz proporcionāli savai mantojuma domājamai daļai*”.

Problēmjaautājums rodams arī CL 723.p. Šajā pantā mantojums vai tā sastāvdaļa tiek pretnostatīts mantinieka mantai, jo personai, kuras faktiskajā valdījumā atrodas kāda mantojuma sastāvdaļa, tiek uzlikts par pienākumu gādāt par šo mantu tāpat kā par savējo. No komentējamā panta izriet, ka mantinieks bez atlīdzības no mantojuma nedrīkst izlietot neko savām vajadzībām, kas būtībā liedz viņam izmantot atsevišķas mantojumā ietilpstošas lietas, uz kurām jau nodibinājies kopīpašums. Likumdevēja mērķis, izstrādājot komentējamo normu, varētu būt saglabāt mantojumu līdz tā sadalei kā vienu veselumu. Šis mērķis pēc autores domām nav samērīgs ar līdzmantinieka interesēm. Spilgti tas izpaužas gadījumā, kad mantojuma atstājējs ir aizliedzis dalīšanu, piemēram, uz 40 gadiem, kā to pieļauj CL 728.pants. Šādos gadījumos līdzmantinieka rīcība ar mantojumu būtībā tiek bloķēta. Problēmas risinājums meklējams CL 587.p., proti, dalīšanas aizliegumu uz termiņu, kas pārsniedz 10 gadus no mantojuma pieņemšanas brīža, varētu uzskatīt par neatļautu un nepareizu noteikumu, tādā veidā maksimālais termiņš, uz kādu mantojuma atstājējs varētu ierobežot mantinieku tiesības, būtu samērīgs, un mantiniekiem nezustu motivācija pieņemt mantojumu.

1.3. Līdzmantinieku atbildība par mantojuma pasīviem un tiesības uzstāties kā kreditoriem

Jau romiešu tiesībās bija pazīstams universālsukcesijas jēdziens, kas nozīmēja to, ka uz mantiniekiem pārgāja ne tikai ķermeniskas lietas, bet mantot varēja arī kreditora un debitora statusus. Pašas saistības, to personiskā rakstura dēļ, mantojuma masā neietilpa, bet prasības no šīm saistībām pārgāja uz mantiniekiem vai nu aktīvā vai pasīvā izteiksmē.³¹ CL šis jautājums regulēts līdzīgi. CL ietvertajā mantojuma definīcijā kļūdaini lietots vārds „saistības”, jo faktiski uz mantiniekiem pāriet tikai prasījuma tiesības vai atbildība, kas izriet no mantojuma atstājēja dibinātajām saistībām. Izpētot tiesisko regulējumu, darba autore secina, ka CL pantos, kas runā par līdzmantinieku atbildību par parādiem un parādnieku atbildību līdzmantiniekiem, nepieciešami vairāki būtiski papildinājumi, kas sekmētu saistību izpildi.

Kaut gan pirms CL pieņemšanas Latvijā valdīja uzskats, ka priekšroka tiek dota mantinieku solidārai atbildībai jeb t.s. „parādu nedalāmības sistēmai”³², mūsdienās joprojām dominē mantinieku dalīta atbildība, izņemot gadījumus, kad uz mantojumu guļošā saistība ir nedalāma – tad iestājas mantinieku solidāra atbildība.³³ To pierāda arī šāds tiesas spriedums lietā Nr. CA 177/02.³⁴ Prasītāja V.Š. cēlusi prasību pret līdzmantiniekiem L.R. un V.Š. par parāda piedziņu. Pirmās instances tiesa prasību apmierinājusi. L.R. spriedumu pārsūdzējusi, kā argumentu minot to, ka prasītāja uzaicinājumā noteiktajā termiņā nav pieteikusi savas pretenzijas ne tiesā, ne personīgi atbildētājam. Rezultātā tiesa V.Š. prasību pret L.R. noraidīja, tomēr otrs līdzmantinieks, kurš prasību neapstrīdēja, palika atbildīgs par parādsaistību. No minētā piemēra redzams, ka tiesa var lemt par parāda dalīšanu mantinieku starpā.

CL 717.p. paredz tiesības mantojuma atstājēja kreditoram piedzīt parādu no katra līdzmantinieka samērā ar viņa mantojuma daļu, neatkarīgi no mantojuma atstājēja gribas uzlikt parāda samaksas pienākumu kādam atsevišķam līdzmantiniekam. Kaut gan CL 600.p. paredz mantojuma atstājējam tiesību dažādi aprobežot pēdējās gribas rīkojumus, šāda veida uzlikums par parāda samaksu atsevišķam mantiniekam nebūs saistošs kreditoram, un tas nozīmē, ka CL kreditoru intereses nostāda primāri attiecībā pret mantinieku un mantojuma atstājēja interesēm.

³¹ Kalniņš V. Saistību mantošanas jautājums romiešu tiesībās. Novilkums no „Jurists” Nr.1 1940.g. Rīga: ROTA, 1940, 3-4.lpp. un 27.lpp.

³² Civiltiesības. Sastādīts pēc Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes valsts eksāmenu programmas. Rīga: A.Vilka izdevniecība, 1934, 247.lpp.

³³ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 359.lpp.

³⁴ Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2002.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr. CA 177/02. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums civillietās 2001.-2002.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 24.-26.lpp.

CL 707.p. mantinieka atbildība par saistībām, kas apgrūtina mantojumu, netiek aprobežota ar mantojumā ietilpstošo mantas apmēru. Mantiniekam, gadījumā, ja no mantojuma nepietiek, lai segtu saistības, jāmaksā parādi no savas mantas. Vienīgā iespēja atbildības norobežošanai paredzēta CL 708.p., un tā ir inventāra tiesības³⁵ izmantošana. Saskaņā ar CL 711.p., mantinieks, kas izlietojis inventāra tiesību, atbild par mantojuma atstājēja parādiem tikai pieņemtā mantojuma apmērā. Arī Lietuvas Civilkodeksa³⁶ (turpmāk tekstā–LCK) 5.53.p. paredzēta šāda kārtība, ar nosacījumu, ja kaut viens mantinieks izlietojis inventāra tiesību, uzskatāms, ka to izmantojuši arī pārējie, tādā veidā automātiski norobežojot pārējo līdzmantinieku atbildību. CL būtu lietderīgi pārņemt LCK paredzēto kārtību, lai netiktu diferencēta mantinieku atbildība par mantojuma atstājēja parādiem, proti, lai nerastos situācijas, kad līdzmantiniekam, kurš nav pieņēmis mantojumu ar inventāra tiesību, būtu jāsedz proporcionāli lielāka saistības daļa nekā tam mantiniekam, kurš savu atbildību aprobežojis. CL nepieciešams papildināt ar 708¹.p. izsakot to šādā redakcijā: „*Ja viens līdzmantinieks izlietojis inventāra tiesību, uzskatāms, ka to izlietojuši arī pārējie līdzmantinieki*”, neattiecinot to uz gadījumiem, kad inventāra tiesību izlietojušais mantinieks ir rīcībnespējīgs, jo tādā gadījumā viņš mantojumu saskaņā ar likumu savādāk pieņemt nevar.

CL nav paredzēts termiņš, kurā kreditori var vērst savus prasījumus pret mantojuma masu vai mantiniekiem. Šādās situācijās piemērojams CL 1895.p. paredzētais noilguma termiņš, kas ir 10 gadi no dienas, kad radies pienākums dzēst saistību. LCK 5.63.p., piemēram, piešķir kreditoriem tiesības pieteikt savas pretenzijas mantiniekiem 3 mēnešu laikā no mantojuma atklāšanās dienas. Arī CL būtu nepieciešams papildināt ar pantu, kas līdzīgi kā LCK paredz termiņu, kas varētu tikt noteikts uz laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” publicētā sludinājumā par mantojuma atklāšanos noteikto termiņu. 3 mēneši ir minimālais termiņš, uz kādu notārs, kas ved mantojuma lietu, var izsludināt mantojuma atklāšanos saskaņā ar Notariāta likuma 297.p., kā arī tas ir pietiekami ilgs laiks, lai mantojuma atstājēja kreditors varētu paspēt pieteikt savas pretenzijas, tādēļ darba autore uzskata, ka šāds noteikums būtu samērojams gan ar mantinieku, gan kreditoru interesēm. Galvenokārt tas nepieciešams, lai mantinieks pirms mantojuma pieņemšanas uzzinātu par patieso mantojuma pasīva apmēru, un varētu izvērtēt mantojuma pieņemšanas vai atraidīšanas izdevīgumu. Gadījumos, kad mantojums tiek pieņemts mājas kārtībā un nenotiek mantojuma atklāšanās izsludināšana, kreditoram, analogi iepriekš apskatītajai situācijai, jāpiešķir tiesības pieteikt pretenzijas 3

³⁵Inventāra tiesība – Saskaņā ar CL 708.p., mantiniekam ir tiesības prasīt mantojuma inventāra saraksta sastādīšanu nolūkā ierobežot atbildību par mantojuma atstājēja saistībām mantojuma masas vērtības apmērā. Mantinieka aizbildņi vai aizgādņi un citi mantinieka vietnieki pieņem mantojumu tikai ar inventāra tiesību

³⁶ Civil code of the Republic of Lithuania. Pieejams:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/donpailska.snowdol_1?p_id=24595 [aplūkots 2011. gada 22. martā].

mēnešu laikā no dienas, kad viņš uzzinājis par parādnieka nāvi, turklāt uzliekot par pienākumu mirušā mantiniekiem paziņot par parādnieka nāvi sev zināmajiem kreditoriem, tādā veidā sekmējot ātrāku saistību izpildi.

CL 718.p. regulē attiecības, kas izveidojas starp mantinieku un parādnieku gadījumos, kad mantinieks ir kreditora statusā. Šis pants paredz divas iespējas, kā parādnieks var norēķināties ar līdzmantiniekiem: 1) samaksāt parādu katram līdzmantiniekam atsevišķi proporcionāli viņa mantojuma daļai, 2) samaksāt parādu tam mantiniekam, kuram mantojuma atstājējs šo prasījumu tieši novēlējis.³⁷ Komentējot šo pantu Z.Gencs norāda - „katrs mantinieks var prasīt no mantojuma atstājēja parādniekiem tikai to mantojuma daļu, kas viņam pienākas.”³⁸ CL nav panta, kas uzliktu mantiniekam par pienākumu pierādīt savas tiesības uz konkrēto prasījumu, kas nozīmē to, ka parādnieks, mēģinot izvairīties no parāda samaksas, var noliegt mantinieka prasību līdz lieta tiktu ierosināta tiesā. Vienkāršākais risinājums, ko vajadzētu pārņemt CL, dots BGB 2039.p., kurā noteikts, ka, ja prasība ir daļa no mantojuma, tad personai, kurai ir saistība, tā jāizpilda pret līdzmantinieku kopumu, un katrs līdzmantinieks var prasīt saistības izpildījumu tikai visu līdzmantinieku labā. Šāds risinājums būtu gan parādnieku, gan mantinieku interesēs, jo mantiniekam nebūtu jāpamato sava prasījuma apmērs ar viņam pienākošos domājamo daļu no mantojuma, kā arī parādnieks varētu saistību izpildīt tikai vienam no līdzmantiniekiem, gūstot pārliecību, ka ir pilnībā atsvabināts no saistības. Rezultātā tiktu veicināta tiesiskā noteiktība, kā arī tiktu atvieglots norēķināšanās process.

Noslēdzot līdzmantinieku savstarpējo attiecību analīzi, darba autore vēlas vērst uzmanību uz regulējumu Šveices civilkodeksā (*Schweizerische Zivilgesetzbuch*)³⁹(turpmāk tekstā – ZGB), kurā ietverts kreatīvs risinājums tam, kā nodrošināt pēc iespējas mazākas nesaskaņas līdzmantinieku starpā, un ar kuru būtu vēlams papildināt arī CL. Proti, ZGB 602.3.p. paredz iespēju pēc vismaz viena līdzmantinieka pieprasījuma kompetentai amatpersonai iecelt līdzmantinieku pārstāvi, kas administrēs mantojumu līdz tā reālajai sadalei. Kā kompetento institūciju, kurā līdzmantiniekam griezties ar šādu lūgumu, būtu jāatzīst tiesa vai bāriņtiesa, ja kāds no mantiniekiem ir rīcībnespējīgs Ja visu līdzmantinieku vārdā darbotos šāds pārstāvis, nebūtu nepieciešams veikt līdzmantinieku rīcības saskaņošanu katrā jautājumā un mantojuma masas pārvaldīšana līdz tā reālajai sadalei tiktu būtiski atvieglota.

³⁷ Jāpieņem, ka otrajā gadījumā likumdevējs ir domājis prelegātu CL 515.p. izpratnē, jo pretējā gadījumā nebūtu jēgas CL 719.p. noteiktajam, ka izpildes gadījumā parādnieks ir atsvabināts no jebkādam līdzmantinieku prasībām, jo legatārs nekļūst par mantinieku CL 384.p. izpratnē.

³⁸ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 284.lpp.

³⁹ Swiss Civil Code. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/2/210.en.pdf> [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

2. MANTOJUMA REĀLĀ SADALE – PROBLĒMJAUTĀJUMI

2.1. Mantojuma dalīšanas vispārīgie noteikumi

„Mantojuma dalīšana ir pēdējais posms mantojuma lietas kārtošana, jo pēc mantojuma reālās sadales mantojums kā tāds vairs nepastāv”⁴⁰ - tā mantojuma dalīšanas sekas raksturojis tiesībzinātnieks J.Drande. Praksē strīdi starp mantiniekiem visbiežāk rodas tieši saistībā ar mantojuma dalīšanu, tādēļ darba autore vēlas noskaidrot, vai problēma nav meklējama likuma regulējumā. Pirms sākt detalizētu ar mantojuma reālo sadali saistītu problēmjaudājumu analīzi, nepieciešams izprast, ko īsti nozīmē dalīt mantojumu, un kādas tiesiskās attiecības rodas dalīšanas procesā un tā rezultātā. Mantojuma dalīšanas sekas skaidrotas tiesību doktrīnā: „Mantojuma dalīšana nenosaka īpašuma tiesību pāreju no viena mantiniekā uz otru, bet gan tikai precīzē daļas, kuras pieder katram kopējā mantojumā un ir tikai veids kopīpašuma izbeigšanai.”⁴¹ No dotā skaidrojuma secināms, ka mantojuma dalīšana pēc būtības ir arī kopīpašuma dalīšana, vienīgā atšķirība ir tā, ka pie mantojuma dalīšanas jāņem vērā arī speciālas likuma normas, kas reglamentē dalīšanas kārtību.

Pirms CL pieņemšanas Latvijas valsts atsevišķās daļās bija vērojama nevienāda mantojuma dalīšanas kārtība. Tiesai bija jāņem vērā atsevišķu mantinieku priekšrocības tiesības, kā piemēram, ar Vidzemes zemnieku likumiem tika nodibināta vīriešu kārtas mantinieku priekšrocība pret sieviešu kārtas mantiniecēm, kas izpaudās tiesībās paturēt visu nekustamo mantu dabā, neatkarīgi no tā, vai šis nekustamais īpašums ir vai nav dalāms. Pieņemot CL, likumdevējs, pielāgojoties sabiedriskās domas attīstībai, nav vēlējis diferencēt mantiniekus pēc dzimuma, tādēļ tiesa nedrīkst izlemt strīdu balstoties uz šo kritēriju.

Jautājums, uz kuru CL rodama atbilde, bet kurš radījis šaubas tiesību piemērotājiem un izmantotājiem, ir jautājums par to, kādā veidā nosakāma mantojuma dalīšanas kārtība. CL 413.p. teikts, ka pēc mantojuma atklāšanās laika noteicama arī mantojuma dalīšanas kārtība starp vairākiem līdzmantiniekiem. Kā norādīts koncepcijā par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju⁴², CL pieturas pie mantojuma pieņemšanas sistēmas, tādēļ šajā pantā minētais nosacījums nav pamatots. Mantojuma atklāšanās brīdī vēl nav iespējams noteikt precīzu dalīšanas kārtību, jo mantinieku loks, starp kuriem notiek dalīšana, nav zināms. Tas kļūst zināms tikai pēc mantot aicināto gribas izpauduma mantojumu pieņemt Likumdevējs nav ņēmis vērā apstākli, ka mantinieks mantojumu var arī atraidīt, tādēļ darba autore piekrīt

⁴⁰ Drande J. Mantojuma lietu kārtošana. Rīga: Zemnieka Domas, 1937, 59.lpp.

⁴¹ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 369.lpp.

⁴² Koncepcija par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju. Informatīvā daļa. Pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file9373.doc [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

koncepcijā par Civillikuma modernizāciju paustajam viedoklim, ka mantojuma dalīšanas kārtība nosakāma pēc mantojuma pieņemšanas.

Tiesu praksē nostiprināts princips, kas pēc, darba autores domām, uzskatāms par vienu no galvenajiem pamatprincipiem, kas jāievēro dalot mantojumu. Mantojumu kā vienību var sadalīt tikai 1 reizi. Šis princips nostiprināts Senāta spriedumā Nr. SKC-333, kur lietas būtība ir sekojoša. R.B. cēlusi tiesā prasību pret I.O. par kopīpašuma izbeigšanu, kurā lūgusi pārdot izsolē strīdus nekustamo īpašumu starp tā kopīpašniekiem, attiecīgi izdalot ieņēmumus samērīgi ar katra domājamās daļas apmēru. Tiesa prasību apmierinājusi. Arī apelācijas instances tiesa, kurā vērsies atbildētājs, sākotnējo prasību apmierinājusi. Atbildētājs iesniedzis kasācijas sūdzību, pamatojot to ar argumentu, ka CL 735.p. piemērots nepareizi, jo starp mantiniekiem jau bija notikusi mantojuma sadale saskaņā ar pušu vienošanos. Šajā spriedumā tiesa formulējusi, ka universālo mantojumu var sadalīt tikai vienu reizi, tātad lietā notikušī sadale ir kopīpašuma sadale, kurai piemērojams attiecīgi CL 1075.p., kas neparedz nekustamā īpašuma pārdošanu izsolē starp līdzmantiniekiem. Senāts piekrita šādam apgalvojumam un atcēla apelācijas instances spriedumu. Senāta ieskatā CL 724.p. un CL 726.p. pozitīvēti vairāki tiesību principi. Pirmkārt, mantojumu var dalīt, taču tas dalāms kopumā, nevis tikai kādā atsevišķā daļā, otrkārt, mantojumu iespējams sadalīt tikai vienu reizi.⁴³ Tālākā dalīšanas kārtība labi ilustrēta komentējot Civillikumu. Ja pēc viena līdzmantinieka izdalīšanās pārējie mantinieki, kas palikuši nedalītā mantojumā, arī vēlēšies izdalīties, tad būs jāpiemēro nevis tiesību normas par mantojuma sadali, bet gan kopīpašuma sadali, jo universālo mantojumu iespējams sadalīt tikai vienu reizi.⁴⁴ No iepriekš minētajiem piemēriem darba autore secina, ka nav pareizi CL 726.p. lietot terminu „paturēt savas daļas mantojuma kopībā”, jo šāda redakcija nonāk pretrunā ar tiesu praksē un tiesību doktrīnā paustajām atziņām. CL 726.p. būtu jāizsaka šādā redakcijā: *„Ja pēc viena vai vairāku līdzmantinieku prasījuma mantojums jādala, tad mantinieki var vienoties paturēt sev piekritušās daļas kopīpašumā”*.

Likumdevējs tiesību prasīt mantojuma dalīšanu paredzējis ikvienam līdzmantiniekam. Z.Gencs to skaidrojis šādi: „Noteikums, ka nevienu nevar piespiest palikt mantojuma kopvaldījumā, ir saistīts ar likumā noteikto personu autonomiju. Mantojuma kopvaldījumu var padarīt neiespējamu vai nevēlamu dažādi apstākļi, un tad katrs var prasīt mantojuma

⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 9.decembra spriedums lietā Nr. SKC-333. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

⁴⁴ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 293.lpp.

dališanu”.⁴⁵ Tomēr arī šī tiesība nav absolūta. Likums to ierobežo, izvirzot papildus nosacījumus, kas atsevišķos gadījumos jāievēro prasot mantojuma dališanu.

Kā izņēmumu no līdzmantinieku tiesības panākt tūlītēju dališanu paredz CL 724.p., konkrētāk, tā piezīme. Ar to likumdevējs piešķīris mantojuma atstājēja pārdzīvojušajam laulātajam, kurš pie tam ir bezbērnu laulātais, tiesības aizturēt mantojuma dališanu, kamēr nav notecējuši trīs mēneši no mantojuma atstājēja nāves. Domājams, ka ar jēdzienu „bezbērnu laulātais” likumdevējs domājis tādu laulāto, kuram nav kopīgu bērnu ar mantojuma atstājēju. Likumdevējs nav devis pamatojumu šāдай panta redakcijai, un nav arī zināmi apstākļi, kādēļ CL ietverts šāds nosacījums. Arī pēc CL normu sistēmiskas iztulkošanas nav saprotams, kādēļ likumdevējs vēlējies aizsargāt tieši bezbērnu laulāto un tieši 3 mēnešu termiņā, tādēļ darba autore uzskata, ka šāds likuma noteikums nepamatoti aizskar pārējo līdzmantinieku tiesības panākt tūlītēju mantojuma sadali. Tā kā šī problēma nav guvusi uzskatāmu atspoguļojumu praksē, darba autore uzskata, ka CL 724.p. piezīme ir lieka un izslēdzama no likuma.

Mantojuma dališanai var būt noteikti arī citi ierobežojumi, kurus būtībā var iedalīt 3 grupās, atkarībā no to noteikšanas veida: 1) mantinieki paši vienojušies par šiem ierobežojumiem (CL 727.p.); 2) ierobežojumi noteikti ar likumu (CL 725.p.), kā arī 3) mantojuma atstājēja noteikti ierobežojumi (CL 728.p.).

CL 725.p. noteiktais ierobežojums jāskata kopsakarā ar CL 386.p., kurā teikts, ka fiziska persona spēj mantot, ja mantojuma atklāšanās laikā viņa ir ieņemta, kaut arī vēl nav piedzimuši. Šeit likumdevējs, aizsargājot vēl nedzimuša bērna intereses, neaizliedz mantojuma dališanu, bet atliek to līdz bērna piedzimšanai. Interesanti šis jautājums regulēts Krievijas tiesībās. Lai aizsargātu ieņemta, bet vēl nedzimuša līdzmantinieka intereses, dališana var arī neatlikt līdz bērna piedzimšanai, bet pirms dališanas no mantojuma masas jānodala viņam pienākošā mantojuma daļa. Pie šādas dališanas jābūt klāt bāriņtiesas pārstāvim.⁴⁶ Darba autore uzskata, ka šāds risinājums ir savienojams ar pastāvošo regulējumu mantojuma tiesībās Latvijā, jo tas ir pārējo līdzmantinieku interesēs un paātrina mantojuma dališanas procesu. Tomēr nav garantijas, ka bērns piedzims dzīvs un varēs mantot. Ja bērns piedzimtu nedzīvs, rastos problēmas ar viņam piekrītošās domājamās mantojuma daļas pārvaldīšanu un reālo sadali. Darba autore uzskata, ka laiks no mantojuma atklāšanās brīža, līdz mantinieka dzimšanai ir samērīgi īss⁴⁷, un nav pamata paātrināt dališanas norisi.

CL 727.p. paredzēta iespēja pašiem līdzmantiniekiem vienoties par mantojuma paturēšanu kopvaldījumā uz zināmu laiku. Tomēr likumdevējs piešķīris iespēju

⁴⁵ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 369.lpp.

⁴⁶ Барщевский М.Ю. Наследственное право: Учебное пособие. Москва: Белые альвы, 1996, с.134.

⁴⁷ Saskaņā ar CL 386.p., fiziska persona var mantot, ja mantojuma laikā viņa ir ieņemta, kaut arī vēl nebūtu piedzimuši.

līdzmantiniekam prasīt mantojuma dalīšanu arī pirms pušu nolīgta laika, pamatojot savu prasību ar „svarīgiem iemesliem”. Likumā nav dots jēdziena „svarīgi iemesli” skaidrojums, atstājot tā interpretāciju tiesas ziņā. „Ja mantojuma dalīšana jāizdara pirms nolīgta laika, tad dalīšanas iemeslu svarīgums jāpierāda tam, kurš vēlas dalīt mantojumu. Tiesa novērtē šo iemeslu svarīgumu, ņemot vērā konkrētos apstākļus”.⁴⁸ Domājams, ka uz šiem pašiem iemesliem mantinieks var atsaukties arī prasot mantojuma dalīšanu mājas kārtībā. Šajā gadījumā iemeslu svarīgumu apstiprinās pārējie līdzmantinieki dodot savu piekrišanu mantojuma sadalei.

Ņemot vērā jēdziena „svarīgi iemesli” plašās interpretācijas robežas, nav izslēgti gadījumi, kad tiesas interpretācija nesakrīt ar mantinieka, kurš prasījis dalīšanu, uzskatiem par iemeslu svarīgumu, tādā veidā aizskarot šī mantinieka tiesības uz mantojuma dalīšanu. Saskaņā ar likumu, tiesai jābūt pilnīgi objektīvai un neatkarīgai, tomēr nevar noliegt, ka izvērtējot šos iemeslus, tiesas sastāvs vadās no subjektīviem apsvērumiem, jo vadlīnijas šiem kritērijiem likumdevējs nav devis. Minētajā situācijā tiesai jārikojas saskaņā ar CL 5.p. jeb jāizspriež lieta pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem. Darba autore secina, ka jēdziens „svarīgi iemesli” ir tik plašs, ka izsmelošs iemeslu uzskaitījums likumā nebūtu iespējams un lietderīgs, tomēr būtu nepieciešams CL ietvert vadlīnijas, pēc kurām tiesai vadīties izšķirot šo jautājumu. Par svarīgiem būtu atzīstami iemesli, kas saistīti ar līdzmantinieka nonākšanu lielās materiālās grūtībās un līdzmantinieka, kurš vēlas izdalīties no mantojuma, veselības problēmas, kas var izraisīt dzīvības apdraudējumu. Pirmajā gadījumā, mantiniekam jādod iespēja uzlabot savu materiālo stāvokli, ļaujot viņam pilnībā rīkoties ar savu mantojuma daļu. Otrais gadījums saistīts ar to, ka mantinieks vēlas pēc iespējas ātrāk nokārtot formalitātes, lai neierobežoti varētu rīkoties ar savu mantu, kaut vai savam gadījumam. Šādu vadlīniju ietveršana likumā veicinātu tiesisko noteiktību un ierobežotu tiesas interpretācijas brīvības robežas, tādā veidā samazinot arī nepamatotu dalīšanas prasību skaitu tiesā.

Mantojuma dalīšanu uz noteiktu laiku, saskaņā ar CL 728.p., var aizliegt arī mantojuma atstājējs. No panta redakcijas redzams, ka mantojuma atstājējs ir ierobežots savās tiesībās vienīgi ar noteikumu, ka dalīšanu nevar aizliegt uz „visiem laikiem”. Tiesību doktrīnā pausts uzskats, ka „nav pamata apstrīdēt mantojuma atstājēja aizliegumu, piemēram, ja tas noteikts uz 99 gadiem.”⁴⁹ Tulkojot komentējamo normu gramatiski, darba autore secina, ka aizliegums uz „visiem laikiem” ir noteikts gadījumos, kad mantojuma atstājējs nav noteicis konkrētu termiņu. Šādiem gadījumiem likumdevējs paredzējis CL 728.p.2.d., kurā mantiniekam

⁴⁸ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 370.lpp.

⁴⁹ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1994, 141.lpp.

piešķirtas tiesības prasīt dalīšanu ne agrāk kā pēc pieciem gadiem no mantojuma atstājēja nāves, bet, ja mantinieku vidū ir arī nepilngadīgi bērni, tad ne agrāk kā pēc tam, kad pēdējie sasnieguši pilngadību. Interesanti, ka Latvijas PSR civiltieskodeksa (turpmāk tekstā - LPRS CK) bija nostiprinātas testatora tiesības aizliegt dalīšanu līdz mantinieks sasniedzis 18 gadu vecumu⁵⁰, pretēji CL 728.p., kurā lietots plašāks jēdzienu - „pilngadība”. Civillikumā „pilngadība” saskaņā ar CL 220.p. un 221.p. likumā noteiktos gadījumos var iestāties arī no 16 gadu vecuma.

„Tiesību uz dalīšanu nevar mantiniekam atņemt kā materiālas tiesības”.⁵¹ Tomēr, ja pieņem, ka mantojuma atstājējs var aizliegt dalīšanu uz 99 un vairāk gadiem, likumdevējs pieļauj, ka faktiski mantiniekam šīs tiesības tiek atņemtas, nododot tās nākamajai mantinieku paaudzei. Darba autore uzskata, ka šāda mantojuma atstājēja rīcības brīvība neļauj mantiniekam pilnvērtīgi realizēt tiesības, kas izriet no mantinieka statusa, tādā veidā traucējot pilnīga ekonomiska labuma gūšanu no mantotās mantas, kā arī liedzot iespēju izdalīties no mantojuma svarīgu iemeslu dēļ. Līdzīgs uzskats pausts arī tiesību doktrīnā, norādot, ka dalīšanas aizliegums nevarētu būt ilgstošs bez pamatotiem iemesliem, strīdus gadījumā jautājumu vajadzētu izšķirt tiesai.⁵² Z.Gencs savukārt piedāvā tiesai pēc analogijas piemērot CL 728.p.2.d. noteikumus, kad noteikts mantas dalīšanas aizliegums uz nenoteiktu laiku”.⁵³ Ņemot to vērā, darba autore uzskata, ka likumā jāparedz maksimālais termiņš uz kādu mantojuma atstājējs var aizliegt mantojuma dalīšanu. Nosakot šo termiņu būtu jāvelk paralēles ar CL 728.p.2.d., nosakot maksimālo termiņu 5 gadi. CL 728.p.1.d. izsakāma šādā redakcijā: „*Mantojuma atstājējs var aizliegt atstātās mantas dalīšanu uz laiku līdz pieciem gadiem skaitot no mantojuma atklāšanās dienas*”. CL 728.p.2.d. atstājama negrozīta.

Turpmāk tiks apskatīti veidi, kādos iespējams sadalīt mantojumu saskaņā ar spēkā esošajām tiesību normām. Latvijā mantojuma dalīšanas kārtība un tās procesuālie noteikumi reglamentēti CL un attiecīgi arī CPL. Vadoties no CL mantojuma dalīšana var notikt divos veidos: 1) labprātīgi un 2) piespiedu kārtā. CL 753.p. -756.p. paredzētas mantojuma dalīšanas sekas.

Dažādās valstīs mantojuma dalīšana tiek reglamentēta atšķirīgi. Piemēram, Vācijā dalīšanas kārtība nav noteikta likumā. Pēc Vācijas tiesībām, dalīšana uzskatāma par pabeigtu, kad atrisināts jautājums par mantojuma saistību pāreju un atlikušais mantojums sadalīts

⁵⁰ Latvijas PSR Civiltieskodeksa komentāri. Autoru kolektīvs. Prof. J.Vēbera vispārīgā redakcijā. Rīga: Liesma, 1979, 745.lpp.

⁵¹ Civiltiesības. Sastādīts pēc Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes valsts eksāmenu programmas. Rīga: A.Vilka izdevniecība, 1934, 247.lpp.

⁵² Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Komentāri, svarīgākie normatīvie akti. [b.a.]. Rīga: ARODS, 1993, 171.lpp.

⁵³ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 371.lpp.

atbilstoši katra mantinieka mantojuma domājamās daļas apmēram.⁵⁴ LCK savukārt teikts, ka mantojums būtu jādala ar kopīgu līdzmantinieku vienošanos. LCK 5.70.p. norādītas arī metodes, kādas izmantojamas mantojuma dalīšanā. Krievijas civilkodekss, līdzīgi kā CL, izšķir 3 mantojuma dalīšanas veidus 1) mantinieki sadala mantojumu paši, bez 3. personu līdzdalības 2) notariālā kārtībā 3) tiesas ceļā. Mantinieki mantojumu sadala paši tikai tad, ja mantojuma sastāvā nav lietu, kurām nepieciešama īpaša reģistrācija.⁵⁵

Turpmākajā nodaļā tiks analizēts CL un citu saistīto normatīvo aktu, kas attiecas uz mantojuma dalīšanu, regulējums, kā arī konstatētas to nepilnības, kas atspoguļojas arī tiesu un notāru praksē mantojuma dalīšanas lietās. Kārtību, kādā nosakāma dalāmā mantojuma masa, skatīt darba 3.nodaļā.

2.2. Mantojuma labprātīga sadale

CL 731.p. ietver norādi uz diviem atšķirīgiem mantojuma dalīšanas veidiem: 1) labprātīgi (mājas kārtībā, pie notāra vai bāriņtiesā), vai arī 2) tiesas ceļā, gadījumos, ja līdzmantinieki nevar vienoties. Kā jau norādījis bijušais apgabaltiesas loceklis V.Ķirurgs, „parasti mantojums mantinieku starpā tiek sadalīts pēc labprātīgas vienošanās, mājas kārtībā, un tas ir arī vēlamākais ceļš”. Autors min, ka mantinieki pēc palīdzības var griezties arī pie pagasttiesas (šobrīd – bāriņtiesa), un pagasttiesas apliecinātam dalīšanas aktam ir tāds pats spēks kā apliecinātam pie notāra.⁵⁶ Konceptijas par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju informatīvajā daļā norādīts, ka CL 731.p. ir sajaukta darījuma forma ar darījumam nepieciešamo satura kontroli, ko veic aizbildnības un aizgādnības iestādes – bāriņtiesa, un attiecīgi, vispārējās jurisdikcijas tiesa. Līguma noslēgšana pie notāra (darījuma ietērpšana noteiktā formā) neatbrīvo līgumu no tā lietderības pārbaudes bāriņtiesā. Komentējamajā pantā plānots skaidri noteikt, ka notariālā akta formā sastādīta darījuma noslēgšanas gadījumā tas netiek atbrīvots no nepieciešamās kontroles bāriņtiesā.⁵⁷ Ņemot to vērā jāsecina, ka CL 731.p. ietvertais regulējums ir kļūdains, jo mantojuma sadale neietilpst bāriņtiesas funkcijās.

Mājas kārtībā izdarīta mantojuma dalīšana var būt ar pagasttiesas vai notāra apliecinājumu, vai arī bez apliecinājuma”.⁵⁸ Būtībā puses var izvēlēties vai grib, vai negrib šo

⁵⁴ Reiman M., Kotz H., Zekoll J. Introduction to German Law. [b.v.]: Kluwer law international, 2005, 292.lpp.

⁵⁵ Барщевский М.Ю. Наследственное право: Учебное пособие. Москва: Белые альвы 1996, с.134.

⁵⁶ Ķirurgs V. Mantojuma dalīšana: Jaunā Civillikuma apskats. Daugavpils: Daugavpils latviešu biedrība, 1937, 59.-60.lpp

⁵⁷ Konceptija par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju. Informatīvā daļa. Pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file9373.doc [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

⁵⁸ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 375.lpp.

apliecinājumu, tomēr ievērojot arī CL 731.p., kas paredz obligātu apstiprināšanu bāriņtiesā, ja kāds no līdzmantiniekiem ir aizbildnībā vai aizgādībā esoša persona. Turklāt, ja šīs personas daļa pārsniedz 10 000 LVL, bāriņtiesas lēmums iesniedzams apstiprināt tiesai. Šāda kārtība atspoguļota mantojuma dalīšanas lietā Nr. C29543605/1425/06⁵⁹. Uz mirušā J.B. atstāto mantojumu mantojuma tiesībās apstiprināti 3 mantinieki B.I, B.A un B.J., katrs uz 1/3 domājamo daļu no mantojuma. B.J. ir nepilngadīgs. No lietas materiāliem redzams, ka mantinieki, nevēlēdamies palikt mantojuma kopvaldījumā, vērsušies pie notāra, kas sastādījis mantojuma sadales aktu, ņemot vērā mantinieku gribu par mantojuma sadali. Pēc tam nepilngadīgā mantinieka pārstāve ara iesniegumu vērsusies Rīgas bāriņtiesā un lūgusi atļaut noslēgt mantojuma sadales aktu nepilngadīgā J.B. vārdā. Izvērtējot minēto sadales akta projektu, bāriņtiesa atzina, ka šāda sadale ir nepilngadīgā J.B. interesēs, jo viņa īpašumā pāriet nekustamais īpašums - dzīvoklis. Bāriņtiesa apstiprināja šo mājas kārtībā izdarīto sadali, norādot, ka nepilngadīgā mantas daļas vērtība pārsniedz tūkstoš latus, tādēļ, saskaņā ar CL 731.p., bāriņtiesas lēmums iesniedzams apstiprināšanai rajona tiesā. Tiesa, izvērtējot visu lietas apstākļus, ar lēmumu apstiprināja mantojuma sadali starp līdzmantiniekiem, norādot, ka par šo lēmumu 10 dienu laikā var iesniegt blakus sūdzību Rīgas apgabaltiesā.

Interesanti, ka šajā lietā bāriņtiesa norāda, ka vienošanās par mantojuma sadali notikusi mājas kārtībā, kaut gan mantojuma sadales aktu sastādījis zvērināts notārs. Jāatzīmē, ka ar 12.12.2002. grozījumiem CL 731.p.⁶⁰ noteikts, ka bāriņtiesas lēmums iesniedzams tiesai apstiprināt. Līdz tam, šo lēmumu apstiprināja Apgabaltiesa. Tāpat ar 22.06.2006. grozījumiem CL 731.p.⁶¹ palielināta tā summa, kuru jāpārsniedz mantinieka daļai, lai būtu nepieciešams tiesas apstiprinājums. Pirms grozījumiem šī summa bija tūkstoš latu, kā jau minēts piemērā, bet tagad šī summa ievērojami palielināta uz 10 000 LVL. Sākotnējais regulējums, t.i., tūkstoš latu robeža, noteikts velkot paralēles ar minimālo darba algu valstī, proti, dalījums bija apstiprināms aizbildnības iestādē, ja šo personu daļa pārsniedz 10 minimālās darba algas.⁶² Šobrīd minimālā darba alga Latvijā ir 200 LVL⁶³, kas pat pareizinot ar 10 sastāda tikai 20% no 10 000 LVL, tādēļ nav saprotami likumdevēja iemesli mainot šīs summas noteikšanas principu.

Interesantu atziņu, lemjot par pagasttiesas lēmuma apstiprināšanu, paudusi Zemgales apgabaltiesa. Šajā lietā tiesa atzinusi, ka mantojuma dalīšanas līgums ir nepilngadīgās E.J.

⁵⁹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2006.gada 15.februāra lēmums lietā Nr. C29543605/1425/06 2006. [nav publicēts].

⁶⁰ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187.

⁶¹ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 7.jūlijs, nr.107.

⁶² Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Komentāri, svarīgākie normatīvie akti. [b.a.]. Rīga: ARODS, 1993, 175.lpp.

⁶³ Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi: MK noteikumi Nr. 1096, Latvijas Vēstnesis, 2010. 7.decembris, nr. 193.

interesēs, jo šādu viedokli sniegusi pagasttiesa un tās tiesas sēdē apstiprinājusi arī bērna likumiskā pārstāve un ieinteresētā persona, kā arī pretēji pierādījumi tam netika konstatēti.⁶⁴ Tiesa piekrīt, ka dalījums ir bērna interesēs, ja netiek sniegti pretēji pierādījumu. No minētā CL regulējuma un tiesu prakses analīzes darba autore secina, ka likumdevējs vēlējies pastiprināti aizsargāt aizbildnībā un aizgādībā esošas personas, paredzot dubulto kontroli, proti - bāriņtiesa kontrolē puses, bet tiesa likumā paredzētos gadījumos bāriņtiesu, jo tiesa vēlreiz izvērtē lietas apstākļus un tāpat kā bāriņtiesa apstiprina atstātā mantojuma sadali.

Labprātīga mantojuma sadale var tikt ietērpta dažādās formās, un atkarībā no tā, var mainīties arī dalīšanas sekas. Pēc darba autores domām, nav pareizs iepriekš minētais tiesību doktrīnā paustais viedoklis, ka labprātīga mantojuma sadale ir idents jēdziens mantojuma dalīšanai „mājas kārtībā”, jo jau no CL 731.p. teksta izriet, ka labprātīgi mantojumu var sadalīt vai nu „mājas kārtībā”, vai pie notāra. Skaidrojot, kas saprotams ar jēdzienu „mājas kārtībā izdarīta dalīšana”, J.Zariņš, pamatojoties uz Senāta paustajām atziņām, devis šādu skaidrojumu: „Ja starp līdzmantiniekiem ir notikusi savstarpēja privāta vienošanās mājas kārtībā, pie šādas vienošanās ir pieskaitāmi arī vienošanās raksti, ja uz viņiem līgumslēdzēju paraksti apliecināti vai nu pie notāra, jeb kādā iestādē, jo šāda akta sastādīšanā amata persona nekādu dalību nav ņēmusi un šāds dokuments nav uzskatāms par publisku, un tamdēļ arī šādi akti ir uzskatāmi par mājas kārtībā sastādītiem”.⁶⁵ Tā kā saskaņā ar Notariāta likumu notārs⁶⁶ ir uzskatāms par amatpersonu, darba autore secina, ka nav pareizi attiecināt jēdzienu „mājas kārtībā izdarīta dalīšana” uz dalīšanu, kas veikta ar notariālu aktu⁶⁷, jo tur savu dalību ir ņēmis notārs kā amatpersona. Pamatojoties uz turpmāk minētajiem argumentiem, darba autore izvirza tēzi, ka labprātīgai mantojuma sadalei ar notariālu aktu ir ievērojamas priekšrocības attiecībā pret mājas kārtībā izdarītu dalījumu. Turpmāk tiks minēti ieguvumi un arī negatīvās puse šādam apgalvojumam.

Kā norāda Ž.Bundurs, ar mantojuma dalīšanas līgumu „var uzlikt un uzņemt visādus alimentus, kā: brīvu dzīvokli, uzturu, ievest dažādus aizliegumus, aprobežojumus”.⁶⁸ Piemērs

⁶⁴ Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2001.gada 28.decembra lēmums lietā nr. C06037901. Grām.: Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 376.-379.lpp.

⁶⁵ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935., 11.lpp.

⁶⁶ Notārs – valsts pilnvarota amatpersona, kuras pienākums ir dažādu juridisku aktu sastādīšana, darījumu, parakstu, dokumentu, izrakstu, tulkojumu pareizības apliecināšana un citu notariālo darbību izpildīšana, lai saskaņā ar likumu un neitrāli fiksētu un nodrošinātu personas civilās un likumiskās intereses (Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 176.lpp.)

⁶⁷ Notariāls akts – Saskaņā ar Notariāta likuma D sadaļā ietvertajām normām, tie ir akti, kurus taiza zvērināts notārs, ierakstot tos notariālo aktu grāmatā. Taisot notariālo aktu, notārs pārbauda akta dalībnieku identitāti, rīcībspēju un pārstāvības tiesības, kā arī izskaidro šī akta saturu tā dalībniekiem, tādā veidā garantējot notariāla akta publisku ticamību.

⁶⁸ Bundurs Ž. Mantošanas tiesības. Mantinieku apstiprināšana un mantojuma sadalīšana; testāmentu, līgumu un lūgumu paraugi. Daugavpils: Pašpalīdzība, 1932, 59.lpp.

tam, ka ar dalīšanas līgumu var noteikt visādus ierobežojumus, rodams arī notāru praksē, kur mantojuma sadales līgumā mantinieki vienojās, ka Z. savā īpašumā patur dzīvokļa īpašumu ar noteikumu, ka līdzmantinieci R. paliek dzīvokļa mūža bezmaksas lietošanas tiesības, kā arī aizliegums Z. šo dzīvokļa īpašumu atsavināt, vai kādā citā veidā apgrūtināt ar lietu tiesībām bez R. rakstiskas piekrišanas, par ko Zemesgrāmatā izdarāma aizlieguma atzīme.⁶⁹ Arī kādā citā mantojuma dalīšanas līgumā vērojama līdzīga prakse. Šajā līgumā līdzmantinieki vienojas, ka mantinieka G. īpašumā paliek viss mantojumā ietilpstošais nekustamais īpašums, ar noteikumu, ka otram līdzmantiniekam E. paliek visa īpašuma mūža bezmaksas lietošanas tiesības, kas ierakstāmas Zemesgrāmatā.⁷⁰ Interesanti, ka šajā līgumā puses pašas novērtējušas mūža lietošanas tiesības arī naudas izteiksmē.

Notariāta likuma XXIX nodaļā, kurā reglamentēta mantojuma sadale 320.p. teikts, ka mantojumu daļa vai nu mājas kārtībā vai pie notāra, ja vien nepastāv strīds par mantojuma sadali. Arī šeit ir pretnostatīta mantojuma sadale mājas kārtībā un mantojuma sadale pie notāra. Notariāta likuma 321.p. reglamentēta kārtība, kādā notārs veic mantojuma sadales projekta sastādīšanu. Notāram jāauzicina visi līdzmantinieki, pie tam vēl jāveic darbības, lai tuvinātu pušu viedokļus un panāktu pušu savstarpēju vienošanos. Zvērināts notārs saskaņā ar Notariāta likuma 324.p. šo vienošanos apliecina tikai tad, ja mantinieki piekrīt sastādītajam mantojuma dalīšanas projektam. Šis notāra darbības garantē to, ka tiks izteikta mantinieku patiesa un nopietni apsvērta griba, pilnībā rēķinoties ar dalījuma sekām, kas ir vēl viens plus notariālā kārtībā izdarītam mantojuma dalījumam.

Komentējot CL neilgi pēc tā spēka atjaunošanas norādīts, ka mantojuma sadale mājas kārtībā var notikt gan rakstiskā, gan mutiskā formā, bet, ja dalījums reģistrējams administratīvās iestādēs, kā, piemēram, Zemesgrāmatā, tad tas slēdzams rakstveidā vai arī atbilstoši tā normatīvā akta prasībām, kas regulē attiecīgās iestādes darbību.⁷¹ Saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma⁷² 60.pantu, lai nostiprinātu īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, iesniedzot nostiprinājuma lūgumu, privātpersonu parakstiem uz šī lūguma jābūt notāra vai bāriņtiesas apliecinātiem. Šā panta 2.d.3.pkt. noteikts, ka parakstiem nav nepieciešams šāds apstiprinājums, ja nekustamā īpašuma īpašnieki šādu lūgumu iesniedz personiski un lūgums pamatots uz notariālā akta kārtībā slēgtu darījumu. Tātad, ja mantojuma dalīšanas līgums slēgts kā notariāls akts, tas kalpo, kā īpašuma tiesību pierādījums, bet, ja kā privāts darījums

⁶⁹ Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīts mantojuma dalīšanas līgums [nav publiski pieejams].

⁷⁰ Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīts mantojuma dalīšanas līgums [nav publiski pieejams].

⁷¹ Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Komentāri, svarīgākie normatīvie akti. [b.a.]. – Rīga: ARODS, 1993, 172.lpp.

⁷² Zemesgrāmatu likums: LR likums. Likumu un noteikumu krājums, 1937. 30.decembris, nr. 38.

(t.i. mājas kārtībā), tad notāram vai attiecīgi bāriņtiesai pirms iesniegt nostiprinājuma lūgumu, ir jāapliecina pušu paraksti uz šā akta, tādā veidā sniedzot pārlicību, ka persona ir rīcībspējīga. Ja mantojums jau uzreiz būtu sadalīts ar notariālu aktu, nebūtu nepieciešama pušu parakstu īstuma apliecināšana.

Negatīvā puse mantojuma dalīšanai ar notariālo aktu ir vienīgi izmaksas, kas saistītas ar notariālo darbību veikšanu. Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 747 „Par zvērinātu notāru atlīdzības taksēm un to noteikšanas kārtību”⁷³ 41.pkt., atlīdzības takse par mantas dalīšanas projekta sastādīšanu 13,20 latu, bet, ja dalāmās mantas vērtība pārsniedz 4000 latu, papildus noteiktajai taksei – 0,3 % no dalāmās mantas vērtības, kas pārsniedz 4000 latu. Papildus summām, ko sastāda zvērināta notāra amata atlīdzība, mantiniekam jāērķinās arī ar pievienotās vērtības nodokli, valsts nodevu un citu papildus izdevumu segšanu.

Mantojuma dalīšana ir nopietns darījums, kas saistīts ar izmaiņām mirušās personas mantisko attiecību turpināšanas veidā, un ņemot vērā to, ka dalot mantojumu mājas kārtībā, likumdevējs netieši pieļāvis grozīt līdzmantiniekam pienākošās reālās mantojuma daļas apmēra attiecību pret viņam pienākošos domājamo daļu, jāgūst pārlicība, ka mantinieki tiešām ir vēlējušies šādi sadalīt mantojumu. Ņemot vērā to, ka notārs cenšas maksimāli tuvināt pušu viedokļus un intereses un noskaidrot pušu patieso gribu, tajā pat laikā neierobežojot pušu autonomiju mantojuma sadales veida noteikšanā, kā arī ņemot vērā augstās prasības, kas izvirzītas notariālam aktam un garantē tā publisko ticamību, mantiniekiem, gadījumos, kad mantojuma vērtība pārsniedz izmaksas, kas nepieciešamas notariāla akta sastādīšanai, izdevīgāk ir noslēgt mantojuma dalīšanas līgumu notariāla akta formā. Tā kā tiesu praksē ir salīdzinoši daudz strīdu, kuros tiek apstrīdēta „mājas kārtībā” veiktā mantojuma sadale, tiktu samazināts arī strīdu apjoms un mazinātos tiesu noslogotība. Ņemot to vērā, darba autore izvirzīto tēzi uzskata par pierādītu.

Pie labprātīgas mantojuma dalīšanas varētu pieskaitīt arī dalījumu, kas noslēgts ar tiesas apstiprinātu izlīgumu⁷⁴. Analizējot tiesu praksi, darba autore secina, ka mantojuma dalīšanas lietas visbiežāk noslēdzas tieši ar izlīgumu. Kā, piemēram, redzams no Zemgales apgabaltiesas lēmumā minētajiem apstākļiem, prasītāja A.A. cēlusi prasību tiesā pret atbildētāju B.B. par testamenta apstrīdēšanu daļā par neatraidāmā mantinieka tiesībām, lūdzot atzīt prasītājas īpašuma tiesības uz 5/8 domājamām daļām no visas mantojuma masas, kā arī prasot viņas kā pārdzīvojušās laulātās mantas izdalīšanu no mantojuma masas, kā arī

⁷³ Noteikumi par zvērinātu notāru atlīdzības taksēm un to noteikšanas kārtību: MK noteikumi Nr. 747, Latvijas Vēstnesis, 2008. 1.oktobris, nr.152.

⁷⁴ Izlīgums – līgums, ar kuru tā dalībnieki kādu apstrīdamu vai kā citādi apšaubāmu savstarpēju tiesisku attiecību, savstarpēji piekāpdamies, pārvērš par neapstrīdamu un neapšaubāmu. Izlīgumam ir tāds pats spēks kā tiesas spriedumam, un tādēļ to nevar vienpusēji ne apstrīdēt, ne atcelt (Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 91.lpp.)

mantojuma sadali. Tiesas sēdē tika iesniegts A.A. pārstāvja un B.B. noslēgts izlīgums, kuru puses lūdza apstiprināt, kā arī izbeigt minēto tiesvedību lietā. Tiesa izlīgumu apstiprināja, un reizē arī izbeidza tiesvedību. No izlīguma satura redzams, ka puses vienojušās par mantojuma reālo sadali, kaut gan prasītāja A.A. nemaz nav tikusi apstiprināta mantojuma tiesībās.⁷⁵ Līdzīgs risinājums panākts arī Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas izskatītajā lietā Nr. C06041310-11, kurā prasītāja Ā.A. cēlusi prasību pret U.A. par mantojuma apliecības atzīšanu par spējā neesošu un īpašuma tiesību korroborāciju. Arī šī lieta noslēdzās ar izlīgumu, ar kuru starp pusēm tika sadalīta mantojumā ietilpstošā manta. Arī šajā gadījumā prasītājai nebija līdzmantnieces statusa.⁷⁶ No apskatītajiem piemēriem, darba autore secina, ka tiesā apstiprināts izlīgums, ne vienmēr uzskatāms par mantojuma sadales aktu, izņemot gadījumus, ja izlīguma dalībnieki ir līdzmantnieku statusā. Pēdējā gadījumā izlīgums būtu uzskatāms par mantojuma labprātīgas sadales aktu, jo tiesas, kā valsts institūcijas iejaukšanās izlīguma satura noteikšanā nenotiek.

Tulkojot CL gramatiski, darba autore secina, ka CL 733.p. un CL 734. – 740.p., kuros reglamentēta atsevišķu pie mantojuma masas piederīgu lietu sadales kārtība, obligāti attiecināmi tikai uz mantojuma dalīšanu tiesas ceļā, kas nozīmē to, ka dalot mantojumu mājas kārtībā vai pie notāra, tie nav obligāti ņemami vērā, un puses var brīvi vienoties par sadali. Apkopojot notāru praksi, iezīmējas tendence, ka mantinieki pie mantojuma reālās sadales nereti labprātīgi vienojas mainīt sev piekritušo mantojuma domājamo daļu apmēru, kas saskaņā ar CL noteikumiem nav aizliegts, jo notārs, kā jau minēts iepriekš, nenosaka dalīšanas kārtību, bet tikai tuvina pušu viedokļus un ietērpj darījumu notariāla akta formā. Turpmāk tiks apskatīti arī piemēri tiesu un notāru prakses.

No lietas Nr. C29543605/1425/06⁷⁷ materiāliem redzams, ka līdzmantinieki apstiprināti mantojuma tiesībās, katrs uz 1/3 domājamo daļu no visa mantojuma, kurš sastāv no dzīvokļa īpašuma 3265.64 LVL vērtībā un naudas līdzekļiem 19.18 LVL. Dalot mantojumu, mantinieki vienojušies, ka nepilngadīgā J.B. īpašumā pāriet minētais dzīvokļa īpašums, bet abas pārējās mantnieces saglabā kopīpašuma tiesības uz naudas līdzekļiem 19.18 LVL. Tātad dalot mantojumu dabā, mantinieki var reāli mainīt piekritušo mantojuma domājamo daļu, palielinot vai samazinot to, ja tam piekrīt visi līdzmantinieki. Minētajā, gadījumā šādai sadalei jābūt nepilngadīgā līdzmantnieka interesēs, ko katrā individuālā dalīšanas gadījumā izvērtē

⁷⁵ Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 2.decembra lēmums lietā Nr. C06018810-7. [nav publicēts].

⁷⁶ Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 29.novembra lēmums lietā Nr. C06041310-11. [nav publicēts].

⁷⁷ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2006.gada 15.februāra lēmums lietā Nr. C29543605/1425/06 2006. [nav publicēts].

bāriņtiesa. CL 755.p., kā pamats mājas kārtībā izdarīta dalījuma apstrīdēšanai, minēts apstākļi, ka vienam no mantiniekiem dalīšanas rezultātā nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi. Z.Gencs devis skaidrojumu šim noteikumam, proti, „zināma atkāpe no mantojuma daļām pieļaujama un nav apstrīdama, ja tā ir robežās līdz 50 % no mantiniekam piekrītošās domājamās daļas no visa mantojuma.”⁷⁸ Iepriekš apskatītajā tieslietā šāds noteikums netika ievērots, bet tiesu tas nekavēja apstiprināt dalīšanas aktu.

Līdzīgs piemērs rodams arī notāru praksē. Sastādot mantojuma dalīšanas līgumu, notāram no Valsts Zemes dienesta kadastra informācijas bija redzams nekustamā īpašuma kadastrālais novērtējums, kas nav līdzvērtīgs abiem dalāmajiem nekustamajiem īpašumiem. Puses savukārt dalāmos īpašumus novērtējušas kā līdzvērtīgus. Tādēļ arī līgumā ietverts punkts, kas ietver līdzēju apliecinājumu par to, ka viņi ir apmierināti ar šādu mantojuma sadali un atsakās uz visiem laikiem celt iebildumus, kas pamatoti tai skaitā arī uz CL 775.p. Tātad, ja puses labprātīgi vienojas, praksē tiek pieļauts, ka kādai no pusēm mantojuma sadales rezultātā piekrīt mazāk par pusi no mantojuma domājamās daļas vērtības.⁷⁹

Notāru praksē vērojami arī gadījumi, kad mantinieki vienojas par mantotā nekustamā īpašuma paturēšanu viena mantinieka īpašumā, uzliekot par pienākumu šim mantiniekam izmaksāt pārējiem līdzmantiniekiem viņu daļas naudā. Lai šādu pienākumu varētu izpildīt, līdzēji vienojās par šī nekustamā īpašuma iekļāšanu pārējo līdzmantinieku labā kā līguma saistību izpildes nodrošinājumu līdz parāda dzēšanai.⁸⁰ Tāpat dalot mantojumu puses var vienoties palikt kā kopīpašnieki kādam no mantojumā ietilpstošajiem objektiem, paši nosakot arī domājamās daļas.⁸¹

Ņemot vērā minētos piemērus, darba autore secina, ka arī pie notāra sastādot dalīšanas līgumu, puses savā gribas autonomijā nav ierobežotas – var sadalīt mantojumu kādā kārtībā vēlas, kas vēlreiz apliecina notāra neitrālo statusu mantojuma dalīšanas lietā. Notārs nodrošinās šādas sadales likumību un apliecina pušu patieso gribu.

CL 755.p. teikts, ka mājas kārtībā izdarītu dalījumu var apstrīdēt, ja tajā atklāta ļaunprātība, spaidi vai viltus, vai vienam līdzmantiniekam nodarīts zaudējums vairāk par pusi, vai arī notikusi maldība. Šāds mantinieks likumā tiek dēvēts par „cietušo”, un viņam tiek piešķirtas tiesības vai nu prasīt atlīdzību, vai arī jaunu dalījumu. „Tie visi ir uzskatāmi par patstāvīgiem pamatiem prasības celšanai, lai apstrīdētu mājas kārtībā izdarītu mantojuma

⁷⁸ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 406.lpp.

⁷⁹ Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīts mantojuma dalīšanas līgums [nav publiski pieejams].

⁸⁰ Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīts mantojuma dalīšanas līgums [nav publiski pieejams].

⁸¹ Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīts mantojuma dalīšanas līgums [nav publiski pieejams].

dalījumu”.⁸² Pretēja kārtība Civillikumā dotajai bija paredzēta Latgales civillikumu 2741.p. Saskaņā ar šo pantu, dalīšanu, kas notikusi uz labprātīgas vienošanās pamata, apstrīdēt nevarēja, turpretim tiesas ceļā izdarītu dalīšanu mantinieks varēja apstrīdēt un prasīt pārdalīšanu 1 gada laikā no pirmās dalīšanas apstiprināšanas dienas.⁸³

Saskaņā ar CL 1440.p., lai tiesisks darījums būtu spēkā, nepieciešams, lai tā dalībnieki savu gribu izteiktu brīvi – bez maldības, viltus vai spaidiem. Tātad tiesai, ņemot vērā CL1441.- 1468.p., katrā konkrētajā gadījumā ir jāizvērtē, vai darījums apstrīdēts pamatoti. Interesants ir likumdevēja kritērijs „ļauņprātība, kas atklāta darījumā”, jo tas nav uzskatāms par brīvas gribas defektu CL 1440.p. izpratnē. Kā norāda Z.Gencs, CL 1440.p. ietvertie gribas defekti jau ietver sevī ļauņprātību tās divās izpausmes formās – viltū un spaidos.⁸⁴ Secināms, ka likumdevējs nav vēlējies aprobežoties tikai ar 1440.p. minētajiem gadījumiem un devis iespēju mantiniekam apstrīdēt mantojuma sadales aktu arī citos gadījumos, kuros, pēc pēdējā domām, saskatāma ļauņprātība. To, vai konkrētais gadījums satur ļauņprātību, izlemj tiesa.

Vadoties no CL, mantojuma dalījums apstrīdams arī tad, ja kādam no līdzmantiniekiem nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi. „Mantiniekam, kurš apstrīd mājas kārtībā izdarītu dalījumu uz tā pamata, ka viņam nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi, jāpierāda, ka viņš ir saņēmis mazāk par pusi” – šāds viedoklis pausts tiesību doktrīnā.⁸⁵ Darba autore uzskata, ka šis kritērijs ir nepamatots, tādēļ izslēdzams no CL turpmāk minēto iemeslu dēļ. Mantojumu mājas kārtībā daļa pamatojoties uz pušu vienošanos, jeb savstarpēju piekrišanu. Ja mantinieks nav labprātīgi devis savu piekrišanu, tas, atkarībā no konkrētā gadījuma, būtu uzskatāms par gribas defektu CL 1440.p. izpratnē, un darījums būtu apstrīdams uz CL 1440.p. minētajiem pamatiem. No prakses redzams, ka mantinieki dalot mantojumu visbiežāk izmaina savas mantojuma domājamās daļas apmēru, tādēļ nav pamata piešķirt mantiniekam šādas tiesības, jo viņam neviens nevar nodarīt zaudējumus bez viņa piekrišanas ārpus CL 1440.p. minētajiem apstākļiem. Minēto iemeslu dēļ, darba autore uzskata, ka no CL 755.p. 1. teikuma svītrojami vārdi „*vai vienam līdzmantiniekam nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi*”.

CL 1776.p.1.d. teikts, ka cietušajam zaudējumu novēršanai jāveic tādi pasākumi, kas attiecīgos apstākļos ir saprātīgi. No šī panta 2.d. izriet, ka pilnu zaudējumu atlīdzību var prasīt tikai tad, ja zaudējums izdarīts ļaunā nolūkā. Ja šis nolūks turpretim nav konstatēts, tad atlīdzību var pasīt tikai par tik, par cik cietušais, ievērojot pienācīgu rūpību, nav varējis šos zaudējumus novērst.⁸⁶ Darba autore secina, ka cietušais jebkurā gadījumā varēja novērst šādu

⁸² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 405.lpp.

⁸³ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935., 4.lpp.

⁸⁴ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 406.lpp.

⁸⁵ Turpat. 406.lpp.

⁸⁶ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.jūnijs, nr.94.

zaudējumu rašanos, nepiekrītot attiecīgajam mantojuma sadales variantam, tādēļ uzskatāms, ka šā panta izpratnē cietušais visos gadījumos var novērst zaudējumu rašanos. Tas nozīmē, ka cietušajam nav tiesību prasīt zaudējumu atlīdzību CL 755.p. 2. teikuma izpratnē, bet viņam saglabājamas tiesības prasīt jaunu dalīšanu. Darba autore piedāvā CL 755.p. 2. teikumu izteikt šādā redakcijā: „Šādos gadījumos cietušajam ir tiesības prasīt jaunu dalījumu.” Domājams, ka šāda dalīšana, kaut gan notiktu atkārtoti, uzskatāma par mantojuma dalīšanu CL 724.p. izpratnē, jo atceļot mantojuma dalīšanas līgumu, uzskatāms, ka mantojums nemaz nav bijis sadalīts. Šāds dalījums apstrīdams ceļot prasību tiesā pēc CPL B daļas ceturtais sadales noteikumiem prasības kārtībā, jo šādi strīdi neietilpst ne CPL 30¹.nodaļā par mantojuma dalīšanu, ne 41.nodaļā par mantojuma apsardzību un aizgādību sevišķās tiesāšanās kārtībā.

2.3. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā

Likumdevējs paredzējis mantojuma dalīšanas kārtību arī gadījumiem, kad līdzmantiniekiem nav izdevies panākt savstarpēju vienošanos visos mantojuma sadales jautājumos. CL 731.p. šādos gadījumos paredz iespēju vērsties tiesā. Kā uzsver J.Zariņš, galvenais mērķis, kas jāpanāk ar mantojuma dalīšanu tiesas ceļā, ir saņemamo mantojuma daļu līdzvērtības nodrošināšana ar katram piederošās domājamās daļas apmēru.⁸⁷

Saskaņā ar CPL 250¹.p.1.d., vērsšanās tiesā ir subsidiāra, t.i., mantinieks nevar vērsties tiesā, kamēr nav mēģināts panākt kompromisu mantinieku starpā vai nu dalot mantojumu mājas kārtībā vai arī pie notāra. Tas nozīmē, ka tiesa uzskatāma par galējo līdzekli un pēdējo iespējamo posmu mantojuma lietas kārtošana, tādēļ tai jānodrošina vistaisnīgākā mantojuma sadale, kas saskaņā ar likuma normām ir vistaisnīgākā attiecībā uz katru no līdzmantiniekiem.

Likumdevējs noteicis, ka, lemjot par mantojuma reālo sadali, tiesai jārikojas vadoties no CL 1075.p. paredzētās kārtības kopīpašuma sadalei, kā arī ņemot vērā speciālās normas, kas attiecas tieši uz mantojuma sadali, proti, CL 734.-740.p. „Šie panti jāpiemēro vienlaikus ar CL 1075.p., jo tie precizē mantojuma dalīšanas kārtību starp līdzmantiniekiem”.⁸⁸

Pirms pāriet pie tiesas procesuālo funkciju analīzes, jānoskaidro piekritības jautājums, kā arī procesa veids, kādā tiesā notiek mantojuma dalīšana. Saskaņā ar Civīlprocesa nolikumu mantojuma dalīšana tiesā vēl pirms CL un CPL pieņemšanas notika apsardzības kārtībā, jo valdība uzskats, ka šādu lietu kārtošana galvenais mērķis ir zināmu tiesību apsardzība un to esamības apliecināšana trūkstot strīdiem un tiesību aizskārumiem.⁸⁹ J.Zariņš izvirzījis tēzi, ka

⁸⁷ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 19.lpp.

⁸⁸ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 381.lpp.

⁸⁹ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 4.-7.lpp.

„no visām apsardzības kārtībā iztiesājamām lietām, mantojuma dalīšana stāv vistuvāk sacīkstes kārtībā iztiesājamām lietām, viņas izšķiramas kā strīdus par civiltiesībām pēc noteikumiem, paredzētiem prasības lietu iztiesāšanas kārtībā”.⁹⁰ Savukārt, saskaņā ar Latvijas PSR Civilprocesa kodeksu, mantojuma dalīšana tiesā notika sevišķās tiesāšanās kārtībā.⁹¹ Neskatoties uz vēsturiskās attīstības gaitu, CPL to neparedz. Šobrīd mantojuma dalīšanu tiesas ceļā reglamentē CPL 30¹. nodaļa, un saskaņā ar CPL uzbūvi, mantojuma dalīšanas lietas ietilpst atsevišķu lietu kategorijā, kuras pēc būtības atbilst prasības kārtībā izskatāmām lietām, bet kurām ir arī savas specifiskas iezīmes. Kā norāda tiesībzinātnieks Z.Gencs, ja nav panākta vienošanās par mantojuma dalīšanu mājas kārtībā, tas nozīmē, ka starp mantiniekiem radies strīds, tāpēc tas izskatāms prasības kārtībā.⁹² Kādā Senāta lēmumā nostiprināta atziņa, ka mantojuma dalīšana nevar notikt tiesas procesā par apstiprināšanu mantojuma tiesībās pēc likuma, testamenta vai mantojuma līguma, jo šo mantojuma lietu kārtošanas procesa tiesiskā reglamentācija ir atšķirīga. Šajā lietā tika celta prasība par testamenta atzīšanu par spēkā neesošu un apstiprināšanos mantojuma tiesībās, taču procesa gaitā tika iesniegts pušu mierizlīgums, ar kuru strīda puses reāli sadalīja mantojumu.⁹³ Darba autore vēlas uzsvērt, ka, kopš 2003.gada 1.janvāra mantojuma lietu vešana nodota zvērinātu notāru pārziņā, kas nozīmē to, ka CPL 44.nodaļa tiek piemērota tikai tajās tiesvedībās, kas uzsāktas pirms šī datuma.

CPL noregulēts arī piekritības jautājums. Pēc Vietējo civillikumu kopojuma, izdalīšanu izdarīja tā tiesa, kura veikusi arī mantinieku apstiprināšanu mantojuma tiesībās.⁹⁴ Tā kā šobrīd mantojuma lietas Latvijā ved zvērināti notāri, apstiprināšana mantojuma tiesībās vairs neietilpst tiesas funkcijās, tāpēc ceļot prasību jāievēro CPL ietvertie piekritības noteikumi. Procesuālais dokuments – prasības pieteikums, iesniedzams pilsētas (rajona) tiesā pēc piekritības, t.i., 1) pēc mantinieka dzīves vietas, kas ir vispārējais princips, bet, ja mantojumā ietilpst nekustamais īpašums – 2) pēc tā atrašanās vietas. CPL nav teikts, kurā tiesā ceļama prasība, ja mantojumā ietilpst vairāki nekustamie īpašumi, kas atrodas dažādu tiesu darbības teritorijās. Tādēļ jāpieņem, ka prasītājs tiesu, kurā ceļama prasība, izvēlas pēc tās nekustamā īpašuma atrašanās vietas, kura viņam izdevīgāka.

⁹⁰ Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 31.lpp.

⁹¹ Latvijas PSR Civilkodeksa komentāri. Autoru kolektīvs. Prof. J.Vēbera vispārīgā redakcijā. Rīga: Liesma, 1979, 744.-745.lpp.

⁹² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 379.lpp.

⁹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 1997.gada 23.aprīļa lēmums lietā Nr. SPC-69. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1997. Rīga: Latvijas tiesnešu mācību centrs, 1998, 653.-655.lpp.

⁹⁴ Bundurs Ž. Mantošanas tiesības. Mantinieku apstiprināšana un mantojuma sadalīšana; testamentu, līgumu un lūgumu paraugi. Daugavpils: Pašpalīdzība, 1932, 58.lpp.

Tālākajā izklāstā, darba autore vēlas pievērsties mantojuma dalīšanas tiesā procesuālajiem noteikumiem. Pat tad, ja mantojumus sadalāms tiesas ceļā, tas ne vienmēr nozīmē, ka tiesnesis pats veic sadalīšanu. Tiesnesim saskaņā ar CPL 250³.p. ir iespēja piesaistīt attiecīgajā tiesas apgabalā praktizējošu notāru, kas pārzinātu mantojuma dalīšanas projekta sastādīšanas gaitu. Arī šajā gadījumā saskaņā ar CPL 250³.p. 3.d., notāram jāveic darbības, lai tuvinātu pušu viedokļus un pēc iespējas panāktu pušu vienošanos, līdzīgi kā pie mantojuma dalīšanas ar notariālu aktu. Turklāt likums uzliek par pienākumu notāram savā atzinumā norādīt pamatojumu attiecīgajam dalīšanas variantam. Nepieciešamības gadījumā notāram ir jāuzaicina arī tiesu izpildītājs mantojamās mantas aprakstes akta sastādīšanai un mantas novērtēšanai. Tas nozīmē, ka šādā mantojuma dalīšanas procesā var būt iesaistītas vismaz 3 dažādas amatpersonas – tiesnesis, notārs un tiesu izpildītājs, kas kopā garantē visticamāko risinājumu. Notāram šie dokumenti – mantas aprakstes akts, mantojuma dalīšanas projekts un mantas novērtējums, jāiesniedz tiesnesim saskaņā ar CPL 250³.p.5.d., kurš pēc iespējas saskaņotu šos dokumentus ar visiem līdzmantiniekiem, tādā veidā panākot maksimālu katra līdzmantinieka interešu ievērošanu.

Notāram šādas funkcijas bija paredzētas vēl pirms mantojuma dalīšanu regulēja CL, un notāra pieaicināšanu mantojuma dalīšanas lietās tiesību doktrīnā pamatoja ar šādiem argumentiem. „Notāra pieaicināšana un līdzdalība mantojuma dalīšanas projekta sastādīšanā lielā mērā atvieglo tiesas darbību un ar lietas nodošanu vietējam notāram tiek atviegkota arī pušu darbība”.⁹⁵ Darba autore piekrīt šim apgalvojumam, bet vēlas norādīt, ka gadījumos, ja mantojums būtu bijis labprātīgi sadalīts pie notāra, šādas strīdu situācijas nerastos, un notāra pieaicināšana pie mantojuma dalīšanas tiesā būtu nepieciešama tikai izņēmuma gadījumos, kad puses iepriekš nav varējušas panākt labprātīgu vienošanos. Notāra pieaicināšana tikusi arī kritizēta, pievedot argumentu, ka būtu labāk, ja pats tiesnesis tuvāk iepazītos ar lietas materiāliem, kā arī ar pašiem līdzmantiniekiem un viņu priekšlikumiem un iebildumiem, un to varētu panākt, ja tiesnesis pats sastādītu dalīšanas projektu. Pareizāk būtu notāram nodot tikai tās lietas, kurās jāizdara pēc skaita lielāks mantas aprakstījums un novērtējums, kas prasītu ļoti ilgu laiku no tiesneša, tādā veidā ievērojami pagarinot tiesas procesu.⁹⁶ J.Zariņš savā darbā atainojis arī V. Isačenko pausto viedokli, ka šāda procesuālā kārtība esot netaisnīga un nelietderīga, un ka tā jāgroza, ņemot vērā, ka ikviens strīds par civiltiesībām, tai skaitā arī mantojuma dalīšanas lietas, būtu iesniedzamas kā parastās prasību sūdzības, iesniedzot pierādījumus par mantojuma sastāvu un attiecīgi tā novērtējumu.⁹⁷ Darba autore nepiekrīt

⁹⁵ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 17.lpp.

⁹⁶ Turpat. 17.lpp.

⁹⁷ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 28.lpp.

minētajiem argumentiem un uzskata, ka notāra pieaicināšana mantojuma dalīšanas lietās ievērojami atslogo tiesu darbību, kā arī notāra saskaņojošās darbības rezultātā, mantojuma dalīšanas procesi visbiežāk noslēdzas tieši ar izlīgumu, un tiesa šajā gadījumā ir tikai kā papildus kontrole un garants mantiniekam, ka viņa intereses tiks ievērotas. Tādēļ nevajadzētu ierobežot tiesneša tiesības pieaicināt notāru, jo tiesnesim, vadoties no lietas apstākļiem, vislabāk redzams kādā veidā vistaisnīgāk un ātrāk noregulējamas šīs attiecības.

Atšķirībā no labprātīgas mantojuma sadales, tiesai sadalot mantojumu nav dotas tiesības mainīt mantojuma daļas, kuras noteiktas testamentā vai likumā.⁹⁸ Izvēloties kopīpašuma dalīšanas veidu saskaņā ar CL 1075.p., tiesas vadās pēc 2 kritērijiem: 1) no dalāmā priekšmeta īpašībām un 2) no lietas apstākļiem.⁹⁹ Būtībā tiesai ir rīcības brīvība tikai CL 1075.p. ietvaros. Tai jāizvērtē, vai dalāmo lietu vispār ir iespējams sadalīt reālās daļās, būtu jāņem vērā tas, cik nozīmīga šī lieta ir katram no līdzmantiniekiem (varbūt saistīta, piemēram, ar mantinieka profesionālo darbību) un citi nozīmīgi faktori. Vadoties no CL 1075.p., tiesa kopīpašumu var izbeigt 4 veidos: 1) Piespriežot katram no kopīpašniekiem reālās daļas, uzliekot, kad vajadzīgs, vienai daļai zināmus servitūtus par labu otrai daļai, 2) Atdodot visu lietu vienam kopīpašniekam, ar pienākumu samaksāt pārējiem viņu daļas naudā, 3) Noteicot lietu pārdot, izdalot ieņemto naudu kopīpašnieku starpā; 4) Izšķirot jautājumu ar lozi, it īpaši tajos gadījumos, kad jāizšķir, kuram no kopīpašniekiem paturēt sev pašu lietu, un kuram no viņiem jāsamierinās ar naudu.

Ja dalāma skaidra nauda un citas atvietošanas lietas¹⁰⁰ vai arī naudas vai atvietojamu lietu prasījumi, tiesai jāvadās no CL 734.p., sadalot to atbilstoši katra līdzmantinieka mantojuma domājamai daļai. Savukārt, dalot tādas neatvietošanas¹⁰¹ kustamas lietas, kuras nevar sadalīt reālās daļās, kā arī dalot dabā nesadalāmu nekustamo īpašumu, kā, piemēram, dzīvokļa īpašumu, tiesa izlemj vai nu pārdot šīs lietas izsolē atbilstoši CL 1075.p.3.pkt. un sadalīt izsolē saņemto naudu proporcionāli mantinieku mantojuma daļām vai nu rīkot izlozi mantinieku starpā saskaņā ar CL 1075.p.4.pkt. Tiesa var lemt pārdot šīs lietas izsolē starp pašiem mantiniekiem, kas pēc tam izdala ieņēmumus samērīgi ar savām mantojuma daļām. CL 735.p. redakcija pieļauj mantiniekiem iespēju vienoties arī citādi, tādā veidā ierobežojot tiesas autonomiju dalīšanas veida izvēlē un dodot iespēju mantiniekiem ietekmēt tiesas

⁹⁸ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 380.lpp.

⁹⁹ Turpat. 380.lpp.

¹⁰⁰ Atvietošanas lieta- Saskaņā ar CL 844.p, tās ir ķermeniskas lietas, kuras identificē pēc šķiras. Šīs lietas parasti noteic ar svaru, skaitu vai mēru.

¹⁰¹ Neatvietošanas lietas – Pretēji atvietošanas lietām, kā izriet no CL 844.p., tās ir lietas, kuras identificē pēc to veida vai kā atsevišķu lietu pašu par sevi.

lēmumu. Kā norāda Z.Gencs: „Mantinieki var vienoties par jebkuru mantojuma dalīšanas veidu, ja tas nav pretrunā ar likumu un mantinieku interesēm”.¹⁰²

Plašs regulējums CL attiecas tieši uz dalīšanas veidu – pārdošanu izsolē. CL 735.p. ietver sevī 2 iespējamās izsoles norises variantus – 1) izsole, kura nav ierobežota tikai ar līdzmantinieku piedalīšanos, sadalot tajā ieņemto naudu starp līdzmantiniekiem 2) izsole, kurā piedalās tikai paši līdzmantinieki, kas pēc izsoles izdala ieņēmumus samērā ar savām mantojuma daļām. CL pieļauj arī izsoli dalāmā nekustamā īpašuma īstās vērtības noteikšanai, ar noteikumu, ka mantinieki arī paši ir tiesīgi piedalīties vairāksolīšanā, tomēr gadījumā, ja vairāksolītājs nav no līdzmantinieku vidus, izpirkuma tiesību mantinieki var izmantot tikai tad, ja šādu tiesību sev noteikuši pirms izsoles. Saskaņā ar CL 738.p. nosacījumiem, šādos gadījumos mantiniekiem izsoles nosacījumi noteikti jāpaziņo pirms izsoles. Likumdevējs, aizsargājot nepilngadīgus un aizgādībā esošus mantiniekus, līdzīgi kā CL 731.p., arī pie dalīšanas tiesas ceļā paredz, ka izsoles gadījumā nekustamā īpašuma atdošana vairāksolītājam pieļaujama tikai ar bāriņtiesas piekrišanu. Savukārt, ja šī mantinieka domājamā daļa no nekustamā īpašuma pārsniedz 10 000 LVL, bāriņtiesas lēmums iesniedzams tiesai apstiprināt. CL 737.p. minētā izsole uzskatāma par labprātīgu izsoli, kas, atbilstoši CL 2076.p. noteiktajam, var notikt tikai tiesas ceļā ievērojot CPL noteikumus.¹⁰³

Ja nekustamo īpašumu sadala atbilstoši CL 1075.2.pkt. nosacījumiem, proti, īpašumu patur tikai viens no līdzmantiniekiem, bet pārējiem viņu daļas izmaksājot naudā ņemot vērā īpašuma novērtējuma summu. Interesanti, ka šis pants pieļauj īpašumu paturēt tikai vienam no līdzmantiniekiem, tādā veidā izslēdzot CL 726.p. izmantošanu. No minētā, darba autore secina, ka tiesa dalot mantojumu nevar nolemt atstāt mantiniekus kopīpašumā uz atsevišķām pie mantojuma piederīgām lietām, tādā veidā nodrošinot to, ka tiesas dalījums ir galīgs. Tāpat šis pants paredz tikai 2 norēķināšanās iespējas starp mantiniekiem – samaksāt noteikto summu skaidrā naudā vai nodibināt ķīlas tiesības, neparedzot, piemēram, iespēju nodibināt mūža lietošanas tiesības kādam no mantiniekiem. Tātad tiesas rīcības brīvība pretēji mājas kārtībā izdarītam dalījumam ir ierobežota.

Pētot tiesu praksi, darba autore saskatīja neatbildētu jautājumu, proti, vai tiesa var lemt tikai par atsevišķa pie mantojuma piederoša strīdus objekta sadali, nenosakot pārējās mantas dalīšanas kārtību, jo par to sadali mantinieki jau vienojušies labprātīgi. Par piemēru šādai situācijai jāmin Senāta spriedums lietā Nr. SKC–15/2011.¹⁰⁴ Šajā lietā S.T. un I.J.

¹⁰² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 381.lpp.

¹⁰³ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 303.lpp.

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-15/2011. [nav publicēts].

nepilngadīgo mantinieku M.T. un I.T. interesēs cēlušas tiesā prasību pret nepilngadīgo mantinieku K.N.T. par mantojuma dalīšanu, lūdzot tiesai noteikt mantojuma dalīšanas kārtību, jo līdzmantinieki nevar vienoties par mantojumā ietilpstošās automašīnas un nekustamā īpašuma dalīšanas veidu. Prasītājas norāda, ka starp pusēm nav strīda par mantojumā ietilpstošā naudas noguldījuma un privatizācijas sertifikātu sadali. Pirmās instances tiesa ar spriedumu sadalīja tikai nekustamo īpašumu un noraidīja prasību par automašīnas sadali tiesas ceļā. Interesanti, ka spriedums daļā, ar kuru noraidīta šī prasība, apelācijas kārtībā nav pārsūdzēts. Spriedums pārsūdzēts saistībā ar tiesas noteikto īpašuma sadales veidu. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta ar spriedumu noraidījusi gan prasību, gan pretprasību, argumentējot, ka starp mantiniekiem pastāv tikai strīds par minētā nekustamā īpašuma sadali, turklāt pārējo mantojumu viņi jau sadalījuši labprātīgi. Par šo spriedumu iesniegta kasācijas sūdzība. Senāts secināja, ka par pārējās mantojuma masā ietilpstošās mantas, to starpā arī automašīnas, dalīšanu līdzīpašnieki vienojušies labprātīgi. Tas nozīmē, ka strīdus nekustamais īpašums jau dalāms kā kopīpašums nevis kā mantojums. Līdzīgs secinājums pausts arī Senāta spriedumā lietā Nr. SKC- 333, kur tiesa pauž viedokli, ka strīdus īpašuma dalīšana atrauti no pārējiem mantojumā norādītiem īpašumiem nav pieļaujama, jo mantojums ir sadalāms tikai kopumā.¹⁰⁵ No minētā, darba autore secina, ka tiesa var sadalīt mantojumu kopumā, nevis atsevišķus pie mantojuma piederošus objektus, par kuru sadali starp mantiniekiem pastāv strīds. Tiesa var ņemt vērā kārtību, kādā mantinieki vēlas sadalīt mantoto īpašumu, bet tas nav tiesas pienākums.

Tiesas galīgais nolēmums mantojuma dalīšanas lietā ir spriedums. No tiesu prakses secināms, ka tiesa savos spriedumos nepamato izvēlētos mantojuma sadales veidus. „Par tiesas nolēmumiem attiecībā uz mantojuma dalīšanu var iesniegt: 1) blakus sūdzību, ja lēmumi nav galīgi, vai arī 2) apelācijas sūdzību vai 3) kasācijas sūdzību par 2. instances spriedumiem”.¹⁰⁶ Tas, ka tiesas veiktā dalīšana nav apstrīdama, neliedz iesniegt sūdzību par tiesas nolēmumu likumā noteiktā kārtībā, kamēr šis nolēmums vēl nav stājies likumīgā spēkā.

CL 731.p. lietots formulējums, ka mantojums dalāms „tiesas ceļā”, nedodot plašāku skaidrojumu jēdzienam „tiesa”. Pantu konkretizē CL 754.p., kas nosaka, ka „mantojuma dalījumu, kas izdarīts pamatojoties uz spēkā stājušos tiesas vai šķīrējtiesas spriedumu, līdzmantinieki nevar apstrīdēt ne uz kāda pamata”. Tātad ar vārdiem „tiesas ceļā”, likumdevējs domājis gan tiesu, gan arī šķīrējtiesu, kurai puses ir tiesīgas nodot strīda izšķiršanu. Jau saskaņā ar Civīlprocesa nolikumu, mantinieki strīdus jautājumu par

¹⁰⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 9.decembra spriedums lietā Nr. SKC-333. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

¹⁰⁶ Drande J. Mantojuma lietu kārtošana. Rīga: Zemnieka Domas, 1937, 62.lpp.

mantojuma sadalīšanu varēja nodot šķīrējtiesām izspriešanai pēc vispārējiem tiesāšanas kārtības noteikumiem, izņemot tikai tos gadījumus, kad dalīšana bija saistīta ar mazgadīgo un aizbildnībā vai aizgādībā stāvošo personu interesēm, un gadījumos, kad darījuma dalībnieku vidū bija personas, kurām pēc likuma bija ierobežotas šās mantas iegūšanas vai valdīšanas un lietošanas tiesības.¹⁰⁷ Vadoties no CPL 487.p.4. un 5. pkt., darba autore secina, ka, pēc pašreizējā regulējuma, šķīrējtiesai nevar tikt nodotas lietas par mantojuma reālo sadali, ja kāds no līdzmantiniekiem ir aizbildnībā vai aizgādībā esošs.

CPL 488.p. noteikts, ka šķīrējtiesai izšķirot strīdu ir saistošas tikai CPL D daļā noteiktās normas. Vispārējās jurisdikcijas tiesām, turpretim, dalot mantojumu jāvadās no CPL 30¹. nodaļā ietvertajām procesuālajām normām. Ņemot to vērā, darba autore, neskatoties uz vēsturiskās attīstības tendencēm, izvirza tēzi, ka mantojuma dalīšana šķīrējtiesā nav pieļaujama. Kaut gan šķīrējtiesas process ir ievērojami ātrāks, tas tomēr negarantē visu pušu likumīgo interešu aizsardzību, jo, atšķirībā no vispārējās jurisdikcijas tiesas sprieduma, CPL 528.p.2.d. paredz, ka šķīrējtiesas nolēmums stājas spēkā tā pieņemšanas dienā, tas nav pārsūdzams un par to nevar iesniegt protestu, tātad šķīrējtiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams. Tiesneša profesionalitāte ir pamatgarants strīda taisnīgai izšķiršanai tiesā, par ko liecina arī prasības pēc noteikta izglītības līmeņa, profesionālās pieredzes un atbilstošām personības īpašībām. Attiecībā uz šķīrējtiesniešiem CPL izvirza tikai vienu prasību – rīcībspēju, un tas negarantē, ka strīdu izšķirs persona ar atbilstošām zināšanām strīdus jautājumā. Atbilstoši likuma prasībām un šķīrējtiesu klientu interesēm, šķīrējtiesas process ir konfidenciāls, un tas nozīmē, ka kontrole pār šķīrējtiesas procesu un tā iznākumu ir minimāla. Vienīgā šķīrējtiesas darbības kontrole iespējama izpildu raksta izsniegšanas stadijā, kur tiesnesi, pamatojoties uz CPL 536.p. minētajiem iemesliem var atteikt izpildu raksta izsniegšanu. Tomēr tiesnesis var vērtēt tikai procesuālos pārkāpumus, neskatot lietu pēc būtības. Kā atteikuma pamati izpildraksta izsniegšanai likuma 536.pantā minēti vienīgi procesuāla rakstura pārkāpumi, un tas nozīmē, ka valsts neuzņemas atbildību par nelikumīgiem vai nepamatotiem šķīrējtiesas spriedumiem, kuros ir materiālo tiesību normu pārkāpumi. Noslēgumā jāatzīmē, ka šķīrējtiesām ir būtiska loma tieši komerciāla rakstura strīdu risināšanā, jo tā ir iespēja strīdu atrisināt ātri un konfidenciāli, tādā veidā minimāli liekot šķēršļus uzņēmējdarbības attīstībā, bet šī kārtība iepriekšminēto apsvērumu dēļ neder mantojuma dalīšanai. Darba autore uzskata minēto tēzi par pierādītu, un piedāvā izteikt CL 754.p.2.d. šādā redakcijā: „*Mantojuma dalījumu, kas izdarīts uz spēkā nākuša tiesas sprieduma pamata, līdzmantinieki ne aiz kāda iemesla nevar apstrīdēt*”, tādā veidā liedzot iespēju mantojuma dalīšanu veikt ar šķīrējtiesas starpniecību.

¹⁰⁷ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 8.lpp.

2.4. Mantojuma reālā sadale pēc mantojuma atstājēja norādījumiem

CL 732.p. norādīts, ka mantojuma dalīšanai vispirms jānotiek pēc mantojuma atstājēja dotiem norādījumiem. Tā tas bija paredzēts jau Vietējo civillikumu kopojumā.¹⁰⁸ Darba autore izvirza šādu tēzi: „Mantojuma dalīšana pēc mantojuma atstājēja dotiem norādījumiem uzskatāma par patstāvīgu mantojuma dalīšanas veidu”.

Tā kā vienīgā iespējamā forma, kurā, saskaņā ar likumu, mantojuma atstājējs var ietērt savus norādījumus ir pēdējās gribas rīkojums, secināms, ka CL 732.p. attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad mantošanas pamats ir testaments vai mantojuma līgums.

Saskaņā ar CL 754.p.1.d., ja mantojuma atstājējs jau sadalījis atsevišķas lietas, norādot arī šo lietu vērtību, tad uz šāda pamata izdarītu dalījumu nevar apstrīdēt, izņemot gadījumus, kad ar dalījumu aizskarta kāda mantinieka tiesība uz viņa neatņemamo mantojuma daļu. No minētā panta redakcijas redzams, ka mantojuma atstājēja griba šajā jautājumā pēc pamatprincipa nav apstrīdama, ja vien nepastāv 2 izņēmuma gadījumi: 1) mantojuma atstājējs nav norādījis sadalīto lietu vērtību savā pēdējās gribas rīkojumā vai 2) ar šādu dalījumu aizskartas neatraidāmā mantinieka tiesības uz viņa neatņemamo mantojuma daļu. Tātad, tā nav uzskatāma arī par mantojuma dalīšanu mājas kārtībā, jo, saskaņā ar CL 755.p., mājas kārtībā izdarīts dalījums ir apstrīdams, bet dalījums pēc mantojuma atstājēja dotiem norādījumiem, kā jau minēts iepriekš, apstrīdams nav. Redzams, ka likumdevējs vēlējies pretnostatīt šos divus dalījuma veidus. Interesanti, ka šajā gadījumā dalāmā manta tiek novērtēta vēl pirms mantojuma atklāšanās nevis pirms mantojuma dalīšanas, kā tas paredzēts CL 737.p., tādēļ uzskatāms, ka mantojuma dalīšana notikusi jau pirms mantojuma atklāšanās, un to veicis pats mantojuma atstājējs, bet dalīšanas sekas iestājas tikai tad, kad mantinieki nolemj izbeigt nedalītu mantojuma valdījumu.

Šobrīd CL 732.p. redakcija ir šāda: „mantojuma dalīšana vispirms notiek pēc mantojuma atstājēja dotiem norādījumiem”. Savukārt ar 12.12.2002. CL grozījumiem¹⁰⁹ komentējamais pants bija izteikts šādā redakcijā: „Dalīšana, kā mājas kārtībā, tā arī tiesas ceļā, vispirms notiek pēc mantojuma atstājēja dotiem norādījumiem”. Likumdevēja viedoklis par šādu izmaiņu nepieciešamību likumā nav zināms. Darba autore uzskata, kas likumdevējs šo dalīšanas veidu vēlējies uzsvērt kā patstāvīgu. Arī tiesību doktrīnā pausti uzskati, kas liecina par šī dalīšanas veida atzīšanu par patstāvīgu. Kā, piemēram, Z.Gencs pauž viedokli,

¹⁰⁸ Bundurs Ž. Mantošanas tiesības. Mantinieku apstiprināšana un mantojuma sadalīšana; testāmentu, līgumu un līgumu paraugi. Daugavpils: Pašpalīdzība, 1932, 58.lpp.

¹⁰⁹ Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187.

ka mantinieki nevar ignorēt mantojuma atstājēja testamentā dotos norādījumus, kaut arī viņu vienošanās būtu vienprātīga, jo viņi nevar grozīt to tiesisko dokumentu, uz kuru viņi pamato paši savas tiesības, vienlaicīgi neiznīcinot savu tiesību pamatu”.¹¹⁰ Autors gan uzsver, ka šiem norādījumiem jābūt likumīgiem, jo atsevišķu norādījumu pretlikumība neatņem spēku ne visam testamentam, ne tā pārējiem rīkojumiem”.¹¹¹ Savukārt komentējot mantojuma tiesības, pausts uzskats, kas pretnostata mantojuma dalīšanu pēc mantinieku vienošanās un komentējamo dalīšanas kārtību: „Ja mantojuma atstājējs nav devis skaidri izteiktus tiešus vai netiešus norādījumus, dalīšana var notikt pēc līdzmantinieku vienošanās pastāvošo likuma normu robežās”.¹¹² CL 733.p. paredz, ka tiesai, dalot mantojumu, jārikojas pēc CL 1075.p. noteikumiem, ievērojot arī CL 734.p. un turpmākos pantus, neparedzot, ka tiesai būtu jāvadās arī no CL 732.p. Pēc likuma jēgas, tiesa nevar lemt tur, kur mantojuma atstājējs ir devis savu rīkojumu, pretējā gadījumā tiesai tiktu piešķirtas tiesības to mainīt, un mantojuma atstājējam zusta jēga dot šādus norādījumus, tādēļ darba autore secina, ka CL 732.p. neattiecas uz mantojuma dalīšanu tiesas ceļā.

Ārvalstu pieredze ir līdzīga. Arī pēc Krievijas tiesībām iespējami gadījumi, kad mantojumu sadalījis pats mantojuma atstājējs pēdējās gribas rīkojumā.¹¹³ Savukārt M.Reimann, runājot par mantojuma tiesībām Vācijā, norāda, ka saskaņā ar BGB 2048.p. testators savā pēdējās gribas rīkojumā var dot norādījumus par mantojuma sadali vai arī norādīt testamenta izpildītāju, kurš izlems jautājumu par mantojuma sadali saskaņā ar BGB 2204.p.¹¹⁴ Ar CL 620.p. testamentā izpildītājam piešķirtas līdzīgas tiesības. Pat gadījumos, kad testators neko tuvāku testamentā nav noteicis, testamentā izpildītājam jāgādā par mantojuma nokārtošanu un izdalīšanu starp mantiniekiem. Arī testamentā izpildītāja iecēlums ir uzskatāms par mantojuma atstājēja gribas aktu, un būtībā uzskatāms, ka caur testamentā izpildītāju pēdējais pauž savu gribu.

Ņemot vērā iepriekš pievestos argumentus, darba autore izvirzīto tēzi uzskata par pierādītu.

¹¹⁰ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 379.lpp.

¹¹¹ Turpat. 379.lpp.

¹¹² Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 298.lpp.

¹¹³ Баршевский М.Ю. Наследственное право: Учебное пособие. Москва: Белые альвы, 1996, с.133.

¹¹⁴ Reiman M., Kotz H., Zekoll J. Introduction to German Law. [b.v.].: Kluwer law international, 2005, p.292.

3. DALĀMĀS MANTOJUMA MASAS NOTEIKŠANA

Likumdevējs CL 729.p. paredzējis, ka pirms mantojuma dalīšanas nosakāma dalāmā masa. Šajā nodaļā tiks pievērsta īpaša uzmanība CL reglamentētajai dalāmās masas noteikšanas kārtībai, kā arī analizēta tiesu un notāru prakse šajā jautājumā. CL 729.p.1.pkt. un attiecīgi arī CL 730.p. ietverts iepriekšēji saņemtā pievienojuma institūts, kas prasa plašāku analīzi, tādēļ tiks skatīts darba 4.nodaļā.

Gan aktā par pēdējās gribas rīkojuma spēkā stāšanos, gan arī aktā par apstiprināšanu mantojuma tiesībās pēc likuma (t.i. mantojuma apliecībā) zvērinātam notāram, atbilstoši Notariāta likuma 284.p. un 318.p. prasībām, ir jānorāda mantojamās mantas sastāvs. Manta, ko zvērināts notārs norādījis mantojuma apliecībā, uzskatāma par mantojumu CL 382.p. izpratnē. Tomēr, ja līdzmantinieki vēlas sadalīt mantojumu savā starpā reālās daļās, viņiem jāņem vērā arī CL 729.p., kas reglamentē dalāmās mantojuma masas noteikšanas kārtību. Tāpat arī CPL 250¹.p.2.d. teikts, ka pieteikumā par mantojuma dalīšanu jānorāda, kādas mantojumā ietilpstošās mantas ir pakļautas sadalīšanai. No minētā redzams, ka likumdevējs, runājot par mantojumu kā kopību, izvēlēties lietot divus jēdzienus „mantojuma masa” un „dalāmā masa”, kas ne vienmēr ir identiski.

Svarīgi atzīmēt, ka pirms CL spēkā stāšanās, kad mantošana vēl nenotika pēc vienotas kārtības, ne vienmēr dalāmās masas noteikšana tika reglamentēta likumā. Kā, piemēram, Latgalē spēkā esošie likumi neparedzēja mantojuma sastāva noteikšanu pirms tā dalīšanas, paredzot tikai to, ka mantojuma kopējā sastāvā ietilpst manta, kura piederēja nomirējam, bet ne mantinieku atsevišķā manta.¹¹⁵ Rakstos par jauno CL šāda situācija tika raksturota kā nozīmīga likuma nepilnība, ko likumdevējam jaunajā CL ir izdevies novērst.¹¹⁶ Nepieciešamību noteikt dalāmo mantojuma masu, pēc darba autores domām, ļoti labi pamato J.Zariņa sniegtais piemērs. Proti, praksē bieži ir situācijas, kad līdzmantinieki no saviem personīgajiem līdzekļiem vēl atrodies mantojuma kopvaldījumā ir uzcēlušī ēkas uz visiem līdzmantiniekiem piederošas, bet vēl nesadalītas zemes. Saskaņā ar CL 968.p., uz zemes uzcelta un cieši ar to savienota ēka ir uzskatāma par zemes daļu, un pārējie līdzmantinieki var prasīt, lai dalāmajā masā tiktu ieskaitītas arī šīs ēkas. Šādu iemeslu dēļ ir noteikumi par mantojuma dalīšanu, kas pieļauj iespēju tiesai noteikt, ka šādas ēkas tieši neietilpst mantojuma dalīšanas objektā, bet pieder tikai tam līdzmantiniekam, kas tās ir uzcēlis.¹¹⁷

¹¹⁵ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 15.lpp.

¹¹⁶ Ķirurģis V. Mantojuma dalīšana: Jaunā Civillikuma apskats. Daugavpils: Daugavpils latviešu biedrība, 1937, 2.lpp.

¹¹⁷ Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 14.lpp.

Šobrīd CL 729.p. paredz kārtību, kādā nosakāma dalāmā masa pirms mantojuma reālās sadales, paredzot izmaiņas sākotnēji mantotajā masā. Kā norādījis tiesībzinātnieks Konstantīns Čakste: „Ja mantojumu grib dalīt, tad vispirms jānoskaidro dalāmā manta, tāpēc ir jānoskaidro aktīvs un pasīvs”.¹¹⁸ Tas nozīmē, ka atkarībā no konkrētā dalīšanas gadījuma, dalāmā masa attiecībā pret sākotnēji mantoto, var pieaugt, vai arī samazināties.

Likumdevējs paredzējis divus mantojuma masas pieauguma gadījumus, kad mantiniekiem pirms dalīšanas uzlikts par pienākumu tai pievienot: 1) visu to, ko atsevišķi mantinieki jau saņēmuši iepriekš, 2) visus augļus un citus pieaugumus, kas radušies nedalītai masai kopš mantojuma atstājēja nāves.

Komentējot otro nosacījumu, ir svarīgi noskaidrot, ko likumdevējs saprot ar jēdzieniem „augļi” un „citi pieaugumi”, kas radušies mantojuma masai. CL 855.p.1.d. teikts, ka auglis tā plašākā nozīmē ir jebkurš labums, ko var iegūt lietojot galveno lietu. Veidojot analogiju ar lietu tiesībām, jāpieņem, ka mantojums, kā arī atsevišķas tajā ietilpstošas lietas uzskatāmas par „galveno lietu”, savukārt par augļiem, kas radušies mantojumam, jāuzskata gan civilie augļi, kas radušies lietai sakarā ar sevišķām tiesiskām attiecībām, gan arī dabiskie augļi, ko no atsevišķas lietas dabū kā tās dabiskos ražojumus. No kādas Senātā izskatītās lietas materiāliem redzams, ka prasītājs E.J. norāda, ka, saskaņā ar CL 729.p.2.pkt., atbildētājam ir jāpievieno mantojuma masai visas saņemtās īres maksas no dzīvokļiem, kas radušās atbildētājam rīkojoties ar dalāmajā masā ietilpstošo nekustamo īpašumu, uzskatot tos par augļiem šīs tiesību normas izpratnē.¹¹⁹ Apskatītajā gadījumā minēti civilie augļi, pie kuriem, saskaņā ar CL 855.p.2.d. pieskaitāmi arī ienākumu no nomas maksas un kapitāla procenti. CL nav dota pieauguma definīcija, tādēļ par „citiem pieaugumiem” jāuzskata viss tas, kas palielina mantojuma masas vērtību un nav uzskatāms par augļiem CL izpratnē, kā, piemēram, mantojuma atstājēja laimests loterijā.

Skatot CL 729.p.2.pkt. sistēmā ar CL 716.p.1.d., darba autore secina, ka pienākums pievienot mantojuma masai visus augļus un pieaugumus nonāk pretrunā ar tiesībām, kas līdzmantiniekiem piešķirtas CL 716.p.1.d. Šis pants paredz tiesības katram līdzmantiniekam saņemt mantojuma augļus un pārējos ienākumus samērā ar katra daļu, kas nozīmē vienīgo iespēju gūt labumu no mantojuma atrodoties nedalītā mantojuma kopvaldījumā. Uzliekot šādu pievienojuma pienākumu rodas situācija, kad pirms dalīšanas katra mantinieka īpašuma tiesības uz minētajiem augļiem un pieaugumiem it kā tiek anulētas, kas nozīmē pienākumu katram mantiniekam rast līdzekļus no sava īpašuma minēto augļu un pieaugumu vērtībā, ko

¹¹⁸ Čakste K. Civiltiesības (Manuskripts). Rīga: [b.i.], 1940, 125.lpp.

¹¹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 15.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-0344-08. Pieejams: www.tiesas.lv [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].

pievienot dalāmajai mantojuma masai. Būtībā līdzmantinieku mantiskā stāvokļa attiecība netiek izmainīta, jo katrs pievieno tieši tik, cik ir saņēmis proporcionāli savai mantojuma domājamajai daļai, lai pēc tam to atkal sadalītu tādā pat proporcijā. Darba autore secina, ka 729.p.2.pkt. CL ir lieks, jo tas nerada izmaiņas līdzmantinieku mantiskā stāvokļa attiecībā, bet ierobežo līdzmantinieka tiesības gūt labumu no nedalītās mantojuma masas, atrodoties tās kopvaldījumā, tāpēc minētā panta daļa ir izslēdzama no CL.

Saskaņā ar CL, pirms mantojuma sadales no mantojuma masas jāatskaita tā manta, kas pamatojoties uz CL 729.p.3.pkt. nevar tikt sadalīta starp līdzmantiniekiem, tādā veidā samazinot dalāmo masu attiecībā pret nedalīto mantojumu. Likumdevējs, kā šādu mantu min:

- 1) svešu mantu;
- 2) legatāriem piešķirtu mantu;
- 3) uz mantojumu gulošos parādus;
- 4) mantojuma masai taisītos izdevumus;
- 5) legatāriem novēlētās summas, kuru izdošana nav uzlikta kādam mantiniekam personīgi, bet vispār visai masai.

Vislielākās neskaidrības rada šā panta 1.pkt. ietvertais formulējums „sveša manta”. Lai izprastu šī jēdziena nozīmi, vispirms jāapskata pārējā no mantojuma nošķiramā manta.

Uzliekot par pienākumu no mantojuma masas atskaitīt legatāriem piešķirtu mantu un legatāriem novēlētās summas, kuru izdošana uzlikta visai mantojuma masai, likumdevējs būtībā nodrošina CL 505.p., kurā noteikts, ka legāts izdodams no mantojuma pirms mantinieku daļu nodalīšanas, izpilde. Saskaņā ar CL 500.p. legatārs nav uzskatāms par mantinieku, tādēļ pēc būtības legāts nevar ietilpt mantojuma masā, kas sadalāma starp mantiniekiem.

Uzliekot par pienākumu atskaitīt no mantojuma masas tai taisītos izdevumus, likumdevējs, savukārt, nodrošina CL 721.p. izpildi, kurā paredzēts, ka līdzmantiniekiem samērā ar savām mantojuma daļām jānes mantojumam taisītie nepieciešamie un tam patiesu labumu nesušie izdevumi. Kā piemēru šādiem izdevumiem Z.Gencs min izdevumus mantojuma aizgādnībai un apsardzībai.¹²⁰ Plašāks skaidrojums nepieciešams, lai izprastu, ko nozīmē atskaitīt izdevumus no dalāmās mantojuma masas. Senātā izskatītajā lietā Nr. SKC-15/2011 no lietas apstākļiem redzams, ka nepilngadīgā atbildētāja K.N.T. likumiskā pārstāve S.L. lietā par mantojuma dalīšanu pieteikusi pretenziju pret mantojumu par strīdus īpašumā veiktajiem ieguldījumiem, kas pēc atbildētājas domām ir atskaitāmi no pārējiem mantiniekiem

¹²⁰ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 374.lpp.

izmaksājamās daļas naudā.¹²¹ Minētais piemērs atspoguļo to, ka CL 729.p.3.pkt. kalpo CL 721.p. izpildei, jo, ja mantinieki nav labprātīgi atlīdzinājuši izdevumus, pie mantojuma dalīšanas tie tiek atskaitīti piespiedu kārtā par labu izdevumus nesušajam līdzmantiniekam. Savukārt, ja mantinieki labprātīgi izpildījuši savu CL 721.p. uzlikto pienākumu, šie izdevumi vienkārši netiek ņemti vērā pie mantojuma dalīšanas, jo neietilpst dalāmajā masā. Tas tad arī uzskatāms par veidu, kā izpaužas izdevumu atskaitīšana no mantojuma masas.

Arī likumdevēja formulējums „mantojuma masai taisītie izdevumi” rada neskaidrības nosakot šī jēdziena interpretācijas robežas. Proti, jānoskaidro, vai likumdevējs ar jēdzienu „izdevumi” sapratis visus CL 865.p. minētos izdevumus – gan nepieciešamos, gan derīgos, gan arī greznuma. Tulkojot CL 729.p.3.pkt. gramatiski, atskaitījuma pienākums nav ierobežots ar izdevumu saturu. Tomēr, kā jau minēts iepriekš, šis pants jāskata kopā ar CL 721.p., no kura formulējums izriet, ka līdzmantiniekam ir pienākums nest tikai nepieciešamos un derīgos izdevumus. No minētā secināms, ka CL 865.p. minētie greznuma izdevumi, kas padara lietu tikai ērtāku, patīkamāku vai daiļāku, nav atskaitāmi no mantojuma masas, bet ietilpst tajā kā lietas, kas palielina mantojuma vērtību, jeb pieaugumi.

Visbeidzot, likumdevējs CL noteicis, ka no mantojuma masas pirms tās dalīšanas atskaitāmi uz mantojumu gulošie parādi. Likumdevējs šādā veidā nodrošinājis kreditoru interešu aizsardzību, samazinot dalāmo masu par tik, par cik to apgrūtina mantojuma atstājēja parādi, izmaksājot šo summu mantojuma atstājēja kreditoriem. Tas sasaucas arī ar BGB 2046.p., kas paredz, kas primāri no mantojuma masas jāsedz uz to gulošās saistības.

CL 729.p.3.pkt. minētā manta atskaitāma no dalāmās mantojuma masas tādēļ, ka pēc būtības, tā neietilpst sākotnēji mantotajā mantojuma masā (izņemot novēlētos legātus). Gan līdzmantinieku ieguldījums, gan kreditora piešķirums ir uzskatāms par pēdējo atsevišķo mantu, kas būtībā atbilst komentējamajam jēdzienam „sveša manta”, tādā veidā to dublējot. Paredzot CL jēdzienu „sveša manta”, likumdevējs tā interpretāciju atstājis likuma piemērotāju ziņā un pieļauj plašas interpretācijas iespējas. Kā norāda Z.Gencs, visbiežāk šis jēdziens saistās ar pārdzīvojušā laulātā mantas nodalīšanu no mirušā laulātā mantojuma masas.¹²² Kā norādīts Ministru kabineta noteikumos Nr. 618 „Par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” (turpmāk tekstā – MK not. Nr. 618)¹²³ 41.pkt. pārdzīvojušā laulātā mantas daļas izdalīšana no laulāto kopīgās mantas vai mantas kopības iespējama tikai mantojuma lietas ietvaros. Tā kā mantojuma dalīšana ir pēdējais posms mantojuma lietas kārtošā,

¹²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-15/2011. [nav publicēts].

¹²² Turpat. 372.lpp.

¹²³ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu: MK noteikumi Nr. 618. Latvijas Vēstnesis, 2008. 22.augusts, nr.130.

pārdzīvojušā laulātā daļa nodalāma no mantojuma masas vēl pirms tā reālās sadales starp mantiniekiem.

Vadoties no iepriekš minētā darba autore uzskata, ka ar jēdzienu „sveša manta” jāsaprot jebkura manta, kas nav piederējusi mantojuma atstājējam uz tiesiska pamata, vai kuru viņam saskaņā ar likumu vai tiesisku darījumu ir vai būtu bijis pienākums atsavināt. Piemēram, ja mantojuma atstājējam kāda lieta bijusi nodota glabājumā saskaņā ar CL 1968.p., pēc viņa nāves, balstoties uz CL 1981.p. šī saistība pāriet uz viņa mantiniekiem, tātad arī pienākums atdot glabāšanā nodoto lietu, kas komentējamā panta izpratnē uzskatāma par „svešu mantu” attiecībā pret mantojuma atstājēja mantu. Tāpat būs arī gadījumā, kad mantojuma atstājējs vēl pirms savas nāves būtu saņēmis mantojumu kā pirmmantinieks CL 486.p. izpratnē, ar pienākumu to izdot tālāk pēcmantniekam. Mantojuma atstājējam nomirstot šis pienākums, saskaņā ar CL 487.p., pāries uz mantojuma atstājēja kā pirmmantinieka mantiniekiem. Tātad pienākums izdot svešu mantu šajā gadījumā būs pamatots ar likumu. Tā kā uzskaitāmo piemēru ir ļoti daudz, un visi, lietderības apsvērumu dēļ, nevar tikt minēti likumā, likumdevējs pareizi izvēlējies aptvert šos gadījumus ar vispārīgu jēdzienu, tomēr likumā minētais formulējums „sveša manta” ir nekonkrēts un tā interpretācija var radīt strīdus, tādēļ darba autore uzskata, ka jēdziens „sveša manta” CL 729.p.3.pkt. ir jāizstāj ar šādu formulējumu: *„atdalot mantu, kas mantojuma atstājējam nav piederējusi uz tiesiska pamata, kā arī mantu, kuru viņam uz likuma vai tiesiska darījuma pamata bija, ir vai būtu pienākums atsavināt”*. Šāds formulējums aptvertu arī pienākumu atskaitīt uz mantojumu gulošos parādus, tādēļ no CL 729.p. 3.pkt. izslēdzami arī vārdi *„atskaitot uz mantojumu gulošos parādus”*.

Nosakot dalāmo masu, jāņem vērā arī CL 752.p., kas paredz, ka ģimenes dokumenti, kā arī dokumenti, kas attiecas uz visu mantojumu, kā, piemēram, mantojuma atstājēja dzimšanas vai miršanas apliecība, nav izdalāmi, tātad neietilpst dalāmajā mantojuma masā. Šie dokumenti jānodod glabāšanās vienam no līdzmantiniekiem. Pārējiem mantiniekiem vienmēr ir tiesības iepazīties ar šiem dokumentiem un izgatavot to norakstus. Līdzīgi šis jautājums regulēts BGB 2047.p., nosakot, ka personīgie mantojuma atstājēja vai viņa ģimenes locekļu dokumenti, vai tie dokumenti, kas attiecas uz visu mantojumu kopīgi, paliek kā kopīpašums. Starp BGB un CL var veidot analogiju, tulkojot CL 752.p.1.d. tā, ka tajā minētie dokumenti paliek līdzmantinieku kopīpašumā arī pēc mantojuma reālās sadales.

Dalīt mantojumu var tikai tad, ja ir zināma tā vērtība.¹²⁴Šis apgalvojums pamatots ar CL737.p., kurā teikts, ka kustama un nekustama manta pirms dalīšanas ir jānovērtē. Šāda priekšnoteikuma izpilde kļūst svarīga sevišķi tajos gadījumos, kad pēc dalīšanas kāds no līdzmantiniekiem patur konkrēto mantu sev, izmaksājot pārējiem mantiniekiem viņu daļas

¹²⁴ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 382.lpp.

naudā. Likumdevējs nav reglamentējis mantas novērtēšanas kārtību, nosakot vien to, ka dalāmā nekustamā īpašuma īstās vērtības noteikšanai mantinieki var pārdot to izolē un paši piedalīties vairāksolīšanā ievērojot arī CL 737.p. un 738.p. noteikumus. Tādā veidā nekustamajam īpašumam tiktu noskaidrota tirgus vērtība, kas būtu jāņem vērā dalot mantojumu.¹²⁵ Izsole nav vienīgais veids, kā iespējams novērtēt mantu, un, ņemot vērā to, ka CL mantas novērtēšanas kārtība nav reglamentēta, jāpieņem, ka tā atstāta mantinieku ziņā.

Notariāta likuma 281.p. un 312.p. teikts, ka iesniegumā par pēdējās gribas rīkojuma akta stāšanos likumīgā spēkā un iesniegumā par apstiprināšanos mantojuma tiesībās pēc likuma jānorāda mantojamās mantas saraksts ar šīs mantas novērtējumu. MK not. Nr. 618 savukārt skrupulozi izklāstīta kārtība, kādā novērtējamās atsevišķas pie mantojuma piederošas lietas. Ņemot to vērā, kā arī ņemot vērā CL 729.p. par dalāmās mantojuma masas noteikšanu, kurā ietverti norādījumi par to, kas pievienojams un kas atskaitāms no mantojuma masas pirms tās dalīšanas, nav saprotams, kādēļ likumdevējs vēlējies, lai manta pirms mantojuma dalīšanas tikti novērtēta atkārtoti. Līdzīgs problēmjautājumu risinājusi arī Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa. Izskatītajā lietā atbildētāja norādījusi, ka mantojuma masā ietilpstošā dzīvokļa vērtība nosakāma uz mantojuma atklāšanās brīdi, nevis uz prasības par mantojuma sadali iesniegšanas laiku tiesā. Tiesa, atsaucoties uz R.Krauzes viedokli, kā arī uz Senāta 1997.gada 8.janvāra spriedumu lietā Nr. SPC-7, kurā, cita starpā, noteikts, ka dalot mantojumu dabā, tiesai jāņem vērā mājīpašuma vērtība mantojuma atklāšanās laikā, piekrita atbildētājas iebildumam, nosakot, ka dalāmā dzīvokļa vērtība nosakāma uz mantojuma atklāšanās brīdi.¹²⁶

Notariāta likuma 322.p. teikts, ka zvērināts notārs, sastādot mantojuma sadales projektu, var aicināt zvērinātu tiesu izpildītāju sastādīt mantas aprakstes aktu, vai arī pieaicināt ekspertu mantas novērtēšanai. Minētā panta redakcija neuzliek notāram par pienākumu tā rīkoties, kas nozīmē to, ka likums neaizliedz arī pašiem mantiniekiem novērtēt mantoto mantu pirms tās dalīšanas. Attiecīgi piemēri, kuros mantinieki paši novērtē dalāmo mantu, rodami notāru praksē. Kā, piemēram, apskatāmajā mantojuma dalīšanas līgumā tiek konstatēts, ka mantojuma masā ietilpstošā nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība ir LVL 6090, bet līdzējas tā vērtību noteikuši LVL 2000 apmērā, turklāt pie mantojuma sadales tiek ņemta vērā līdzēja noteiktā vērtība.¹²⁷

¹²⁵ Tirgus vērtība – visvairāk iespējamā cena, par kuru brīvā un konkurējošā tirgū lietu vai īpašumu var pārdot. (Baltruma D., Freibergs J. Kā novērtēt īpašumu. Nekustamā īpašuma vērtēšanas pamatprincipi. Rīga: Jumava, 1996, 10.-12.lpp.)

¹²⁶ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 1999.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr. 2 - 668 m – 3/8. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums civillietās 1999.-2000.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001.

¹²⁷ Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīts mantojuma dalīšanas līgums [nav publiski pieejams].

Kā norāda tiesībzinātnieks Z.Gencs, „pieteikumam par apstiprināšanu mantojuma tiesībās un pēdējās gribas rīkojuma atzīšanu par stājušos likumīgā spēkā jāpievieno mantojamās mantas saraksts, kurš nepieciešams valsts nodevas aprēķināšanai, taisot spriedumu”.¹²⁸ Tas ir iemesls, kādēļ iepriekš minētajos MK noteikumos precīzi norādīta kārtība, kā novērtējama katra pie mantojuma masas piederošā lieta. MK not. Nr. 618 35.pkt. noteikts, ka mantinieki, ja viņus neapmierina novērtējums, kas veikts saskaņā ar šiem noteikumiem, var pievienot arī savu mantojamās mantas novērtējumu. Tādā gadījumā par mantojamās mantas vērtību tiks uzskatīts mantojuma lietā iesniegtais augstākais novērtējums. To savā spriedumā nostiprinājusi arī Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa, norādot, ka nav pamata apšaubīt pieteicējas iesniegto mantas novērtējumu, jo cits novērtējums lietā nav iesniegts.¹²⁹ Ņemot vērā iepriekš minēto, kā arī tiesību doktrīnā pausto viedokli, ka „pie mantojuma dalīšanas jāņem vērā tie apstākļi, kas bija mantojuma tiesību iegūšanas momentā”¹³⁰, darba autore uzskata, ka starp mantiniekiem mantojums sadalāms ņemot vērā mantinieku dalāmās mantas novērtējumu, bet, ja lieta izskatāma tiesā vai arī mantinieki paši nav novērtējuši dalāmo mantu, vērā ņemams tas mantas novērtējumu, kas iesniegts pie apstiprināšanās mantojuma tiesībās vai arī sastādāms jauns mantas novērtēšanas akts saskaņā ar CPL 250³.p.1.d., jo gadījumos, kad dalāmās mantas vērtība laikam ejot pieaug vai samazinās, piemērojams arī CL 729.p. Gadījumos, kad dalīšana notiek pēc mantojuma atstājēja norādījumiem, no CL754.p.1.d. netieši izriet, ka vērā ņemams tas novērtējums, ko sniedzis pats mantojuma atstājējs. Tātad likumdevējs paredzējis iespēju arī pašam mantojuma atstājējam piešķirt sevis pamatotu vērtību dalāmajai mantai.

Nodaļas noslēgumā, darba autore secina, ka CL regulējums, kas attiecas uz dalāmās mantojuma masas noteikšanu, ņemot vērā arī nodaļā piedāvātos pantu grozījumu projektus, kopumā ir precīzs un atbilst apgrozības interesēm, jo praksē nav rodami būtiski problēmjaucējumi, kas būtu saistīti ar dalāmās masas noteikšanu.

¹²⁸ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 295.lpp.

¹²⁹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2007.gada 15.novembra spriedums lietā Nr. C32248096. [nav publicēts].

¹³⁰ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 197.lpp.

4. IEPRIEKŠĒJI SAŅEMTĀ PIEVIENOJUMS

4.1. Iepriekšēji saņemtā pievienojuma mērķis un nozīme mantojuma tiesībās

„Iepriekšēji saņemtā pievienojums kā mantojuma tiesību institūts ir ļoti īpatnējs”, šādu apgalvojumu par apskatāmo tiesību institūtu sniedz juridisko zinātņu doktors Rolands Krauze.¹³¹ Autora apgalvojumam nevar nepiekrīst, un jāatzīst, ka šī institūta nozīme Latvijas tiesībās ir maz vērtēta. Tā pareizai izpratnei nepietiek ar tiesību normu gramatisku iztulkošanu, bet ir nepieciešams izprast likumdevēja mērķi un apsvērumus ietverot CL šī institūta regulējumu. Darba autore izvirza tēzi - „Civillikuma regulējums nesasniedz iepriekšēji saņemtā pievienojuma kā tiesību institūta sākotnējo mērķi”.

CL 729.p. 1.pkt. paredz, ka, nosakot dalāmo mantojuma masu, tai jāpievieno viss tas, ko atsevišķi mantinieki jau saņēmuši iepriekš. CL 757.p. konkretizē iepriekš minēto pantu, dodot iepriekšēji saņemtā pievienojuma legāļdefinīciju: „pārdzīvojušajam laulātajam un visiem lejupējiem, kas uz kaut kāda pamata grib mantot no mirušā laulātā vai no kopējā augšupējā, viss tas, ko viņi dabūjuši no mantojuma atstājēja tam dzīvam esot, pirms mantojuma masas dalīšanas jāpievieno tai vai jāieskaita savās mantojuma daļās”. Pirms sākt CL regulējuma detalizētāku analīzi, nepieciešams noskaidrot, kādu mērķu vadīts likumdevējs paredzējis šo institūtu Latvijas tiesībās, un vai šis mērķis savu aktualitāti, laikam ejot, nav zaudējis.

Iepriekšēji saņemtā pievienojuma (lat. *collatio*) pirmsākumi sakņojas jau romiešu tiesībās, tādēļ svarīgi izzināt mērķi, ar kādu šis institūts tika ieviests tiesībās kā tādās. Romiešu tiesībās, atkarībā no apskatāmā tiesību perioda, *collatio* kalpoja dažādu sociāli nozīmīgu mērķu sasniegšanai. Prētoru tiesībās (lat. *ius praetorium*) *collatio* attiecās tikai uz emancipētajiem bērniem¹³² un precētām meitām attiecībā uz pēdējo saņemto pūru. Tas izpaudās kā pienākums pievienot savu individuāli iegūtā īpašuma aktīvu vai attiecīgi saņemto pūru mantojuma masai par labu *sui heredes*¹³³. Šāda noteikuma mērķis bija taisnīguma sasniegšana, jo *sui heredes*, pretēji emancipētajiem bērniem, atradās tēva varā, un viņu darbs un ieguldījums nāca par labu tikai mantojuma atstājēja (tēva) mantai, tādēļ viņiem nebija iespējas tēva dzīves laikā iegūt savu īpašumu.¹³⁴ Justiniāna laikā, sakarā ar uzskatu maiņu ģimenes un īpašuma tiesībās, mainījās arī *collatio* mērķis. Tagad šis mērķis bija panākt vienlīdzību visu mantojuma atstājēja bērnu starpā, paredzot pienākumu pievienot dalāmajai masai visu no mantojuma atstājēja viņa dzīves laikā saņemto, jeb pienākums

¹³¹ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1994, 146.lpp.

¹³² Emancipētie bērni - bērni, kas neatradās tēva varā.

¹³³ Sui heredes – personas, kas nomirēja nāves brīdī atradās viņa varā, kā, piemēram, dēls un meita, mazdēls un mazmeita utml. natkarīgi no tā vai šie bērni bija asinsradnieki vai adoptētie. (Lee R.W. The elements of Roman law with a translation of the institutes of justinianus. London: Sweet &Maxwell limited, 1956, p.265.)

¹³⁴ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 3.-4.lpp.

„izlīdzināties”.¹³⁵ No šī piemēra redzams, kā vienas tiesību sistēmas ietvaros tiesību institūta mērķis konceptuāli mainās līdz ar izmaiņām pašā tiesību sistēmā. Ja Prētoru tiesībās pievienojuma pienākumam bija pakļauta pat tā manta, kas netika iegūta no mantojuma atstājēja, tad Justiniāna kodifikācijā institūts jau ieguva mūsdienīgāku izpausmi, attiecinot pievienojuma pienākumu tikai uz to mantu, kas iepriekš iegūta no mantojuma atstājēja, tādā veidā neļaujot mantojuma atstājējam izrādīt īpašu labvēlību pret atsevišķiem pēcnācējiem.

Apskatāmais tiesību institūts tika pārņemts arī ģermāņu tiesību saimē, tādēļ iemantoja savu vietu Vietējo civillikumu kopojuma III daļā, kur tas tika regulēts vēl plašāk nekā CL.¹³⁶ Pienākums pievienot iepriekšēji saņemto pirms izdalīšanās no mantojuma tika uzlikts visiem lejupējiem mantiniekiem, kas izteica vēlmi mantot. Kā redzams, arī šajā gadījumā, tāpat kā romiešu tiesībās, dominē taisnīguma ideja, kuras mērķis ir „izlīdzināt” tiesībās un pienākumos mantojuma atstājēja pēcnācējus.¹³⁷

Lai izprastu mērķi, ar kādu likumdevējs ietvēris iepriekšēji saņemtā pievienojumu CL, jānoskaidro subjekti, kuriem šis pienākums uzlikts. CL šo pienākumu uzliek ne tikai visiem lejupējiem bez pakāpju tuvuma izšķirības, bet arī pārdzīvojušajam laulātajam, kas grib mantot no mantojuma atstājēja, tādā veidā CL 757.p. paredzot pilnīgi jaunu tiesību subjektu, kas iepriekš apskatītajās tiesību sistēmās netika paredzēts. Var piekrist tiesībzinātnieka Z. Genca izteiktajam viedoklim, ka ar šādu regulējumu CL 757.p. nostāda vienādās pozīcijās mantojuma atstājēja lejupējos un pārdzīvojušo laulāto kā tiesību, tā pienākumu ziņā, un ļauj arī laulātajam gūt labumu no mantojuma masas pieauguma, kas noticis ar iepriekšēji saņemtā pievienojumu, attiecīgi uzliekot arī pašam laulātajam pienākumu „izlīdzināties” ar mantojuma atstājēja lejupējiem.¹³⁸ Interesanti, ka likumos, kas ņemti par piemēru CL izstrādē, laulātais netiek minēts to subjektu lokā, kuriem pienākums izdarīt pievienojumu tiktu noteikts ar likumu. Pēc BGB 2050.p. iepriekšēji saņemtā pievienojums jāizdara tikai pēcnācējiem, savukārt ZGB paredz divas mantinieku grupas, kurām uzlikts pievienojuma pienākums: 1) pēcnācēji un 2) likumiskie mantinieki, kam pievienojums jāizdara tikai tad, ja mantojuma atstājējs savas dzīves laikā to ir noteicis. No ZGB noteiktā izriet, ka laulātajam kā likumiskajam mantiniekam pievienojums ir jāizdara, bet tikai tad, ja mantojuma atstājējs to tieši būtu noteicis. CL, turpretim, darbojas prezumpcija, ka mantojuma atstājējs vēlējies, lai izdara pievienojumu, ja vien likumā nav noteikts pretējais, tādēļ pievienojums ir jāizdara uz

¹³⁵ Dāle K. Iepriekšēji saņemtais pievienojums. Rīga, 1938, 4.lpp.

¹³⁶ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 407.lpp.

¹³⁷ Civiltiesības. Sastādīts pēc Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes valsts eksāmenu programmas. Rīga: A.Vilka izdevniecība, 1934, 247.lpp.

¹³⁸ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 322.-333.lpp.

likuma pamata.¹³⁹ No minētā jāsecina, ka ZGB ietvertais regulējums ir pretrunā ar prezumpciju, kas darbojas Latvijas tiesībās, tādēļ nevar uzskatīt, ka Latvijas likumdevējs šo ideju tieši pārņēmis no ZGB. Kā jau norāda K. Dāle, likumdevēja motīvi paredzot pārdzīvojušo laulāto kā papildus subjektu, mums nav zināmi, un tas rada grūtības identificēt šī tiesību institūta mērķi Latvijas tiesību sistēmā. K.Dāle šādas izmaiņas subjektu lokā saista ar tolaik jauniem principiem mantojuma tiesībās, starp tiem arī pārdzīvojušā laulātā atzīšanu par neatraidāmo mantinieku ar CL 423.p.¹⁴⁰

Neatraidāmo mantinieku institūts CL ir paredzēts kā vienīgais testatora brīvas gribas ierobežojums, aizsargājot mantojuma atstājēja tuvākās ģimenes personas.¹⁴¹ Sakarā ar to, ka pārdzīvojušais laulātais un lejupejie vienlaikus ir arī mantojuma atstājēja neatraidāmie mantinieki, varētu pieņemt, ka likumdevēja mērķis, paredzot šādu regulējumu, ir bijis pārnest neatraidāmo mantinieku institūtu no testamentārās un līgumiskās mantošanas arī uz mantošanu pēc likuma, tādā veidā papildus aizsargājot tieši šo mantinieku grupu. Tas nozīmētu, ka CL ir būtiski mainīts iepriekšēji saņemtā sākotnējais mērķis „izlīdzināt” lejupejos aiz taisnīguma un morāles apsvērumiem, kas sakņojas pienākumā vienādi gādāt un rūpēties par visiem bērniem, aizstājot to ar mērķi izlīdzināt neatraidāmos mantiniekus, kā mantojuma atstājēja tuvākās ģimenes personas. Tomēr arī šo pieņēmumu daļēji izslēdz fakts, ka neatraidāmie mantinieki, saskaņā ar CL 423.p., var būt arī tuvākās pakāpes augšupējie, pie noteikuma, ja nav lejupejo, un, kā zināms, augšupējiem pievienojuma pienākumus ar CL 757.p. nav paredzēts. Tulkojot CL 757.p. pēc gramatiskās iztulkošanas metodes, jāsecina, ka pievienojuma pienākums uzlikts tikai tam pārdzīvojušajam laulātajam un tiem lejupejiem, kas grib manot no mantojuma atstājēja. Tomēr šis pants jāskata kopsakarā ar CL 760.p. 2.d., kas, aizsargājot neatraidāmo mantinieku intereses, uzliek par pienākumu arī personām, kas nevēlas mantot, pievienot mantu, kas saņemta no mantojuma atstājēja tā dzīves laikā, ar mērķi nodrošināt neatraidāmajiem mantiniekiem viņu neatņemamās mantojuma daļas. Nevar noliegt, ka likumdevējs, ietverot šo institūtu CL, lielā mērā ir domājis tieši par neatraidāmo mantinieku aizsardzību.

Kā personas, kam jāizdara pievienojums, CL 759.p. min arī personas, kas iestājas tādas personas mantiskajās tiesībās, kurai jāizdara pievienojums. Šāds noteikums nodrošina iepriekšēji saņemtā pievienojuma izpildi, jo pievienojuma pienākums tiek uzlikts arī tām personām, kas ieguvušas mantojumu no personas, kam bijis uzlikts pievienojuma pienākums, bet kurš pats kļuvis par mantojuma atstājēju vēl pirms sev piekritušā mantojuma sadales, tādā

¹³⁹ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. – Rīga, 1938, 23.lpp.

¹⁴⁰ Turpat. 8..lpp.

¹⁴¹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši Krauze R. un Gencs Z. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 52.lpp.

veidā sekmējot ar institūtu sasniedzamo mērķi. Tiesību doktrīnā minētā norma interpretēta tā, ka pēcnācējam, kurš manto uz patstāvīgas mantojuma tiesības pamata (piemēram, no sava vectēva) un nav mantojis no sava pārstāvamā (tēva), šo pienākumu uzlikt nevar.¹⁴²

CL757.p. paredz to mantinieku loku, kuriem ir pienākums izdarīt pievienojumu, nenosakot likumā personas, kuras ir tiesīgas prasīt pievienojuma izdarīšanu, tādēļ šī institūta pareizai izpratnei ir svarīgi precizēt arī šo jautājumu. Likuma prezumpcija, kas izriet no CL 757.p., ir tāda, ka jebkurā mantošanas gadījumā pievienojums ir jāizdara, neatkarīgi no tā vai kāds ir lūdzis šo pievienojumu izdarīt, ja vien mantojuma atstājējs to tieši nav aizliedzis. Zināmu skaidrību dod CL 761.p., nosakot, ka lejpupējiem iepriekšēji saņemtā pievienojums jāizdara ne tikai vienam otra labā, bet arī par labu pārdzīvojušajam laulātajam, kas manto kopā ar lejpupējiem. Attiecīgi pievienojuma pienākums par labu lejpupējiem uzlikts arī pārdzīvojušajam laulātajam. Juridiskajā zinātnē valda uzskats, ka CL 761.p. dublē CL 757.p., tādēļ tā ietveršana CL nav bijusi nepieciešama.¹⁴³ Darba autore nepiekrīt šim viedoklim, jo CL 716.p. nosaka tos subjektus, kam par labu izdarāms pievienojumu, tādā veidā konkretizējot CL 757.p. un piepildot to ar saturu. Turklāt CL 761.p. ietverta nianse, kas prezumē mantojuma atstājēja gribu savstarpēji izlīdzināt tieši vecākus un bērnus. Doto pieņēmumu apstiprina 761.p. ietvertie vārdi, ka „lejpupējiem jāizdara pievienojums par labu tam no *vecākiem* [autores izcēlums], kurš otru pārdzīvojis un manto kopā ar lejpupējiem”. Tas norāda uz nepieciešamību jēdzienu „pārdzīvojušais laulātais” CL 757.p. izpratnē tulkot sašaurināti, attiecinot to tikai uz lejpupējo bioloģiskajiem vecākiem. No minētā jāsecina, ka gadījumos, kad mantojuma atstājējs stājies laulībā vairākas reizes, iepriekšēji saņemtā pievienojums attieksies tikai uz pēdējo laulāto, ar kuru laulība ir pastāvējusi mantojuma atklāšanās brīdī, turklāt tikai tādos gadījumos, ja starp viņu un lejpupējiem pastāvēs radniecības saites. No minētā darba autore secina, ka dotais regulējums liecina par likumdevēja mērķi aizsargāt un stiprināt ģimeni kā vienību arī pēc mantojuma atstājēja nāves, ar iepriekšēji saņemtā pievienojumu nodrošinot palikušo ģimenes locekļu vienlīdzīgas materiālās pozīcijas, tādā veidā novēršot iespējamus strīdus par mantojuma nevienlīdzīgu sadali, kas varētu novest pie ģimenes iziršanas.

Interesantu nostāju jautājumā par subjektiem, kuri ir tiesīgu prasīt pievienojuma izdarīšanu pauž R.Krauze, norādot, ka gadījumos, kad kopā manto pārdzīvojušais laulātais un 2. šķiras mantinieki, pēdējie var prasīt pievienojuma izdarīšanu, ja pārdzīvojušais laulātais saņēmis pievienojumam pakļautu mantu.¹⁴⁴ CL 404.p. 2.pkt. kā 2. šķiras mantinieki minēti

¹⁴² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 409.lpp.

¹⁴³ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 10.-12.lpp.

¹⁴⁴ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1994, 149.lpp.

mantojuma atstājēja pēc pakāpes tuvākie augšupējie, kā arī mantojuma atstājēja īstie brāļi un māšas un pirms viņa mirušo īsto brāļu un māšu bērni. No šā viedokļa, CL 761.p. nav izsmeļošs, jo pievienojums jāizdara par labu jebkuram mantiniekam, kas manto kopā ar CL 757.p. minētajiem subjektiem. Šāds risinājums ir neizprotams vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, nav saprotams, kādēļ 2.šķiras mantinieki var prasīt pievienojumu no pārdzīvojušā laulātā, bet pēdējam šāda tiesība nav piešķirta, jo nevar izslēgt gadījumu, kad arī augšupējie vai brāļi un māšas mantojuma atstājēja dzīves laikā no viņa ir kaut ko ieguvuši, tātad taisnīguma un vienlīdzības princips šeit nav saskatāms. Otrkārt, šajā gadījumā neizpaužas arī iepriekšēji saņemtā pievienojuma sākotnējais mērķis „izlīdzināt” mantojuma atstājēja pēcnācējus, jo šādu subjektu attiecīgajā mantošanas kombinācijā nemaz nav. Arī tiesu praksē nostiprināta savdabīga atziņa, ka „iepriekšēji saņemtā pievienojums attiecas uz mantojuma dalīšanu starp līdzmantiniekiem, un tā pamatā ir taisnīguma un vienlīdzības princips”.¹⁴⁵ Tomēr, nevarētu pieņemt, ka pievienojumu no mantojuma atstājēja lejupējiem un pārdzīvojušā laulātā var prasīt visi līdzmantinieki, kaut vai testamentārie vai līgumiskie, kas var arī neietilpt mantojuma atstājēja likumisko mantinieku lokā. Tas nonāktu pretrunā ar CL 761.p., jo šajos gadījumos subjektu loks, kuriem par labu izdarāms pievienojums, tiktu paplašināts.

Tiesa kā mērķi, kas sasniedzams ar iepriekšēji saņemtā pievienojumu, spriedumā norādījusi taisnīguma un vienlīdzības sasniegšanu starp mantiniekiem. Kaut gan tiesas norādītais mērķis atbilst tiesību institūta sākotnējai būtībai, nevar uzskatīt, ka Latvijas likumdevējs, attiecinot iepriekšēji saņemtā pievienojuma pienākumu arī uz pārdzīvojušo laulāto, šo mērķi sasniegtu. Darba autore secina, ka likumdevējs paredzot likumā tieši šādu regulējumu, ir vēlējis aizsargāt un stiprināt ģimeni kā vērtību, nepieļaujot mantiska rakstura strīdus ģimenes locekļu starpā. Kaut gan likumdevēja mērķis ir cēls, tas neatbilst šī tiesību institūta pamatmērķim – radīt vienlīdzību lejupējo mantinieku starpā. Lejupējiem mantojumā saņemamā vērtība tiek samazināta arī par labu mantojuma atstājēja laulātajam. Pie tam, CL regulējums ir nepilnīgs, jo jēdziens „pārdzīvojušais laulātais” pieļauj plašu interpretāciju ar to saprotot gan lejupējo īsto vecāku, gan arī citu mantojuma atstājēja laulāto, ko ar mantojuma atstājēja lejupējiem nesaista radniecības saites. Vadoties no minētajiem apsvērumiem, darba autore secina, ka CL regulējums aizskar lejupējo mantiskās intereses gadījumos, kad pēdējie manto kopā ar mantojuma atstājēja pārdzīvojušo laulāto, tādēļ atzīst ievadā izvirzīto tēzi par pierādītu.

¹⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2002.gada 24.septembra spriedums lietā Nr. SKC – 347. Jurista Vārds, 2002. 24.septembris, nr.19.

4.2. Iepriekšēji saņemtā pievienojuma regulējums Civillikumā – tā nepilnības

CL 757.p., kas definē iepriekšēji saņemtā pievienojumu, formulēts vispārīgi un tiesību zinātnē tas apzīmēts ar visai interesantu terminu - „kaučuka pants”¹⁴⁶, kas nozīmē to, ka panta interpretācija var būt plaša, un tādu pantā ietvertu terminu kā „kaut kāds pamats” vai „viss tas” konkretizēšana atstāta tiesas vai notāru ziņā. Tā kā prakses materiālu attiecībā uz iepriekšēji saņemtā pievienojumu tikpat kā nav, tulkojot šo pantu galvenokārt jāvadās no tiesību doktrīnā paustajām atziņām.

Ietverot CL 757.p. vārdus „uz kaut kāda pamata”, runājot par mantošanas pamatiem, likumdevējs nav devis to uzskaitījumu, tādēļ, tulkojot normu gramatiski, jāpieņem, ka izņēmumi nav paredzēti, un ar iepriekš minēto domāti visi CL 390.p.1.d. uzskaitītie mantošanas pamati – likums, testaments un mantojuma līgums. Analizējot tiesību zinātnieku viedokļus, darba autore secina, ka šajā jautājumā vienprātība nepastāv. Tiesību doktrīnā nav strīdu vienīgi par to, vai pievienojuma pienākums attiecas uz mantošanu pēc likuma. Proti, ja nav pierādāms pretējais, jāņem vērā likuma prezumpcija, ka mantojuma atstājējs ir vēlējis, lai pievienojums tiktu izdarīts. Tā kā jēdzieni „mantojuma atstājēja griba” un „mantošanu pēc likuma” nav savstarpēji tieši saistīti, jo mantojuma atstājēja gribu likumiskās mantošanas gadījumā nav iespējams noskaidrot, jāpieņem, ka pievienojuma pienākumu paredz likums.

Skaidra atbilde uz jautājumu, vai pienākums pievienot iepriekšēji saņemto rodas arī gadījumos, kad mantošana notiek balstoties uz mantojuma atstājēja pēdējās gribas rīkojumu – testamentu vai mantojuma līgumu, nav rodama ne tiesību doktrīnā ne tiesu vai notāru praksē. Doktrīnā dominē viedoklis, ka pievienojuma pienākums atsevišķos gadījumos attiecināms uz mantojumu pēc testamenta.¹⁴⁷ Diemžēl, šis viedoklis sniegts kā apgalvojums, bez atbilstoša pamatojuma, kā arī neuzskaitot minētos „atsevišķos gadījumus”. Situācija tiek skaidrota veidojot analogiju ar BGB 2052.p., kas paredz pievienojuma pienākumu arī testamentārajiem mantiniekiem, gadījumos, kad to testamentā paredzētās daļas atbilst vai tuvojas likumiskai normai.¹⁴⁸ Šāds risinājums nav guvis atspoguļojumu Latvijas praksē, tādēļ, nevērtējot to no prakses viedokļa, darba autore uzskata, ka šāda analogija nav piemērojama turpmāk minēto apsvērumu dēļ.

Pievienojoties Senatora Z. Genca paustajam viedoklim, darba autore uzskata, ka pievienojuma pienākuma attiecināšana arī uz testamentāro mantošanu netieši izriet no CL 760.p. 1.d. 2.pkt., kurā teikts, ka pievienojums nav jāizdara, ja mantojuma atstājējs to noteikti

¹⁴⁶ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 11.lpp.

¹⁴⁷ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 19.lpp.

¹⁴⁸ Turpat. 19.-20.lpp.

aizliedzis.¹⁴⁹ Tulkojot minēto normu gramatiski, jāsecina, ka arī gadījumos, kad 757.p. minētie subjekti manto pēc testamenta, viņiem ir jāizdara iepriekšēji saņemtā pievienojums, ja vien mantojuma atstājējs to noteikti nav aizliedzis. Savu interpretāciju skaidrojamajam pantam dod arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa: „Ja no visa testamenta satura skaidri izriet, ka testators nav gribējis, lai izdara pievienojumu, tad tas nav jādara, kaut arī aizliegums nebūtu izteikts kategoriski ”.¹⁵⁰ Darba autore uzskata, ka šāda minētā panta interpretācija ir pretrunā ar testamenta mērķi. Saskaņā ar CL 418.p., testaments uzskatāms par mantojuma atstājēja rīkojumu savam nāves gadījumam, un, saskaņā ar CL 422.p., testatoram ir pilnīga rīcības brīvība ar savu mantu, ievērojot vienīgi neatraidāmo mantinieku tiesības uz viņu neatņemamajām daļām. Mantojuma atstājējs taista testamentu galvenokārt tādēļ, lai izrādītu īpašu labvēlību kādam no mantiniekiem, piešķirot viņam lielāku mantojuma daļu nekā tā pienāktos pēc likuma, tādēļ nebūtu pareizi aizstāt testatora brīvi pausto gribu ar likuma prezumpciju par gribu „izlīdzināt” mantiniekus, jo tāds nav bijis mantojuma atstājēja mērķis taisot testamentu, pat tad, ja no testamenta satura nav skaidri redzama mantojuma atstājēja griba aizliegt iepriekšēji saņemtā pievienojumu.

Tiesību doktrīnā nav analizēts jautājums par iepriekšēji saņemtā pievienojuma institūta piemērošanu līgumiskās mantošanas gadījumā. CL 639.p. dota mantojuma līguma definīcija, kas būtībā norāda uz to, ka mantojuma līgums ir pēdējās gribas rīkojums, kas ietverts tiesiska darījuma formā. Slēdzot šādu darījumu, mantojuma atstājējs brīvi pauž savu gribu, nosakot mantas likteni savam nāves gadījumam, tādēļ arī šeit nav saskatāms mantojuma atstājēja mērķis „izlīdzināt” mantiniekus viņu tiesībās un pienākumos. Ņemot vērā iepriekš minēto, darba autore secina, ka iepriekšēji saņemtā pievienojuma attiecināšana uz pēdējās gribas rīkojumiem aizskar mantojuma atstājēja tiesības brīvi rīkoties ar mantu, tādēļ CL 760.p.1.d.2.pkt. būtu jātulko sašaurināti, paredzot, ka aizliegt pievienojumu mantojuma atstājējs var tikai savas dzīves laikā, tādā veidā nepieļaujot pievienojuma pienākuma automātisku attiecināšanu uz mantiniekiem, gadījumos, kad mantošana notiek pēc testamenta vai mantošanas līguma.

Plašs, bet tomēr nepilnīgs regulējums CL attiecas uz iepriekšēji saņemtā pievienojuma priekšmetu. Definējot to, CL 757.p. lietota vispārīga frāze – „viss tas, ko viņi dabūjuši no mantojuma atstājēja tam dzīvam esot”. Minēto pantu ierobežo un konkrētāku saturu tam piešķir CL 762.p., 763.p. un 764.p., tomēr arī šajos pantos nav rodams risinājums visiem problēmjautājumiem, kas saistās ar iepriekšēji saņemtā pievienojuma priekšmeta institūtu.

¹⁴⁹ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 408.lpp.

¹⁵⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1995.gada 27.marta lēmums Nr.1 „Par likumu piemērošanu mantojuma lietās”. Latvijas Vēstnesis, 1995. 21.aprīlis, nr.62.

CL nav dots skaidrojums tam, uz kāda pamata pievienojamajai lietai jābūt iegūtai no mantojuma atstājēja - atlīdzības vai bezatlīdzības darījuma ceļā, vai kādā citā veidā. Doktrīnā, komentējot CL 757.p., izteikts viedoklis, ka iepriekšēji saņemtā pievienojums attiecas tikai uz tām lietām, kas iegūtas no mantojuma atstājēja bez atlīdzības, ar to domājot dāvanas.¹⁵¹ Arī CL 762.pants netieši norāda uz šādu interpretāciju, jo paredz izņēmuma gadījumus, kas attiecināmi tikai uz dāvanām. Tomēr, iztulkojot CL 757.p. gramatiski, jāsecina, ka pievienojuma pienākums attiecināms arī uz lietām, kas, iegūtas atlīdzības darījuma ceļā, kā, piemēram, ar pirkuma līgumu, jo minētais pats ierobežojumus neparedz. Šāda interpretācija nonāk pretrunā ar īpašuma tiesību institūtu, kas paredz īpašniekam pilnīgas varas tiesības pār lietu (CL 927.p.), kas konkrētajā gadījumā rastos ar īpašuma pārejas brīdi tiesiska darījuma ceļā, tādēļ apskatāmais pants jātulko sašaurināti, attiecinot pievienojuma pienākumu tikai uz bezatlīdzības darījumu ceļā no mantojuma atstājēja iegūtām lietām, pieņemot, ka tāda bijusi arī mantojuma atstājēja griba. Tomēr praksē ir iespējami gadījumi, kad tiek noslēgts pirkuma līgums, bet faktiski to varētu novērtēt kā dāvinājuma līgumu dēļ simboliskās samaksas summas. Uz šādiem gadījumiem arī vajadzētu attiecināt iepriekšēji saņemtā pievienojumu, jo pretējā gadījumā tiktu apietas pārējo līdzmantinieku tiesības. Līdzīgas situācijas risināmas izvērtējot katru gadījumu atsevišķi pēc būtības.

Likumdevējs ir devis uzskaitījumu lietām, kas netiek pakļautas iepriekšēji saņemtā pievienojumam. CL 763.p. dotais uzskaitījums ir izsmeļošs, tomēr pants paver plašas interpretācijas iespējas. Nosakot, ka leļupējiem nav jāpievieno tas, ko viņi dabūjuši no augšupējā ēdienam, miteklim, apģērbam, kopšanai, audzināšanai un izglītošanai obligātoriskās skolās, būtībā tiek paredzēts, ka leļupējiem nav jāpievieno visi tie izdevumi, ko vecāki izdevuši īstenojot CL 177.p. definētās aizgādības tiesības pār bērnu, jo CL 763.p. dotais uzskaitījums ir identisks CL 177.p.4.d. dotajam. Juridiskajā literatūrā tiek pausts viedoklis, ka ar minēto uzskaitījumu būtu jāsaprot uztura minimums.¹⁵² Kaut gan CL 179.p. teikts, ka vecākiem ir pienākums nodrošināt bērnam minimālo uzturlīdzekļu apmēru, darba autore nepiekrīt šim viedoklim, jo vadoties no CL 179.p., vecākiem uzlikts pienākums uzturēt bērnus samērā ar viņu mantas stāvokli, kas vairumā gadījumu pārsniedz iztikas minimumu. Tātad nav pamata attiecināt pievienojuma pienākumu uz visiem tiem izdevumiem, kas pārsniedz iztikas minimumu.

CL ietverta konceptuāla atšķirība no Vietējo civillikuma kopoļuma attiecībā uz izdevumiem leļupējo izglītošanai. VCL 2758.p. tika noteikts, ka nav jāpievieno izdevumi

¹⁵¹ Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Komentāri, svarīgākie normatīvie akti. [b.a.] – Rīga: ARODS, 1993, 173.lpp.

¹⁵² Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 15.lpp.

lejupējo audzināšanai uz zinātniskai izglītībai, turpretim CL pievienojuma pienākumu neattiecinā tikai uz izdevumiem, kas saistīti ar izglītošanu obligātoriskās skolās.¹⁵³ Jāpieņem, ka ar jēdzienu „obligātoriskās skolas” likumdevējs ir domājis obligāto izglītību, kas „Izglītības likuma”¹⁵⁴ 4.p. izpratnē šobrīd ir pamatizglītības iegūšana vai pamatizglītības iegūšanas turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai. Tātad, vadoties no CL, lejupējiem ir jāpievieno tikai tie izdevumi, ko mantojuma atstājējs ir izdevis to tālākizglītošanai vidējās un augstākās izglītības iestādēs. Vairāki autori, rakstot par „jauno CL” uzsvēra šādas likuma izmaiņas pozitīvo dabu. Kā, piemēram, bijušais apgabaltiesas loceklis V. Ķirurgs norāda, ka iepriekšējos likumos noteiktā kārtība bijusi nepilnīga pievedot šādu piemēru: „Un vienīgi likuma nepilnības dēļ, Latgalē nereti nācās novērot, ka daudz skolots dēls pie dalīšanas prasa tādu pat daļu, kā neskolots brālis saimniecības kopējs”.¹⁵⁵ CL šī problēma, pēc autora domām, tikusi atrisināta. K.Dāle savukārt uzsver, ka likumdevējs ar šādām konceptuālām izmaiņām vēlējis veicināt latvieša pievēršanos lauku dzīvei, kas esot Latvijas labklājības pamats.¹⁵⁶ Darba autore uzskata, ka likumdevēja mērķis izlīdzināt lejupējo, kas nav ieguvis izglītību ar izglītoto bērnu savu aktualitāti ir zaudējis. Pretēji CL pieņemšanas laikā valdošajai situācijai, kad izglītība bija turīgā sabiedrības slāņa privilēģija, šobrīd augstākā izglītība, lielākoties pateicoties aktīvai patērētāju kreditēšanai, ir kļuvusi pieejama ikvienam, par ko liecina arī Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas veiktie pētījumi par augstākās izglītības tendencēm Latvijā.¹⁵⁷ Piemēram, par 2009./2010. akadēmisko gadu apkopotie dati liecina, ka šajā gadā Latvijā studējošo kopskaits sasniedzis 112 555 iedzīvotājus, kas ir 4.9 % no visiem Latvijas iedzīvotājiem, pie tam neskaitot tos, kas devušies studēt uz ārvalstīm. Turklāt, no šiem studentiem tikai 30 % tiek studē par valsts budžeta līdzekļiem.¹⁵⁸ BGB 2050.p.2.d. šo jautājumu noregulē sekojoši, proti, izdevumi izglītībai jāpievieno tikai tad, ja tie pārsniedz robežu, kad mantojuma atstājējs sava finansiālā stāvokļa dēļ to nav varējis atļauties. Šāds regulējums neparedz pievienot izdevumus augstākajai izglītībai, ja mantojuma atstājējs ir varējis atļauties tos segt. BGB dotais risinājums vairāk aizsargā lejupējo intereses, paredzot pievienojumu tikai tajos gadījumos, ja mantojuma atstājēja izdevumi bijuši nesamērojami ar tā mantisko stāvokli, tādā veidā izrādot kādam no lejupējiem īpašu labvēlību. Atbilstoši dzīves veida maiņai un lauksaimniecības nozīmes Latvijas attīstībā pakāpeniskai zaudēšanai,

¹⁵³ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 16.lpp

¹⁵⁴ Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 17.novembris, Nr.343/344.

¹⁵⁵ Ķirurgs V. Mantojuma dalīšana: Jaunā Civillikuma apskats. Daugavpils: Daugavpils latviešu biedrība, 1937.

¹⁵⁶ Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938, 22.lpp.

¹⁵⁷ Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2009. gadā (skaitļi, fakti, tendences). Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-augstaka/parskats-2009.html> [aplūkots 2011.gada 13.aprīlī].

¹⁵⁸ Latvijas iedzīvotāju skaits pašvaldībās (Datums 01.07.2009). Pieejams:

http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/2009/2ISPV_Pasvaldibas_iedzivotaju_skaitis.pdf [aplūkots 2011.gada 13.aprīlī].

ir nepieciešams veicināt sabiedrības izglītošanos, tādēļ darba autore uzskata, ka CL regulējums šajā jautājumā ir novecojis un neatbilst dzīves dinamikai, kā arī nesasniedz paredzēto mērķi.

Bērna aprūpe ir aizgādības tiesību īstenotāja pienākums, un, no šī viedokļa raugoties, nav pamatota CL 763.p. ietvertā norāde, „ja mantojuma atstājējs nav tieši noteicis citādi”, jo lejupejiem nevar uzlikt par pienākumu šos izdevumus atlīdzināt, kaut vai, ja tas izpaužas mazāka mantojuma saņemšanā par labu citiem mantojuma atstājēja lejupejiem. Tā kā CL 84.p. uzliek laulātajiem pienākumu gādāt vienam pa otru, ir saprotams likumdevēja mērķis ietverot CL arī 763.p.2.d.

Likumdevējs vēlējies no iepriekš minēto lietu vidus izdalīt tādu lietu kategoriju kā „parastās dāvanas”, ietverot CL 762.p. atsevišķu regulējumu. Pretēji CL 763.pa., no kura izriet prezumpcija, ka pievienojums nav jāizdara, ja vien mantojuma atstājējs nav tieši noteicis citādi, attiecībā uz „parastām dāvanām” likumā ietverti nosacījumi, kuriem iestājoties šīs dāvanas ir jāpievieno, proti, 1) kad „parasto dāvanu” pievienojums tieši uzlikt par pienākumu vai nu dāvināšanas laikā vai pirms, vai arī pēc tam un 2) kad apdāvinātajam ir līdzmantinieki, kuriem jāpievieno tādas pašas dāvanas. Pirmais nosacījums neskaidrības nerada, jo, ja dāvana tiek pasniegta ar papildī, ka pēc dāvinātāja nāves tā jāpievieno dalāmajai masai, tad tas ir uzskatāms par nākamā mantinieka pienākumu. Šaubas varētu radīt vien situācija, kad apdāvinātais nolemj nepiedalīties mantojumā, bet dāvanu pieņēmis zinādams, ka tā būs jāpievieno mantojuma masai. Praksē šādai situācijai risinājums nav rasts, tādēļ vadoties no CL normām, darba autore izdara sekojošu secinājumu. CL 757.p. pievienojuma pienākumu uzliek tikai tiem mantiniekiem, kas grib mantot no mantojuma atstājēja. No šāda viedokļa apdāvinātajam nebūtu jāpievieno saņemtā dāvana, jo CL nerada pienākumu mantot, kā tas ir, piemēram, pēc BGB regulējuma, kur darbojas princips „mirušais sagrābj dzīvo”, jeb tā sauktā automātiskā mantošana, kur mantojums uz mantinieku pāriet uz likuma pamata bez gribas izteikšanas mantojumu pieņemt.¹⁵⁹ Dāvinājums ar norādi par pievienojuma pielikumu ir uzskatāms par dāvinājumu ar uzlikumu CL 1928.p. izpratnē. ”Uzlikums ir tāds tiesiska darījuma blakus noteikums, ar kuru ieguvējam uzlikts kāds pienākums, kas ierobežo vai samazina viņa tiesību” – šāda uzlikuma definīcija atrodamā V. Sinaiska civiltiesību apskatā.¹⁶⁰ Konkrētajā gadījumā apdāvinātajam ir pienākums pievienot dāvanu mantojuma masai par labu mantojuma atstājēja mantiniekiem. Risinājums varētu būt tāds, ka apdāvinātais patur proporcionāli tādu dāvanas vērtību, kāda viņam pienāktos, ja viņš

¹⁵⁹ Horn N., Kotz H., Leser, H. G. German private and commercial law: an introduction. Oxford: Clarendon press, 1982, p.196.

¹⁶⁰ Sinaiskis V. Civiltiesības. Rīga: [b.i.], 1939, 57.-58.lpp.

mantotu pēc likuma, bet pārējo pievieno mantojuma masai, pats nekļūstot par mantinieku, tādā veidā ievērojot arī mantojuma atstājēja gribu.

Otrais nosacījums, ko likumdevējs paredzējis, prasa plašāku paskaidrojumu. Pirmkārt, jānoskaidro, ko likumdevējs domājis ar jēdzienu „parastās dāvanas”. Jēdziena skaidrojumu devusi Augstākā tiesa, būtībā nosakot, ka ar parastajām dāvanām jāsaprot jebkādas dāvanas, kuru vērtība ir samērojama ar dāvinātāja mantas stāvokli, bērnu skaitu un citiem faktoriem.¹⁶¹ Ar to saprotot dāvanas tādā vērtībā, ko dāvinātājs var atļauties, neradot būtiskus zaudējumus ģimenes budžetā. Literatūrā pausts viedoklis, ka vērtējamais kritērijs ir dāvanas vērtība, kas salīdzinājumā ar pašu mantojumu nevar būt liela.¹⁶² Šādam viedoklim, pēc darba autores domām, nav pamatojuma, jo pareizāk būtu ņemt vērā dāvanas vērtību salīdzinājumā ar dāvinātāja mantas stāvokli dāvināšanas laikā, jo līdz mantojuma atklāšanās brīdim dāvinātāja manta var gan palielināties, gan arī samazināties. Arī Augstākās tiesas iepriekš minētajā skaidrojumā teikts, ka jāņem vērā tieši dāvinātāja mantas stāvoklis. Ņemot vērā iepriekš minēto, nav saprotams likumdevēja mērķis uzlikt par pienākumu vienam līdzmantiniekam pievienot šādu dāvanu, ja tādu saņēmis arī cits līdzmantinieks, uz kuru arī attiecas iepriekšēji saņemtā pievienojums. Ja mantojuma atstājējs kādam apdāvinātajam uzlicis pievienojuma pienākumu, bet uz citu apdāvināto to nav attiecinājis, tad šādās situācijās tomēr būtu jāievēro mantojuma atstājēja griba. Rezultātā darba autore secina, ka CL 762.p.2.d. nonāk pretrunā ar CL 762.p.1.d., jo netiek ievērota mantojuma atstājēja griba, kas šajā gadījumā nav vērsta uz mantinieku „izlīdzināšanu”.

CL757.p. nav norādīts laiks, cik sen no mantojuma atklāšanās brīža mantai jābūt iegūtai, lai uz to neattiektos pievienojuma pienākums. Tomēr nevarētu uzskatīt, ka likumdevējs nav devis šo termiņu, jo likumā teikts, ka jāpievieno viss tas, kas iegūts no mantojuma atstājēja tam dzīvam esot. Tātad laiks no mantojuma atstājēja dzimšanas līdz nāves brīdim ir uzskatāms par termiņu, kura laikā iegūtais ir jāpievieno. Šāds noteikums, pēc darba autores domām ir nesamērīgs apgrūtinājums mantiniekam, jo saistās ar pienākumu pārzināt un novērtēt visu no mantojuma atstājēja tā dzīves laikā iegūto. Šāds ierobežojums atsevišķos gadījumos varētu novest arī pie netaisnīgas mantojuma sadales. Kā piemēru darba autore min sekojošu situāciju. Mantojuma atstājējam no šķirtās laulības ir pilngadīga meita. Mantojuma atstājējs gadu pirms savas nāves otrreiz apprecējies, un bērnu otrajā laulībā nav. Pamatojoties uz CL 757.p., gan meitai, gan sievai no otrās laulības būtu jāizdara iepriekšēji saņemtā pievienojums, kas rezultātā novestu pie netaisnīgas mantojuma sadales, kurā iegu vēja

¹⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1995.gada 27.marta lēmums Nr.1 „Par likumu piemērošanu mantojuma lietās”. Latvijas Vēstnesis, 1995. 21.aprīlis, nr.62.

¹⁶² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 411.lpp.

būtu pārdzīvojušī laulātā, ja pieņem, ka meita savas dzīves laikā no tēva saņēmusi daudz vairāk.

Izdarot pievienojumu, svarīgi noteikt pievienojamās mantas vērtību. Mantas vērtības noteikšanas princips ietverts CL 764.p. paredzot, ka pievienojamo priekšmetu vērtība nosakāma pēc stāvokļa, kādā tie atradušies saņemšanas laikā, kā arī pēc tā laika cenām. Iespējams, ka likumdevējs šādu kārtību pārņēmis no BGB, kura 2055.p. paredzēta identiska kārtība. Ņemot vērā to, ka CL neparedz ierobežojumu periodam, kurā saņemtais ir jāpievieno mantojuma masai, darba autore uzskata, ka CL regulējums arī šajā jautājumā ir neefektīvs un neatbilst mantas apgrozības interesēm. Laikam ejot, saņemtās mantas vērtība var vai nu samazināties, vai arī pieaugt, atkarībā no saņēmēja rīcības ar mantu, ieguldījumiem, mantas īpašībām un citiem faktoriem. Iespējams, ka tieši šī iemesla dēļ likumdevējs izvēlēties attiecīgo regulējuma modeli, proti, lai netiktu ņemti vērā saņēmēja ieguldījumi, veiktie uzlabojumi, vai tieši otrādi mantas vērtības pazemināšanās saņēmēja nolaidīgas rīcības dēļ. Likumdevēja mērķis nav samērīgs ar tā sasniegšanai nepieciešamajiem līdzekļiem. Mantas vērtības noteikšana ar atpakaļejošu datumu dažkārt ir apgrūtinoša vai pat neiespējama priekšmeta īpašību vai kādu citu iemeslu dēļ. Juridiskajā literatūrā tiek pausts viedoklis, ka pareizāk būtu pārņemt regulējumu, kāds ietverts ZGB, proti, aprēķināt priekšmetu vērtību pēc mantojuma atklāšanās momenta izejot no mantojuma masas vērtības, tādā veidā atvieglojot priekšmetu vērtības noteikšanas procesu.¹⁶³ Darba autore kopumā piekrīt šim viedoklim, bet ar nelieliem precizējumiem. Pievienojamā objekta vērtība būtu jānosaka pēc neatkarīgu novērtētāju atzinuma, bet no tās jāatskaita visi izdevumi, izņemot nepieciešamos, saņēmēja ieguldījumi, kā arī pieaugumi, kas pa šo laiku radušies pievienojamajam objektam, tādā veidā saglabājot arī likumdevēja sākotnējo mērķi – noteikt priekšmeta vērtību neņemot vērā saņēmēja veiktos ieguldījumus.

Savdabīgu noteikumu, kāds nav ietverts ne BGB ne ZGB, likumdevējs paredzējis CL 765.p. Šis pants uzliek par pienākumu personai, kurai ir pienākums izdarīt pievienojumu, nokavējuma gadījumā pēc pārējo līdzmantinieku pieprasījuma atlīdzināt procentus un ienākumus sākot no brīža, kad viņa uzaicināta izdarīt pievienojumu. Jāpieņem, ka saskaņā ar CL 1756.p. un 1765.p.1.d., likumdevējs ar procentiem domājis likumiskos nokavējuma procentus 6% apmērā. Ar ienākumiem savukārt būtu jāsaprot visi ienākumi, kas radušies pievienojuma objektam skaitot no šī paša brīža. Šāds regulējums likumā paredzēts kā sankcija, kuras mērķis ir nodrošināt pievienojuma pienākuma savlaicīgu un pilnīgu izpildi, pretējā gadījumā radot ar pievienojuma pienākumu saistītajai personai zaudējums ieinteresēto līdzmantinieku labā. Lai panāktu pievienojuma pienākuma izpildi, līdzmantiniekiem jāceļ

¹⁶³ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 413.lpp.

prasība tiesā, kas ceļama prasības kārtībā, jo „pretēji mantojuma prasībai, kurs mērķis ir panākt mantojuma tiesību atzīšanu, prasība par iepriekšēji saņemtā pievienojumu ir prasība par mantojuma masas palielināšanu”.¹⁶⁴

Visbeidzot, darba autore pauž viedokli, ka iepriekšēji saņemtā pievienojuma institūts ir pretrunā ar tiesībām uz īpašumu, tādēļ ir izslēdzams no CL. Apgalvojuma pamatošanai tiek pievesti sekojoši argumenti. Dodot skaidrojumu mantojuma jēdzienam CL 382.p., likumdevējs to definējis šādi: „Mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā.” No minētās definīcijas redzams, ka mantojuma masā ietilpst tikai tā manta, kas piederējusi mantojuma atstājējam viņa faktiskās vai tiesiski pieņemamās nāves brīdī, tātad atradusies viņa īpašumā laikā, kad mantojums atklājies saskaņā ar CL 655.p. Rīcības brīvībā ar īpašumu ietilpst arī tiesības savu īpašumu atsavināt citai personai, kas nozīmē arī īpašnieka statusa pāreju uz tā jauno ieguvēju. Būtībā ar atsavināšanas darījuma noslēgšanu, īpašnieka saikne ar lietu izbeidzas un varu pār lietu sāk realizēt tās jaunais īpašnieks, kam, savukārt, ir tiesības to atsavināt tālāk. Ja mantojuma atstājējs dzīves laikā ir atsavinājis lietu tādai personai, kurai ar likumu ir uzlikts pievienojuma pienākums atsavinātāja nāves gadījumam, turklāt bez nosacījuma, ka uz to vēlāk attieksies iepriekšēji saņemtā pievienojuma pienākums, uzskatāms, ka mantojuma atstājējs ir brīvi paudis gribu attiecībā uz savu īpašumu, tādēļ nebūtu pareizi mantojuma atstājēja nāves gadījumā neņemt vērā šo gribu un attiecināt uz konkrēto lietu prezumpciju, ka mantojuma atstājējs vēlējies šo lietu pievienot mantojuma masai. Atsavinātāja griba būtu jāizvērtē gadījumos, kad pastāv aizdomas, kas saistītas ar gribas defektiem, t.i. rīcībspējas trūkumu, maldību, viltu vai spaidiem, bet citos gadījumos nav pamata mantojuma atstājēja dzīves laikā pausto gribu automātiski apšaubīt ar likuma prezumpciju.

Tāpat ar pievienojuma pienākumu tiek ierobežotas arī ieguvēja īpašuma tiesības. Pie pašreizējā regulējuma ieguvējs ir spiests aprobežot savas īpašuma tiesības uz lietu, pievienojot to mantojuma masai citu līdzmantinieku interesēs. Kaut gan no iepriekšēji saņemtā pievienojuma izdarīšanas nemainās mantinieku mantojuma daļas proporcionālās attiecības, pieaug visa mantojuma ekonomiskā vērtība, tādā veidā atsevišķu mantinieku saņemtās daļas mantiski kļūst lielākas.¹⁶⁵ CL 757.p. paredz divus gadījumus, kā iepriekšēji saņemtā pievienojums var izpausties, proti, 1) iepriekšēji saņemtais pirms mantojuma masas dalīšanas tiek pievienots šai masai vai 2) iepriekšēji saņemto mantinieks ieskaita savā mantojuma daļā. Otrais gadījums izpaudīsies sekojoši: mantinieks mantos savu daļu par tik, par cik iepriekšēji

¹⁶⁴ Švemberga A. Mantojuma prasība. Jurista Vārds, 2003. 13.augusts, nr.27/28.

¹⁶⁵ Turpat.

saņemtais neaptvers visu viņam piekritušo mantojuma daļu.¹⁶⁶ Šajā gadījumā tiek ierobežotas arī mantinieka tiesības uz atstāto mantojumu, kurā, kā minēts iepriekš, ietilpst visa tā manta, kas mantojuma atstājējam piederējusi viņa nāves brīdī. Šādā veidā mantinieks no mantojuma saņem mazāku ekonomisku vērtību, bet pārējiem līdzmantiniekiem daļu ekonomiskais apmērs palielinās. Šādos gadījumos labumu no ieguvēja īpašuma uz likuma pamata gūst arī citas personas, kam no īpašuma tiesību viedokļa, uz to nebūtu nekādas tiesība. CL 928.p. teikts, ka īpašums var būt dažādi aprobežots gan pēc privātās gribas, gan arī pēc likuma. Iepriekšēji saņemtā pievienojuma pienākumu, kas ietverts CL 757.p., var uzskatīt par likumisku īpašuma tiesību aprobežojumu, kas, pēc darba autores domām, nav samērojams ieguvēja interesēm.

Noslēgumā autore secina, ka ietverot CL iepriekšēji saņemtā pievienojuma institūtu, likumdevējs līdzmantinieka interesēm paredzējis augstu aizsardzības pakāpi, tā rezultātā nostādot šīs intereses augstāk par ieguvēja īpašuma tiesībām, kā arī mantojuma atstājēja dzīves laikā pausto gribu. Šāds risinājums nav samērīgs, jo ieguvējs ir saistīts ar pievienojuma pienākumu līdz pat mantojuma reālajai sadalei, kaut vai iegūtā manta vairs nebūtu viņa īpašumā. Rezultātā darba autore secina, ka iepriekšēji saņemtā pievienojuma institūts ir pretrunā ar tiesībām uz īpašumu, tādēļ tas ir izslēdzams no CL, tādā veidā pierādot iepriekš izvirzīto tēzi.

¹⁶⁶ Krauze R. Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1997, 159.lpp.

Kopsavilkums

Šī pētījuma noslēgumā darba autore aizstāvēšanai izvirza šādas tēzes:

1. Tiesību doktrīnā nepieciešams ievērot konsekvenci definējot līdzmantinieku savstarpējo stāvokli laikā no mantojuma pieņemšanas un iegūšanas brīža, līdz tā reālajai sadalei starp mantiniekiem, dēvējot to par nedalītu mantojuma valdījumu. Tiesību doktrīnā šī stāvokļa apzīmēšanai tiek lietoti divi līdzīgi, bet satura ziņā atšķirīgu termini - „nedalīts mantojuma valdījums” un „kopīpašums”. Darba autore secina, ka mantojums kā ķermenisku un bezķermenisku lietu kopība nevar būt par kopīpašuma priekšmetu. Tā kā tiesību doktrīna uzskatāma par tiesību palīgavotu, kurā paustās atziņas izmanto gan tiesību piemērotāji, gan ievērotāji, nepieciešams turpmāk ievērot konsekvenci pareizi lietojot šos divus terminus.
2. Civillikuma 716.p.2.d. izsakāma šādā redakcijā: „*Mantojuma atstājējs var noteikt nedalītā mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtību uz laiku, kas nepārsniedz 5 gadus skaitot no mantojuma atklāšanās dienas. Ja mantojuma atstājējs šādu kārtību nav noteicis, to nosaka līdzmantinieku vairākums pēc mantojuma daļu lieluma*”. Ņemot vērā, ka mantojuma atstājējs savu CL 716.p.2. nostiprināto tiesību noteikt nedalītā mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtību var izlietot vienlaikus ar citām tiesībām, kā, piemēram, papildus aizliegt mantojuma reālo sadali uz 99 gadiem, pārlieku var tikt ierobežotas līdzmantinieku tiesības, nedodot viņiem iespēju gūt pilnīgu labumu no sev piekritušā mantojuma. Darba autore piedāvā ierobežot šo laika periodu līdz 5 gadiem, skaitot no mantojuma atklāšanās dienas, jo 5 gadu termiņš sakrīt ar CL 728.p.2.d. paredzēto termiņu, pēc kura notecējuma var uzsākt mantojuma dalīšanu, ja šāds aizliegums būtu bijis noteikts uz nenoteiktu laiku.
3. Par „svarīgiem iemesliem” CL 394.p.2.d.5.pkt. izpratnē būtu jāatzīst: 1) pilngadīgā bērna atzīšana par maznodrošinātu personu saskaņā ar likumu, 2) jaunas ģimenes nodibināšana ar iedošanos laulībā vai ar bērna piedzimšanu, kā arī 3) pilngadīga bērna smaga slimība, ko apliecina ārsta izziņa. Visi minētie iemesli saistīti ar ģimenisko vērtību stiprināšanu un sociālā līdzsvara nodrošināšanu valstī, kā arī neatliekamai vajadzībai pēc papildus materiālajiem līdzekļiem, ko varētu nodrošināt mantojuma reālās daļas iegūšana neaprobežotā īpašumā. Šobrīd iemeslu svarīgumu likums uzliek par pienākumu izvērtēt bāriņtiesai, kas neizslēdz subjektīvismu bāriņtiesas vērtējumā. Jēdziena „svarīgi iemesli” skaidrojuma ietveršana likumā, papildinot CL 294.p. ar 3.d., būtu pilngadīgā mantinieka, kurš vēlas izdalīties no mantojuma, interesēs, jo radītu tiesisko noteiktību un izslēgtu bāriņtiesas subjektīvā viedokļa iespējamību.

4. CL 721.p. izsakāms šādā redakcijā: „*Nepieciešamos izdevumus mantojuma uzturēšanai nosaka visi līdzmantinieki savstarpēji vienojoties. Izdevumus līdzmantinieki sedz proporcionāli savai mantojuma domājamai daļai*”. No CL 721.p. izriet prezumpcija, ka visi izdevumi, ko mantojuma labā izdevis kāds no līdzmantiniekiem ir nepieciešami vai nesuši tam patiesu labumu. Pamatojoties uz šo prezumpciju, mantiniekam rodas pienākums maksāt likumiskos nokavējuma procentus, un šo pienākumu var apstrīdēt vienīgi tiesā. Ar grozījuma izdarīšanu zustu jēga CL 721.p. paredzēt likumiskos nokavējuma procentus.
5. CL nepieciešams papildināt ar 708¹.p. izsakot to šādā redakcijā: „*Ja viens līdzmantinieks izlietojis inventāra tiesību, uzskatāms, ka to izlietojuši arī pārējie līdzmantinieki*”. Tas neattiektos uz gadījumiem, kad inventāra tiesību izlietojušais mantinieks ir rīcībnespējīgs, jo tādos gadījumos viņš mantojumu saskaņā ar likumu savādāk pieņemt nevar. Šāda kārtība nepieciešama, lai netiktu diferencēta mantinieku atbildība par mantojuma atstājēja parādiem
6. CL nepieciešams papildināt ar pantu, kurā paredzēts termiņš, kādā kreditori var pieteikt savas pretenzijas mantiniekiem. Šim termiņam jāsakrīt ar laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” publicētā sludinājuma par mantojuma atklāšanos noteikto termiņu, bet, ja izsludināšana nenotiek, tad kreditori savas pretenzijas var pieteikt 3 mēnešu laikā no dienas, kad viņi uzzinājuši par parādnieka nāvi. Šobrīd CL nav noteikts maksimālais termiņš, kurā kreditori var vērst savus prasījumus pret mantojuma masu vai mantiniekiem. Šāda termiņa noteikšana CL nepieciešama, lai pirms mantojuma pieņemšanas mantiniekam būtu iespēja pārliecināties par mantojuma pasīvu patieso apmēru.
7. CL jāpārņem regulējums, kas ietverts BGB 2039.p., nosakot, ka gadījumos, ja prasība ir daļa no mantojuma, tad personai, kurai jāizpilda saistība, tā jāizpilda pret līdzmantinieku kopumu, un katrs līdzmantinieks var prasīt saistības izpildījumu tikai visu līdzmantinieku labā. Šāds risinājums būtu gan parādnieku, gan mantinieku interesēs, jo mantiniekam nebūtu jāpamato sava prasījuma apmērs ar viņam pienākošos domājamo daļu no mantojuma, kā arī parādnieks varētu saistību izpildīt tikai vienam no līdzmantiniekiem, gūstot pārliecību, ka ir pilnībā atsvabināts no saistības. Šādi tiktu atvieglots norēķināšanās process starp mantiniekiem un kreditoriem.
8. CL jāpapildina ar noteikumu, kāds paredzēts ZGB, proti, pēc vismaz viena līdzmantinieka pieprasījuma, kompetentas institūcijas amatpersonai – tiesnesim vai bāriņtiesas loceklim, ir pienākums iecelt līdzmantinieku pārstāvi, kas administrēs mantojumu līdz tā reālajai sadalei. Ja visu līdzmantinieku vārdā darbotos šāds pārstāvis, nebūtu nepieciešams veikt līdzmantinieku rīcības saskaņošanu katrā jautājumā, un mantojuma masas pārvaldīšana līdz tā reālajai sadalei tiktu būtiski atvieglota.

9. CL 726.p. jāizsaka šādā redakcijā: „*Ja pēc viena vai vairāku līdzmantinieku prasījuma mantojums jādala, tad mantinieki var vienoties paturēt sev piekritušās daļas kopīpašumā*”. Universālo mantojumu var sadalīt tikai vienu reizi un mantojuma kopība ir beigusī pastāvēt jau ar pirmreizējo mantojuma sadali, tādēļ CL 726.p. nav pareizi lietots termins „paturēt savas daļas mantojuma kopībā”. Šāda panta redakcija nonāk pretrunā ar tiesu praksē un tiesību doktrīnā paustajām atziņām.
10. CL 724.p. piezīme ir izslēdzama no CL. Likumdevējs piešķīris mantojuma atstājēja pārdzīvojušajam bezbērnu laulātajam tiesības aizturēt mantojuma dalīšanu, kamēr nav notecējuši 3 mēneši no mantojuma atstājēja nāves. Šāds noteikums nepamatoti aizskar pārējo līdzmantinieku tiesības panākt tūlītēju mantojuma sadali, tādēļ būtu izslēdzams no CL.
11. CL nepieciešams ietvert vadlīnijas, pēc kurām tiesai vadīties nosakot „svarīgus iemeslus” CL 727.p. izpratnē. Par svarīgiem būtu atzīstami iemesli, kas saistīti ar mantinieka nonākšanu lielās materiālās grūtībās, tādā veidā dodot iespēju mantiniekam uzlabot savu materiālo stāvokli, kā arī nopietnas mantinieka veselības problēmas. Ņemot vērā jēdziena „svarīgi iemesli” plašās interpretācijas robežas, nav izslēgti gadījumi, kad tiesas interpretācija nesakrīt ar mantinieka, kurš prasa mantojuma dalīšanu, uzskatiem par iemeslu svarīgumu, tādā veidā aizskarot šī mantinieka tiesības uz mantojuma dalīšanu. Šādu vadlīniju ietveršana likumā veicinātu tiesisko noteiktību un ierobežotu tiesas interpretācijas brīvības robežas, turklāt samazinātu nepamatotu prasību skaitu tiesā.
12. CL 728.p.1.d. izsakāma šādā redakcijā: „*Mantojuma atstājējs var aizliegt atstātās mantas dalīšanu uz laiku līdz 5 gadiem skaitot no mantojuma atklāšanās dienas*”. Ja pieņem, ka mantojuma atstājējs var aizliegt dalīšanu uz noteiktu, bet neierobežotu laiku, likumdevējs pieļauj, ka faktiski mantiniekam var tikt atņemtas tiesības uz mantojuma dalīšanu, nododot tās nākamajai mantinieku paaudzei. Šāda mantojuma atstājēja rīcības brīvība neļauj mantiniekam pilnvērtīgi realizēt savas no mantinieka statusa izrietošās tiesības, tādā veidā traucējot pilnīga ekonomiska labuma gūšanu no mantotās mantas, kā arī liedzot mantiniekam izdalīties no mantojuma svarīgu iemeslu dēļ. Piecu gadu termiņš nosakāms velkot paralēles ar CL 728.p.2.d. paredzēto termiņu.
13. Labprātīgai mantojuma sadalei ar notariālu aktu ir ievērojamas priekšrocības attiecībā pret mājas kārtībā izdarītu dalījumu. Ņemot vērā to, ka notārs cenšas maksimāli tuvināt pušu viedokļus un intereses un noskaidrot pušu patieso gribu, tajā pat laikā neierobežojot pušu autonomiju mantojuma sadales veida noteikšanā, kā arī ņemot vērā augstās prasības, kas izvirzītas notariālam aktam un garantē tā publisko ticamību, mantiniekiem, gadījumos, kad mantojuma vērtība pārsniedz izmaksas, kas nepieciešamas notariāla akta sastādīšanai,

izdevīgāk ir noslēgt mantojuma dalīšanas līgumu notariāla akta formā. Tas garantētu strīdu apjoma samazināšanos starp mantiniekiem, mazinot arī tiesu noslogotību.

14. Mājas kārtībā izdarītu dalījumu nevar apstrīdēt pamatojoties uz argumentu, ka vienam līdzmantiniekam nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi, tādēļ no CL 755.p.1.teikuma svītrojami vārdi „*vai vienam līdzmantiniekam nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi*”. Šis kritērijs ir nepamatots, jo mantojumu mājas kārtībā daļa pamatojoties uz līdzmantinieku savstarpēju piekrišanu, un, ja mantinieks tādu nav nevis, tas uzskatāms par gribas defektu CL 1440.p. izpratnē.
15. „Cietušajam” līdzmantiniekam nav tiesību prasīt zaudējumu atlīdzību CL 755.p. 2.teikuma izpratnē, tādēļ CL 755.p. 2.teikums izsakāms šādā redakcijā: „*Šādos gadījumos cietušajam ir tiesības prasīt jaunu dalījumu.*” No CL 1776.p. izriet, ka gadījumos, kad nav konstatēs ļauns nolūks, atlīdzību var prasīt tikai par tik, par cik „cietušais”, ievērojot pienācīgu rūpību, nav varējis šos zaudējumus novērst. Tā kā „cietušais” jebkurā gadījumā var novērst zaudējumu rašanos nepiekrītot attiecīgajam mantojuma sadales variantam, uzskatāms, ka „cietušajam” nav tiesību prasīt zaudējumu atlīdzību.
16. Mantojuma dalīšana šķīrējtiesā nav pieļaujama. Kaut gan šķīrējtiesas process ir ātrāks, tas negarantē visu līdzmantinieku likumīgo interešu aizsardzību, jo šķīrējtiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, šķīrējtiesnešiem izvirzāmās profesionālās prasības ir minimālas, kā arī kontrole pār šķīrējtiesas procesu un tā iznākumu iespējama vienīgi izpildu raksta izsniegšanas stadijā, kurā tiesnesis nevērtē lietu pēc būtības. CL 754.p.2.d. izsakāma šādā redakcijā: „*Mantojuma dalījumu, kas izdarīts uz spēkā nākuša tiesas sprieduma pamata, līdzmantinieki ne aiz kāda iemesla nevar apstrīdēt*”, tādā veidā liedzot iespēju mantojuma dalīšanu veikt ar šķīrējtiesas starpniecību.
17. Mantojuma dalīšana pēc mantojuma atstājēja dotajiem norādījumiem ir uzskatāma par patstāvīgu mantojuma dalīšanas veidu. No CL regulējuma redzams, ka likumdevējs vēlējis izdalīt šo mantojuma dalīšanas veidu kā patstāvīgu un prioritāru attiecībā pret mantojuma labprātīgu sadali un mantojuma dalīšanu tiesas ceļā.
18. CL 729.p.2.pkt. ir lieks, jo tas nerada izmaiņas līdzmantinieku mantiskā stāvokļa attiecībā, turklāt, nonākot pretrunā ar CL 716.p.1.d., ierobežo līdzmantinieka tiesības gūt labumu no nedalītas mantojuma masas atrodoties tās kopvaldījumā, tāpēc minētā panta daļa ir izslēdzama no CL.
19. Jēdziens „sveša manta”, kas ietverts CL 729.p.3.pkt. ir nekonkrēts un tā interpretācija rada neskaidrības, tādēļ tas ir jāizstāj ar šādu formulējumu: „*atdalot mantu, kas mantojuma atstājējam nav piederējusi uz tiesiska pamata, kā arī mantu, kuru viņam uz likuma vai tiesiska darījuma pamata bija, ir vai būtu pienākums atsavināt*”. Šāds formulējums aptvert

arī pienākumu atskaitīt uz mantojumu gulošos parādus, tādēļ no CL 729.p.3.pkt. izslēdzami vārdi „*atskaitot uz mantojumu gulošos parādus*”.

20. CL regulējums nesasniedz iepriekšēji saņemtā pievienojuma kā tiesību institūta sākotnējo mērķi, kas jau kopš romiešu tiesībām ir radīt vienlīdzību lejupejo mantinieku starpā. Lejupejiem mantojumā saņemtā vērtība tiek samazināta arī par labu mantojuma atstājēja laulātajam, pie tam, CL regulējums ir nepilnīgs, jo jēdziens „pārdzīvojušais laulātais” pieļauj plašu interpretāciju ar to saprotot gan lejupejo īsto vecāku, gan arī citu mantojuma atstājēja laulāto, ko ar mantojuma atstājēja lejupejiem nesaista radniecības saites. CL regulējums aizskar lejupejo mantiskās intereses gadījumos, kad pēdējie manto kopā ar mantojuma atstājēja pārdzīvojušo laulāto, nenodrošinot šī tiesību institūta sākotnējā mērķa sasniegšanu.
21. Iepriekšēji saņemtā pievienojuma institūts ir pretrunā ar tiesībām uz īpašumu, tādēļ ir izslēdzams no CL. Ar atsavināšanas darījuma noslēgšanu īpašnieka saikne ar lietu izbeidzas un varu pār lietu sāk realizēt tās jaunais īpašnieks, kam, savukārt, ir tiesības to atsavināt tālāk. Atsavinot kādu lietu, mantojuma atstājējs ir brīvi paudis gribu attiecībā uz savu īpašumu, tādēļ nav pamata šo gribu neņemt vērā arī pēc mantojuma atstājēja nāves un attiecināt uz konkrēto lietu prezumpciju, ka mantojuma atstājēja vēlēties to pievienot mantojuma masai.

Annotation

Bachelor's thesis "Mutual Relationships Between Co-heirs and Division of the Inheritance" assesses the regulation of Civil Law by finding shortcomings in Sections that regulate the mutual relationships between co-heirs being in joint possession of an estate, as well as considers the problematic aspects related to the division of an estate, specially emphasizing the role of the institute of additions to that which was received previously in the Legal System of Latvia.

The Civil Law provides exhaustive, but at some parts incomplete and archaic, regulation of inheritance law. The majority of the paragraphs, and the legal institutes that they include, do not reach their initial goal or do not correspond to interests of administering justice. Due to the reasons mentioned above, the author of this work advocates the opinion that these Sections should be amended or even excluded from the Civil Law. The aim of this research is to activate the consideration of the above described questions and promote debate about the necessity of changes to the Sections of the Civil Law, which would result in offering new drafts of amendments to the Sections. This work is based mainly on the analysis of the Civil Law, Law on notaries public and other related laws and regulations. Judicial practice of the Courts and notary public, as well as ideas expressed by the legal doctrine, is used to ground the arguments made in this work.

Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts

Literatūra

1. Baltruma D., Freibergs J. Kā novērtēt īpašumu. Nekustamā īpašuma vērtēšanas pamatprincipi. Rīga: Jumava, 1996.
2. Bundurs Ž. Mantošanas tiesības. Mantinieku apstiprināšana un mantojuma sadalīšana; testāmentu, līgumu un lūgumu paraugi. Daugavpils: Pašpalīdzība, 1932.
3. Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Komentāri, svarīgākie normatīvie akti. [b.a.]. Rīga: ARODS, 1993.
4. Civiltiesības. Sastādīts pēc Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes valsts eksāmenu programmas. Rīga: A.Vilka izdevniecība, 1934.
5. Čakste K. Civiltiesības (Manuskripts). Rīga: [b.i.], 1940.
6. Dāle K. Iepriekšēji saņemtā pievienojums. Rīga, 1938.
7. Drande J. Mantojuma lietu kārtošana. Rīga: Zemnieka Domas, 1937.
8. Gencs Z. Mantojuma kārtošana. Rīga: Mans Īpašums, 1996.
9. Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
10. Intervija ar Dr. iur. Filipu Švarcu rakstā „Robs aizpildīts: ir tapusi Civillikuma vēsture”. Jurista Vārds, 2009. 2.jūnijs, nr. 22. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=192628> [aplūkots 2011.gada 16.maijā].
11. Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņa un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998.
12. Kalniņš V. Saistību mantošanas jautājums romiešu tiesībās. Novilkums no „Jurists” Nr.1 940.g. Rīga: ROTA, 1940.
13. Konceptija par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju. Informatīvā daļa. Pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file9373.doc [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].
14. Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1994.
15. Krauze R. Mantojuma tiesības. 2. papildinātais izdevums. Rīga: KIF „Biznesa komplekss”, 1997.
16. Ķirurgs V. Mantojuma dalīšana: Jaunā Civillikuma apskats. Daugavpils: Daugavpils latviešu biedrība, 1937.

17. Latvijas iedzīvotāju skaits pašvaldībās (Datums 01.07.2009). Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/2009/2ISPV_Pasvaldibas_iedzivotaju_skaits.pdf [aplūkots 2011.gada 13.aprīlī].
18. Latvijas PSR Civillikodeksa komentāri. Autoru kolektīvs. Prof. J.Vēbera vispārīgā redakcijā. Rīga: Liesma, 1979.
19. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši R.Krauze un Z.Gencs. Rīga: Mans Īpašums, 1997.
20. Ozoliņš O. Jaunā Civillikuma apskats: Raksti par prezidenta K.Ulmaņa Civillikumu. 1.burtnīcas pielikums. [b.v.]: Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1939.
21. Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2009. gadā (skaitļi, fakti, tendences). Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-augstaka/parskats-2009.html> [aplūkots 2011.gada 13.aprīlī].
22. Sinaiskis V. Civiltiesības. Rīga: [b.i.], 1939.
23. Švemberga A. Mantojuma prasība. Jurista Vārds, 2003. 13.augusts, nr.27/28.
24. Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. – Rīga: Autora izdevums, 1935.
25. Horn N., Kotz H., Leser H. G. German private and commercial law: an introduction. Oxford: Clarendon press, 1982.
26. Lee R. W. The elements of Roman law with a translation of the institutes of justinianus. London: Sweet &Maxwell limited, 1956.
27. Reiman M., Kotz H., Zekoll J. Introduction to German Law. [b.v.]: Kluwer law international, 2005.
28. Барщевский М.Ю. Наследственное право: Учебное пособие. Москва: Белые альвы 1996.

Normatīvie akti

1. Zemesgrāmatu likums: LR likums. Likumu un noteikumu krājums, 1937. 30.decembris, nr. 38.
2. Civillikums: LR likums. Pieejams: www.nais.lv [aplūkots 2011.gada 22.aprīlī].
3. Notariāta likums : LR likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1993. 5.jūlijs, nr.26/27.
4. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1998. 3.novembris, nr.326/330.
5. Izglītības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 17.novembris, Nr.343/344.
6. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 20.decembris, nr.187.

7. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 7.jūlijs, nr.107.
8. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.jūnijs, nr.94.
9. Dzīvokļa īpašuma likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 17.novembris, nr.183.
10. Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu: MK noteikumi Nr. 618. Latvijas Vēstnesis, 2008. 22.augusts, nr.130.
11. Noteikumi par zvērinātu notāru atlīdzības taksēm un to noteikšanas kārtību: MK noteikumi Nr. 747, Latvijas Vēstnesis, 2008. 1.oktobris, nr.152.
12. Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi: MK noteikumi Nr. 1096, Latvijas Vēstnesis, 2010. 7.decembris, nr. 193.
13. Civil code of the Republic of Lithuania. Pieejams:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/donpailska.snowdol_l?p_id=24595
[aplūkots 2011.gada 22.martā].
14. Swiss Civil Code. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/2/210.en.pdf>
[aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].
15. German Civil Code.
Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/[aplūkots 2011.gada 15.martā].

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1995.gada 27.marta lēmums Nr.1 „Par likumu piemērošanu mantojuma lietās”. Latvijas Vēstnesis, 1995. 21.aprīlis, nr.62.
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 1997.gada 23.aprīļa lēmums lietā Nr. SPC-69. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1997. Rīga: Latvijas tiesnešu mācību centrs, 1998.
3. Izvilkums no Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 1999.gada 3.februāra sprieduma lietā Nr. SKC-58 par maiņas līguma atzīšanu par spēkā neesošu. Grām.: Genes Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2002.gada 24.septembra spriedums lietā Nr. SKC – 347. Jurista Vārds, 2002. 24.septembris, nr.19.

5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-15. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008.gada 15.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-0344-08. Pieejams: www.tiesas.lv [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009.gada 9.decembra spriedums lietā Nr. SKC-333. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2011.gada 25.aprīlī].
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr. SKC-15/2011. [nav publicēts].
9. Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2001.gada 28.decembra lēmums lietā nr. C06037901. Grām.: Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
10. Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 29.novembra lēmums lietā Nr. C06041310-11. [nav publicēts].
11. Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 2.decembra lēmums lietā Nr. C06018810-7. [nav publicēts].
12. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 1999.gada 6.jūlija spriedums lietā Nr. 2 - 668 m – 3/8. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums civillietās 1999.-2000.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001.
13. Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2002.gada 17.jūlija spriedums lietā Nr. CA 177/02. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums civillietās 2001.-2002.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003.
14. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2006.gada 15.februāra lēmums lietā Nr. C29543605/1425/06 2006. [nav publicēts].
15. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2007.gada 15.novembra spriedums lietā Nr. C32248096. [nav publicēts].
16. Vidzemes apgabaltiesas darbības teritorijā praktizējoša notāra Z.D. sastādīti mantojuma dalīšanas līgumi. [nav publiski pieejami].

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Līdzmantinieku savstarpējās attiecības un mantojuma dalīšana”
izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Dace Vugule

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore Mag. iur. Linda Damane

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā 23.05.2011.

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē